

Σχολείο και Ζωή

3

ΜΗΝΙΑΙΑ
ΠΑΙΔΑΓΟΓΙΚΗ
ΕΠΙΘΕΟΡΗΣΙΣ

ΕΤΟΣΙΑ
ΜΑΡΤΙΟΣ 1963

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Γ. ΖΟΜΠΑΝΑΚΗΣ

«ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ» ΜΗΝΙΑΙΑ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ Έκδίδεται τὴν 1ην ἐκάστου μηνός. Διευθυντής: Γ. ΖΟΜΠΑΝΑΚΗΣ Διαχειριστής: ΑΝΔΡ. ΖΟΜΠΑΝΑΚΗΣ Γραφεῖα: Περικλέους 21 — Ἀθήναι	ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ Ἑσωτερικοῦ: Ἑτησίᾳ Δρχ. 90 Γιὰ τὰ Σχολεῖα » 90 Γιὰ τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς » 60 Τὸ τεύχος » 8 Ἐξωτερικοῦ: Γιὰ Ἑκπαιδευτικοὺς: 1 λίρα Ἀγγλίας ἢ δολλάρια 2,80 (Ἑτησίᾳ) Γιὰ σχολεῖα: 1 λίρα Ἀγγλίας καὶ 10 σελλίνια ἢ δολλάρια 4. (Ἑτησίᾳ) Ἡ συνδρομὴ ἀρχίζει ἀπὸ τὸν Ἰανουάριο ἐκάστου ἔτους καὶ προπληρώνεται Συνεργασία, γράμματα, ἐπιταγὲς κλπ. στὴ διεύθυνση: Περιοδικὸ «ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ» ὁδὸς Περικλέους 21 Ἀθῆνας (Κ). Τηλ. 27-173.
«L'ECOLE ET LA VIE» REVUE MENSUELLE DE PÉDAGOGIE Directeur: G. ZOMPANAKIS Gérant: A. ZOMPANAKIS Rue: Périclès 21 — Athènes Année 11 MARS 1963	
ΕΤΟΣ ΙΑ'	ΜΑΡΤΙΟΣ 1963
Διευθύνσεις κατὰ νόμον: Διευθυντοῦ: Βασ. Σοφίας 8 — Νέα Σμύρνη. Τυπογραφικαὶ Ἔργασαι Γερ. Α. Γεωργιάδου Ὁδὸς Βαλτετσίου 62 — Ἀθῆναι — Τηλ. 624-692	ΤΕΥΧΟΣ 3

Ἐγγράφονται συνδρομηταὶ καὶ πωλοῦνται προηγούμενα τεύχη τοῦ περιοδικοῦ «ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ» εἰς τὰ Γραφεῖα μας
ΟΔΟΣ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ 21 — ΑΘΗΝΑΙ — ΤΗΛ. 227.173

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Γ. Ζομπανάκης: Γενικὸ θέμα καὶ σχολεῖο τῆς πραγματικότητος	σελ. 113
Δημ. Παππά: Τὸ νόημα τῆς 25ης Μαρτίου καὶ ἡ μεγάλη γενιά τοῦ 1821	» 117
Εὐθυμίου Κασιώλα: Σύγχρονοι τάσεις τῆς Βρεταννικῆς Ψυχολογίας τῆς προσωπικότητος	» 119
Γ. Ρούσκα: Τὸ ἱχνογράφημα τοῦ παιδιοῦ καὶ ὁ συναισθηματικὸς του κόσμος	» 122
Εὐριπίδου Σούρλα: Ἐλεύθερη πνευματικὴ ἐργασία στὴ διδασκαλίᾳ τῶν ἐκθέσεων	» 129
Α. Τομπούλη: Ἡ μέθοδος Cuisenaire	» 133
Νίκου Λεοντίου: Οἱ μαθητικὲς Κοινότητες στὸ σχολεῖο μας	» 135
Ἀθανασίου Πόπορη: Εἰς ποῖαν σχέσιν φέρω τὰς ἐκδρομὰς πρὸς τὴν ἐν τῷ σχολείῳ τελουμένην ἐργασίαν	» 140
Γ. Α. Βασδέκη: Ἐνας δάσκαλος στὴν ὑπηρεσίᾳ τῆς αἰσθητικῆς ἀγωγῆς	» 145
Ἀναστασίου Χ. Τσιόρα: Τὸ παιδί καὶ τὰ ἐλαττώματά του	» 150
Διεθνὴς Ἑκπαιδευτικὴ Κίνησις:	» 154
Ἑλληνικὴ Ἑκπαιδευτικὴ Κίνησις:	» 157
Ι. Δ. Ἰωαννίδου κ. ἄ.: Κριτικὴ τοῦ Βιβλίου	» 159

"ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ"

ΜΗΝΙΑΙΑ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Γ. ΖΟΜΠΑΝΑΚΗΣ

Ἔτος ΙΑ'

Μάρτιος

Τεύχος 3

Γενικὸ θέμα καὶ σχολεῖο τῆς πραγματικότητος

Γνωρίζομε ὅλοι ὅτι τὸ γενικὸ καὶ ἐνιαῖο θέμα μόλις καὶ μὲ πολλὴ δυσκολία βρίσκει θέση μέσα στὰ πλαίσια τῆς σημερινῆς διδασκαλίας. Αὐτὸ περιλαμβάνει συνήθως τὰ προβλήματα, ποὺ κτυποῦν ἐπίμονα τὴν πόρτα τοῦ σχολείου καὶ ἐκλιπαροῦν μάταια τὴν εἴσοδό τους. Εἶναι προβλήματα τῶν ἀναγκῶν τῆς ζωῆς. Τὸ σχολεῖο διδάσκει μόνο ὅσα περιέχει τὸ «διδασκτικὸ βιβλίον», τὴ συστηματικὴ περίληψη τοῦ συνόλου μιᾶς ἐπιστήμης. Ὅ,τι δὲν χωρεῖ μέσα σ' ἓνα ὁποιοδήποτε εἰδικὸ μάθημα, δὲν βρίσκει καμιά θέση μέσα στὸ ἀναλυτικὸ πρόγραμμα καὶ στὴ σχολικὴ ἐργασία. Τὸ γνωστικὸ ὕλικὸ παράλληλα αὐξάνει κάθε μέρα τόσο πολὺ, ποὺ κανένας ἄνθρωπος πὰ δὲν μπορεῖ νὰ τὰ ξέρη «ὅλα». Καὶ αὐτὸς ὁ εἰδικὸς ἐπιστήμονας εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ περιοριστῇ σ' ἓνα μερικὸ μόνο τμήμα τοῦ κλάδου του, γιὰτὶ ὁ σημερινὸς πολιτισμὸς τὸν ἐξαναγκάζει νὰ εἰδικευθῇ καὶ πρέπει νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ἔχει γνωρίσει ὠρισμένους τομεῖς καὶ εἰδικὲς περιπτώσεις τῆς μοντέρνας ἐπιστήμης.

Ἡ ζωὴ ἐπίσης δὲν ρωτᾷ ποιά εἶναι τὰ σπουδαιότερα καὶ οὐσιαστικώτερα μορφωτικὰ ἀγαθὰ ἐνὸς κλάδου· δὲν τὴν ἐνδιαφέρουν καθόλου οἱ χρονολογίαι καὶ τὰ γεγονότα τῆς ἱστορίας, οὔτε τὰ σπουδαιότερα ζητήματα ἀπὸ τὴ γεωγραφία καὶ τὴ φυσικὴ ἱστορία· γνωρίζει μόνο θέσεις καὶ καταστάσεις τῆς ζωῆς, ποὺ πρέπει νὰ ὑπερνικήσωμε, καὶ μάλιστα ὑπὸ τὴν ἐννοια τοῦ «μορφωμένου», τοῦ χριστιανοῦ.

Μόνο τὸ σχολεῖο ἐξακολουθεῖ ἀκόμη βασικὰ νὰ ἀναχωρῇ ἀπὸ τὴν ἀποψη, ὅτι πρέπει νὰ τὰ διδάσκη ὅλα, ὅτι ὁ μαθητὴς πρέπει νὰ τὰ ξέρη ὅλα, γιὰ νὰ ἀποκτήσῃ μιὰ ἐνιαῖα εἰκόνα τοῦ κόσμου, κι' ἄς εἶναι ἄθλια καὶ πενιχρή.

Ὁ δάσκαλος, γιὰ νὰ ἐνημερώσῃ τὸν μαθητὴ στὸν πολιτισμὸ τῆς ἐποχῆς του, τὸν εἰσάγει σὲ παλιὰ καὶ ξεθαριασμένα στοιχεῖα, σὲ θραύσματα τοῦ πνευματικοῦ βίου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ἐκτετασμένα δειγματολόγια ἀπὸ τὶς ἐπιστήμες καὶ τὴ γραμματολογία. Κανένας δὲν κατα-

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΑΡΧΕΙΟΥ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

ΔΩΡΕΑ

ΗΜΕΡΟΜ.

ΑΡΙΘ.

K. Κονδίδου
20-7-90
44433

λαβαίνει τὰ ψυχικά φαινόμενα καὶ τοὺς λόγους, ποὺ συνηγοροῦν γι' αὐτὴ τὴν ἐκλογή τῶν διδακτικῶν ὕλικῶν. Στοὺς γονεῖς καὶ σὲ τὴν κοινὴ γνώμη χαρακτηρίζονται ὡς ἀπαραίτητα, ὅτι ἀποτελοῦν παλαιὰ παράδοση, ὅτι εἶναι πολὺ μοντέρνα, ὅτι εἶναι ἡ κυρία βάση τοῦ πολιτισμοῦ, ὅτι εἶναι πνευματικὸ θεμέλιο. Καὶ ἐὰν σηκωθῇ ἕνας καὶ τολμήσῃ νὰ διαμαρτυρηθῇ, ὅτι αὐτὰ τὰ ὕλικά, ποὺ ἐκλέγονται μὲ τόση φροντίδα εἶναι κομμάτια, ἄσχετα μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὴ σημερινὴ ἐποχὴ, ἕνα πνευματοκτόνο φορτίο, μιὰ ἐπίδειξη προπλάσμάτων μέσα στὸ κέντρο τοῦ φωτεινοῦ καὶ ζωντανοῦ παρόντος: Αὐτὸς θεωρεῖται βάνανσος καὶ ἀμαθής.

Αὐταπατάται τὸ σχολεῖο, ποὺ διατηρεῖ ἀκόμη τὴν προκατάληψη τῆς Ἑρβαρτιανῆς Ψυχολογίας καὶ δὲν θέλει νὰ καταλάβῃ, ὅτι κάθε ἄνθρωπος ἀποτελεῖ μιὰ κλειστὴν ἐνότητα, μὲ μιὰν ὁλοκληρωμένη κοσμοθεωρία καὶ μιὰ αὐτόνομη θέληση, ποὺ δρᾷ μέσα σ' αὐτὸ τὸν κόσμον.

Ἀφήνεται στὴν κρίση τῶν μαθητῶν καὶ στὴν πάνσοφη φύση νὰ ἐπιβεβαιώσουν, μὲ τὴ γρήγορη λήθη τῶν σχολικῶν γνώσεων, ὅτι πραγματικά, ὅσα ἔμαθαν δὲν ἦταν ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς ζωῆς. Φυτὰ καὶ ζῶα μεγαλώνουν καὶ προκόβουν, ὅταν τὸ ἔδαφος καὶ τὸ κλίμα τὰ εὐνοοῦν, ὁ Ἑρβαρτος ὁμως μᾶς ἔχει ἀποδείξει ἀπὸ τὴ φιλοσοφία καὶ τὴν ψυχολογία τοῦ διαφωτισμοῦ, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ κατορθώσῃ ὅ,τι μποροῦν τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτὰ: δὲν φέρνει μέσα του καθόλου ἔμφυτες καταβολές, φύτρα καὶ προδιαθέσεις, ποὺ χρειάζεται «μόνο» νὰ ἐξελιχθοῦν, ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ παραλάβῃ τίποτε, ποὺ νὰ τὸν προάγῃ, ἀπὸ τὸ γόνιμον ἔδαφος τοῦ περιβάλλοντος. Ἐπεξεργάζεται μόνο ὅ,τι τοῦ βάλῃ στὸ στόμα καὶ στὸ μυαλὸ τὸ σχολεῖο. Ἔτσι ἡ «καλὴ» διδασκαλία στέκεται καὶ πέφτει μὲ τὴν προσωπικότητα τοῦ δασκάλου: αὐτὸς κυρίως κινεῖται καὶ δρᾷ μέσα στὴν τάξη. Γιὰ τὸν μαθητὴ εἶναι ἀρκετὸ, ἂν κατανοῇ καὶ δέχεται παθητικὰ ὅσα προσφέρει ὁ δάσκαλος καὶ κανένας μαθητὴς μέσα στὴν τάξη δὲν μπορεῖ νὰ ἔχῃ ἀντίθετη γνώμη πρὸς τὸν δάσκαλο, σὲ κανένα μάθημα καὶ σὲ καμιὰ δεξιότητα. Ἄν ἐπρόκειτο νὰ διαπιστωθῇ, ὅτι μὲ τὴν «ἐργασία» ὁ μαθητὴς μπορεῖ νὰ ἀκούσῃ καὶ νὰ μάθῃ περισσότερο γνωστικὸ ὕλικὸ ἀπὸ ἄλλοτε, ὅτι τὸ σχολεῖο εἶναι πρόθυμον νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἰδέα τοῦ σχολείου ἐργασίας, ἐξυπακούεται ὅτι αὐτὸ πρέπει νὰ γίνῃ μὲ τὶς παλαιὲς μορφές καὶ τοὺς παλαιούς τρόπους. Τὸ ὕλικὸν εἶναι ἡ οὐσία, καὶ μορφωμένος καὶ ἐπιφανὴς εἶναι μόνον ὁ ἄνθρωπος, ποὺ ἔχει πολλὰς γνώσεις.

Οἱ δασκάλοι πρὸ πάντων θὰ ἔπρεπε νὰ γνωρίζουν, ὅτι τὰ λίγα θεῦματα, ποὺ ἐκλέγουν γιὰ τὴ σχολικὴ ἐργασία οἱ ἐπιτροπές ποὺ συντάσσουν τὸ ἀναλυτικὸ πρόγραμμα, ἀποτελοῦν «σταγόνα ἐν ὠκεανῷ» σχετικὰ μὲ τὴν εἰκόνα, ποὺ παρουσιάζει ἡ μοντέρνα φυσικὴ ἐπιστήμη, καὶ ὅτι τελικὰ εἶναι ἀδιάφορο, ἂν καταπίνωμε ὁλόκληρη τὴ σταγόνα αὐτὴ ἢ μόνο τὴ μισὴ ἢ ἀντλοῦμε κάποιαν ἄλλη ψαρεύοντας στὸν ὠκεανὸ τῶν γνώσεών μας. Σπουδαιότερο ἀπὸ τὴ σταγόνα εἶναι ὁ δρόμος, ποὺ φέρ-

νει πρὸς τὸν ὠκεανόν, γιὰ νὰ μπορῇ καὶ ὁ ἐνήλικος ἄνθρωπος ἀκόμη νὰ πῖνῃ ἀπὸ τὸ ἀνεξάντλητο αὐτὸ ἀπόθεμα.

Θὰ ἦταν λοιπὸν πρακτικότερο, ἂν τὸ σχολεῖο ξεκινοῦσε, ἀπὸ τὸ ἀτομικὸ καὶ μερικὸ φαινόμενο τοῦ παρόντος, προχωροῦσε καὶ ἔμπαινε ἐνεργητικὰ καὶ ἐπιβοηθητικὰ στὴ ζωὴ τοῦ παρόντος καὶ ἐρευνοῦσε μόνο παραδειγματικὰ κομμάτια. Τὸ σχολεῖο θὰ ἔπρεπε νὰ μὴν κρατῇ μακριὰ ἀπὸ τὰ παιδιὰ τὸ σύνολο τῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ νὰ τὴν παρουσιάξῃ σὰν τὴ θάλασσα, ἀπὸ ὅπου θὰ ἀντλοῦν: σὰν κατάλογο τῆς βιβλιοθήκης, σὰν βιβλιοθήκη καὶ μουσεῖο, σὰν χώρον ἐργασίας τῆς βιβλιοθήκης, σὰν λεξικό, εἰδικὸ βιβλίο, βιβλίο ἱστορίας, σὰν ἄτλαντα καὶ εἰκονογραφημένο βιβλίο, φυσιογνωστικὸ, χειροτεχνικὸ καὶ τεχνικὸ βιβλίο, σὰν συλλογὴ τραγουδιῶν κλπ.

Τὸ σύγχρονο σχολεῖο πρέπει νὰ διδάσκῃ, πῶς νὰ ἀντλοῦν ἀπὸ τὶς πηγές αὐτές, ὅπως πρὶν ἐργάζονταν μὲ βάση τὸ «διδακτικὸ βιβλίο». Ὁ μαθητὴς τοῦ σύγχρονου σχολείου παρουσιάζεται μπροστὰ σ' αὐτὰ τὰ διδακτικὰ μέσα, ἐλεύθερος καὶ αὐτοδύναμος, μὲ μοναδικὸ σύνδεσμον καὶ στήριγμα τὴν ἀποστολὴν του, ποὺ τὸν κάνει «ἐκθέτη» τῆς δυνάμεως μιᾶς κοινωνίας. Χρέος τοῦ δασκάλου θὰ ἦταν, νὰ ἐξοικειώνεται μὲ τὴ σκέψη καὶ τὸν πνευματικὸν κόσμον τῶν μαθητῶν καὶ τῶν γονέων τους. Θὰ ἔπρεπε νὰ γνωρίζῃ τὶς φροντίδες καὶ τὶς ἀνάγκες τους, τὶς λαχτάρες καὶ τὶς ἐλπίδες τους. Ἡ κοσμοθεωρία τῆς τάξεως αὐτῆς παρουσιάζει ἰδιαίτερα πρακτικὰ κέντρα διαφέροντος, ἀπὸ τὰ ὅποια ὁ δάσκαλος μπορεῖ νὰ τῆς προετοιμάσῃ καὶ τῆς ἀνοίξῃ τὴν εἴσοδον στὴν ἱστορίαν ἢ στὴ γεωγραφίαν, στὸν ἀριθμὸν ἢ στὸν λόγον. Τὸ λαϊκὸν σχολεῖο δὲν θέλει βέβαια νὰ προσφέρῃ ὅποιαδήποτε ἀπλὴ μόρφωση, ἀλλὰ μιὰ πρακτικὴ καὶ ζωντανή, ποὺ ἀντιμετωπίζει τὰ πράγματα καὶ τὰ γεγονότα τῆς καθημερινῆς ζωῆς γυμνὰ καὶ ἀντικειμενικά, ποὺ ξέρεي, ὅτι ὅλα ὅσα δημιουργήσαν καὶ τακτοποίησαν οἱ ἄνθρωποι, μποροῦν ἐπίσης νὰ βελτιωθοῦν καὶ νὰ καταστραφοῦν ἀπὸ ἀνθρώπους. Αὐτὴ τὴν καθολικὴν μόρφωση τοῦ ἀνθρώπου μπορεῖ νὰ προσφέρῃ μόνο ἡ **κυρία ἐργασία τῆς μόνιμης ὁμάδας**. Αὐτὴ ὀφείλει νὰ ἀναγκάσῃ τὸν μαθητὴ σὲ πνευματικὴ ἐκκίνησιν καὶ πρακτικὴ, χειροτεχνικὴ δράσιν. Στὴ θέσιν τῶν λέξεων τοῦ βιβλίου θέτει τὴν ἴδια τὴ ζωὴ μὲ τὶς δυσκολίες τῆς, τὰ ἐρωτήματά τῆς, τὶς ἀνάγκες καὶ ἀπαιτήσεις τῆς καὶ στὴ θέσιν τῶν σχολικῶν γνώσεων τὶς ἰκανότητες, ποὺ χρειάζονται σὲ ὅλες τὶς περιπτώσεις τῆς ζωῆς.

Ἡ κύρια καὶ βασικὴ ἐργασία τῆς μόνιμης ὁμάδας πρέπει

1. νὰ συγχωνέσῃ τὰ παιδιὰ σὲ μιὰ συνεργασιακὴ κοινωνία,
2. νὰ ἐμποδίσῃ, ὥστε ὁ μαθητὴς νὰ βροῖσκει σὲ κάθε διδακτικῇ ὥρᾳ μπροστὰ σὲ μιὰ νέα πνευματοψυχικὴ κατάσταση καὶ νὰ μὴν ἀντέχῃ σωστὰ σὲ καμιὰ.

Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἡ ὁμάδα ἀντλεῖ τὰ θέματά τῆς ἀπὸ τὰ γεγονότα τοῦ παρόντος, ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, ποὺ πλημμυρίζει τὸ παιτρικὸ σπίτι καὶ τὸ σχολεῖο. Ἐνα ἀπολυτρωτικὸ βίωμα ἐπιβάλλει στὰ

παιδιά τὴν ἀποφασιστικὴν θέλησιν νὰ ἐνεργοῦν. Αὐθόρμητα θέλουν ὅλα νὰ καταβάλουν τὶς σκόπιμες καὶ πρόσφορες δυνάμεις καὶ νὰ δημιουργήσουν ἕνα ἔργο, ποὺ αἶρει τὴν κατάστασιν ἀνάγκης, ποὺ ἀντικρύζουν.

Μόνον ἔτσι πετυχαίνουμε, ὥστε τὸ θέμα νὰ προέρχεται ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ νὰ ἀντιστοιχῇ στὶς παιδικὰς δυνάμεις, νὰ ἀνταποκρίνεται στὸν κόσμον τῶν βιωμάτων καὶ τῶν ἐμπειριῶν τῆς ομάδας καὶ νὰ γίνεται τόσο σημαντικόν. ὥστε νὰ μπορούμε κάθε ἐβδομάδα νὰ παρουσιάζωμε τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐργασίας μας στὴν κοινότητα τῶν γονέων, γιὰ τὴ διδασχὴ καὶ τὴν ἐπανάληψιν, γιὰ τὸ φρεσκάρισμα παλαιῶν γνώσεων καὶ τὴν κριτικὴν ἐπίσης.

Ἡ ὁμάδα ἔπειτα ἀποφασίζει μόνη της γιὰ τὸ δρόμον τῆς ἐργασίας ποὺ θὰ ἀκολουθήσῃ, μόνες τους σχηματίζονται οἱ ὑποομάδες γιὰ τὶς ἐπὶ μέρους ἐργασίες, αὐτοδιαλύονται, ἀνασυγκροτοῦνται πάλιν γιὰ νέα ἐπὶ μέρους θέματα, καὶ μόνη της ἀποφασίζει τελικὰ ἡ ὁμάδα γιὰ τὴ χρησιμοποίησιν τῆς ἐργασίας, ποὺ δημιουργήσῃ. Ὁ δάσκαλος βρίσκεται πάντα ἐδῶ γιὰ τὴν κοινωνίαν, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἡ κοινωνία, δὲν τὴν ἀντιπροσωπεύει ἐπίσης, ἔχει μόνον τὴν εἰδικὴν ἐντολὴν γι' αὐτὸ καὶ ἐπιδρᾷ ἀπαράτμητα ὡς «παιδαγωγικὴ συνείδησις». Ἡ ἐπίδρασίς του πρέπει νὰ ἐπιτύχῃ, ὥστε νὰ συνδυάζονται ἀδιάλυτα ἡ χαρὰ τῆς δράσεως καὶ ἡ χαρὰ τῆς εὐθύνης, καὶ ὅταν ἀκόμη παρουσιάζονται ἀπροσδόκητα ἐπακόλουθα. Τὸ περιβάλλον δὲν παραδέχεται πάντοτε καὶ δὲν ἐγκρίνει τὶς πράξεις μας, ὀφείλομε νὰ συνηθίσωμε στὸ μικρὸ κύκλον καὶ στὰ μικρὰ θέματα τοῦ κόσμου μας καὶ νὰ ἀπαντήσωμε ὀρθὰ στὴν ἀπόφασιν αὐτήν, ἢ νὰ ὑποκύψωμε σ' αὐτήν ἢ νὰ τὴν ἀντικρύσωμε μὲ πείσμα.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὁ δάσκαλος συμπληρώνει τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοτελείας καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας μὲ τὴν ὑποχρέωσιν τῆς καρτερίας καὶ ἐπιμονῆς. Ἡ ἐπίδοσις ἐξαρτᾶται ὅχι τόσο πολὺ ἀπὸ τὴ νοημοσύνη, ὅσον ἀπὸ τὴν ἀποφασιστικότητα καὶ τὸ πείσμα τοῦ παιδιοῦ. Κάθε ἔργο πρέπει νὰ τελειῶνῃ σὲ ἀνάλογον χρόνον. Τίποτε δὲν ἐμποδίζει τὸ παιδί νὰ ζητήσῃ μέσα στὴ σειρὰ τῶν ἐπὶ μέρους ἐργασιῶν τὴ δικήν του θέσιν ὡς ἐκεῖ ὅπου μπορούν ν' ἀντιέξουν οἱ δυνάμεις του ἀρχετὰ καὶ σταθερὰ, ὅπως τῶν συνεργατῶν του. Ἐμεῖς παρατηροῦμε τὰ ὅρια τῆς ἐπιδόσεως, τὴν ἀντοχὴν τοῦ καθενὸς καὶ προσπαθοῦμε νὰ δημιουργήσωμε μεταξὺ τοῦ κύκλου τῆς ἐργασίας τὴ διαφοράν τοῦ ὕψους τῆς ἐπιδόσεως.

Ἡ ἐπίδοσις τῆς ἐργασίας μπορεῖ νὰ γίνεται ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς ἐξωτερικὰς περιπτώσεις καὶ τὴ σωματικὴ κόπωση, ὅχι ὅταν ἔμεῖς παροῦμε ἢ μὲ διδασκτικὰ τεχνάσματα ἐξαπατοῦμε γιὰ τὴν κόπωση, ἀλλὰ ὅταν προτρέπωμε τὴν ὁμάδα ἢ τῆς ἐπιτρέπομε ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῶν περιστάσεων ἀπὸ τὴν πίεσιν τοῦ χρόνου, νὰ ἀκολουθήσῃ κατ' ἐξαίρεσιν τὸν ρυθμὸν καὶ τὴ δύναμιν ἐπιδόσεως τοῦ μεσαίου ἢ τοῦ ἰσχυρότερου μέλους.

Μεγάλαις ἐνότητεσι ἢ γενικὰ θέματα ἐργασίας, ποὺ μπορούν νὰ μᾶς ἀπασχολήσουν ἐβδομάδες καὶ μῆνες, εἶναι π.χ.:

Κατασκευάζομε μιὰ σχολικὴν κουζίνα γιὰ τὸ μεσημεριανὸν μας φατὸ - Διοργανώνομε ἕνα σχολικὸν κῆπο - Κτίζομε ἕνα πατριδογνωστικὸν μουσεῖον - Ὁργανώνομε μιὰ βοηθητικὴν ὑπηρεσίαν γιὰ τοὺς ὑπερήλικες - Ἀνοίγομε ἕνα παιδικὸν κῆπον - Ἐκδίδομε μιὰ σχολικὴν ἐφημερίδα - Κατασκευάζομε ἕνα ἰνδικὸν χωριὸν - Προμηθευόμεστε τὰ θερινὰ ἢ χειμερινὰ μας φορέματα - Προετοιμάζομε τὶς διακοπὰς μας γιὰ τὴ Δωδεκάνησον ἢ γιὰ τὸ Λουτράκι ἢ γιὰ τοὺς Δελφούς - Σχεδιάζομε μιὰ τοπικὴν γιορτὴν - Προετοιμάζομε ἕνα πατριδογνωστικὸν χάρτην - Κατασκευάζομε μιὰ κολυμβητικὴν δεξαμενὴν - Προετοιμάζομε ἕνα ταξιδιωτικὸν ὁδηγὸν τῆς ἰδιαίτερῆς μας πατρίδας.

Γ. Ζομπανάκης

ΤΟ ΝΟΗΜΑ ΤΗΣ 25ης ΜΑΡΤΙΟΥ ΚΑΙ Η ΜΕΓΑΛΗ ΓΕΝΙΑ ΤΟΥ 1821

Στὸ διάβα τῶν αἰώνων, ποὺ ἡ Πατρίδα μας ἔγραφε τὴν πιδὴ μεγάλην καὶ περήφανήν ἱστορίαν τοῦ κόσμου, ἕνας μεγάλος σταθμὸς εἶναι καὶ ἡ 25 Μαρτίου 1821. Εἶναι ἡ μέρα τοῦ μεγάλου μας Εὐαγγελισμοῦ, ποὺ ἔγινε διδάγμα ὅλων τῶν ἐλευθέρων ἀνθρώπων καὶ προσταγὴ ὅλων τῶν ἐλευθέρων ψυχῶν. Εἶναι ἡ ἡμέρα, ποὺ μᾶς χάρισε ἀπὸ τότε τὴν ἐλευθερίαν μας καὶ συγκινημένοι, ἀλλὰ καὶ περήφανοι προσερχόμεσθε κάθε χρόνον, τὴν τιμημένην αὐτὴν μέραν, γιὰ νὰ θυμηθοῦμε τί ἤμασθε κάποτε καὶ τί μᾶς πρέπει νᾶμασθε, γιὰ νὰ γιορτάσωμε τὸ ἀθάνατον πάθος τῆς Ἑθνικῆς μας ψυχῆς, γιὰ τὴν Ἑλευθερίαν, γιὰ τὴν ὁμορφίαν καὶ γιὰ τὸν ἀνθρώπον.

Καμιὰ ἡμέρα σὰν αὐτή, δὲν ἔχει τόση βαθεῖα σημασία γιὰ μᾶς τοὺς Νέους Ἕλληνας. Καμιὰ ἡμέρα δὲ μᾶς δείχνει καλλίτερα καὶ καθαρώτερα ἀπὸ τὴν ἡμέραν αὐτήν. Καμιὰ ἡμέρα, σὰν αὐτήν, δὲν ὑψώθηκε τόσο λαμπρὰ σὲ ἀνθρώπινον καὶ ἐθνικὸν μαζὶ σύμβολον. Ἡ 25η Μαρτίου, δὲν εἶναι ἀπλῶς μιὰ ἐθνικὴ ἡμερομηνία, μιὰ στενὰ ἐθνικὴ μας ἐπέτειος. Εἶναι ἐξ ἴσου μιὰ μεγάλη, μιὰ μοναδικὴ ἡμερομηνία μέσα σ' ἐλόκληρην τὴν ἱστορίαν τῆς Εὐρώπης καὶ ἀκόμα μέσα σὲ ἐλόκληρην τὴν ἱστορίαν τῶν λαῶν. «Ἐποχὴ τῶν λαῶν», εἶπε ὁ Τρικούπης τὸ Εἰκοσιένα, γιὰτὶ ἀνοίξε μιὰ καινούργιαν περίοδον στὴν ἱστορίαν τους. Ἐσπασαν πρῶτοι οἱ Ἕλληνες τοῦ Εἰκοσιένα ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους τὶς μεγάλας κρατικὰς δυναστείας καὶ τὶς τυραννικὰς ἀπολυταρχίας, ποὺ βασάνιζαν καὶ κατάπνιγαν τοὺς λαοὺς ἐκείνην τὴν ἐποχὴν. Πρῶτοι οἱ Ἕλληνες τοῦ Εἰκοσιένα τόλμησαν, πρῶτοι αὐτοὶ δημιούργησαν τὸ πρῶτον ρῆγμα στὴν ὁργανωμένην παντοδυναμίαν τῶν τυράννων. Καὶ πρῶτη φορά μὲ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν πραγματοποιεῖται καὶ ἐμπρακτὰ προβάλλεται ἡ ἀρχὴ ποὺ δόξασε τὸν 19ον αἰῶνα ἡ ἀρχὴ τῶν Ἑθνότητων. Ἡ Ἱερὴ Συμμαχία τῶν δυναστῶν τῆς Εὐρώπης ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, κρατοῦσε μέσα στὴν πιδὴ αἰσχρὴ δουλείαν τὰ ἔθνη. Ὁ βραχνὰς τοῦ πανικοῦ ἐσφίγγε τὶς ψυχὰς. Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου φαινότανε νὰ εἶχανε χαθῇ ὁριστικά. Μιὰ γενικὴ ἡττοπάθεια συνεῖχε τὸν κόσμον καὶ ξαφνικά, ἀπ' ἐκεῖ ποὺ κανένας δὲν τὸ περίμενε, ἀπ' ἐκεῖ ποὺ κανένας δὲν μπορούσε νὰ τὸ φαντασθῇ βρόντηξε ὁ σηκωμός, βρόντηξε ἡ ἀπίστευτη ἰαχὴ τῆς μάχης. Ὅλοι οἱ Εὐρωπαῖοι νόμιζαν πῶς ὁ Ἑλληνισμὸς εἶχε σῶθῃ. Πῶς εἶχε μαρμαρώσει καὶ ξεψυχήσει κάτω ἀπ' τὴν βίαν καὶ τὴν ὀμότητα τῶν βαρβάρων. Πῶς ἦταν μιὰ ἀνάμνησις... Καὶ ὅμως, ὅλοι τοὺς εἶχαν γελαστῇ. Δὲν μπόρεσαν νὰ συλλάβουν καὶ νὰ δοῦν τὴν φλογερὴν ἀνθρώπιναν καρδίαν ποὺ χτυποῦσε στὸν ἄσχημον αὐτὸν λαὸν τῶν βο-

σκῶν καὶ τῶν φαραδῶν. Σείστηκεν ἀκέραια ἡ Εὐρώπη κι' ὁ κόσμος ἔμεινε κατάπληκτος. Ἐνας λαός, ποὺ δὲν τὸν λογάριζε κανένας, ποὺ τὸν θεωροῦσαν νεκρόν, ἀψήφωτος ὅλους τοὺς κινδύνους κι' ὅλα τὰ ἐμπόδια τινασσότανε σὰν πυροτέχνημα ἐκτυφλωτικὸ μέσα στὴ μαύρη νύχτα τῶν τυράννων. Οἱ λαοὶ ὅλοι ἐνίσωσαν μέσα τους τὸ βαθὺ σκίρτημα τῆς χαμένης ἐλευθερίας τους καὶ μὲ δαγμούς τοὺς μυθικοὺς αὐτοὺς Ἕλληνες τοῦ Εἰκοσιένα, ἐμπαιναν στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία τους. Τὴν ὥρα ἐκείνη, ὁ Θεὸς τοὺς Ἕλληνες, γιὰ μιὰ ἀκόμη φορά, τοὺς εἶχε τάξει νὰ πολεμοῦν στὴν πρώτη γραμμὴ τῆς ἀνθρωπότητας. Καὶ ἄρχισαν ἔτσι καὶ μαζεύτηκαν στὴν Ἑλλάδα ἀπ' ὅλες τίς χώρες τοῦ κόσμου, ἐθελοντὲς ἰδεολόγοι, ψυχὲς ἐλεύθερες γιὰ νὰ πολεμήσουν καὶ γιὰ νὰ διεκδικήσουν τὴν τιμὴ νὰ πεθάνουν. Ὁ Σανταρόζα, ὁ μεγάλος αὐτὸς καὶ ἄγνός ἰδεολόγος καὶ σοφός, ποὺ ἔπαιξε στὴ Σφακτηρίᾳ τῆς Πελοποννήσου, λίγο πρὶν σκοτωθῇ εἶπε: «Ἐμεῖς θὰ πέσουμε, μὰ οἱ λαοὶ θὰ νικήσουν». Αὐτὴ εἶναι ἡ μεγάλη σημασία τοῦ 1821, μέσα στὴν Εὐρωπαϊκὴ καὶ γενικὰ στὴν παγκόσμια ἱστορία. Εἶναι ἡ ἡμέρα ποὺ κατ' ἐξοχὴν συμβολίζει τὴν Ἑλευθερία. ΓΙΑΤὶ ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση τοῦ 1821 δὲν ὁργανώθηκε ἀπὸ μεγάλους ἀνθρώπους, ἀπὸ ἀνθρώπους μορφωμένους καὶ μὲ ἀξιώματα, ἀπὸ ἀνθρώπους μὲ πολιτικὴ καὶ ἐπαναστατικὴ πείρα. Ἐγινε ἀπὸ τὸν ἀπλὸν λαό, τὸν ἀθάνατο Ἑλληνικὸν λαό, ποὺ καμιά βία ὡς τώρα, καμιά δυστυχία, καμιά συμφορὰ δὲν τοῦ ἔσθισε τὴν ὑψηλοφροσύνη τῆς ἀρετῆς καὶ τὸ πάθος τῆς λευτεριάς. Ὅλοι ὅσοι μορφωμένοι ἐκείνο τὸν καιρὸ, ὅλοι ὅσοι γινώριζαν τὴν πολιτικὴν κατάστασιν ποὺ ἐπικρατοῦσε, ὅπως ὁ Καποδίστριας, ὅπως ὁ Κοραῖς καὶ ἄλλοι, ὅπως καὶ ὅλοι οἱ Εὐρωπαῖοι, ἐθεώρησαν τὴν Ἐπανάστασιν αὐτὴν τῶν λίγων, τῶν ἀδυνάτων καὶ τῶν καταφρονεμένων Ἑλλήνων, σὰν μιὰ τρέλλα, σὰν μιὰ παραφροσύνη. Καὶ μὲ τρόπο προέβλεπαν τὴν καταστροφὴν. Τρόμος παρέλκε μπροστὰ στὶς συνέπειες ὅλους τοὺς συντηρητικοὺς, τοὺς λογικοὺς, τοὺς φρονίμους, ποὺ μποροῦσαν νὰ χουν κάποια γνώμη γιὰ τὰ πράγματα.

Καὶ μόνον ὁ λαός, ὁ ἀπλὸς καὶ ἀνώνυμος αὐτὸς Ἑλληνικὸς λαός, δὲν λογάρισε τίποτε: μὲ μιὰν ἀποφασιστικότητα, ποὺ δὲν ἐφαντάζετο κανένας, μὲ μιὰν ἀπαράμιλλη ὁρμητικότητα, μὲ ἕναν μαζικὸ συναγερμό, ῥίχτηκε στὴ δίνη τῆς ἀνισῆς μάχης. Διαβάζουμε τὰ γεγονότα τῆς μεγάλης ἐκείνης λαϊκῆς ἐξαρσης καὶ νομίζουμε πὼς εἶναι λόγια, πὼς εἶναι μῦθοι. Οἱ σκηνὲς ἐκείνης τῆς αὐτοθυσίας, νὰ πολεμοῦν ξυπόλητοι, γυμνοί, νηστικοί, σκελετωμένοι, γέροι, παιδιὰ, γυναῖκες, κοπέλες, σακάτηδες, κουρελῆδες, καὶ ν' ἀψηφοῦν τὰ πάντα. Καὶ μπροστὰ στὴν ἄγρια λευτεριά νὰ κάνουν τὸν Χάρο ἀδερφὸ τους. Αὐτὴν τὴν ἀφάνταστη ψυχοκινητικὴ δύναμιν τοῦ ἀπαράτηρου, τοῦ ἀπλοῦ καὶ ἀνώνυμου λαοῦ τὴν ἐκλείσει σ' ἕναν ἀθάνατο στίχο τοῦ ἑθνικοῦ μας ποιητῆς, ὁ Σολωμός: «Δὲν τοὺς βαραίνει ὁ πόλεμος, ἀλλ' ἔγινε πνοὴ τους, κι' ἐμπόδιμα δὲν εἶναι, στὶς κορασίδες νὰ τραγουδοῦν καὶ στὰ παιδιὰ νὰ παίζουν...»

Μὲ τέτοιες τρέλλες σὰν τίς τρέλλες τοῦ 21 πραγματοποιήθηκαν οἱ μεγάλες πράξεις ποὺ δόξασαν τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν ἐδήγησαν στὸν Πολιτισμό. Μὲ τέτοιες τρέλλες σὰν τίς τρέλλες τοῦ 21 εἶναι συνθεμένο ὁλόκληρο τὸ ἔθνος μας μεγαλεῖο. Τὸ μεγαλεῖο μας αὐτό, ποὺ κληρονομημένο ἀπὸ παμπάλαιους χρόνους, ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ, φερμένο μέσα ἀπὸ αἰῶνες φωτεινούς καὶ ἀπὸ αἰῶνες σκοτεινοὺς, ζεῖ μὲς στὸ λαὸ αὐτὸ τῶν φτωχῶν καὶ ταπεινῶν ἀνθρώπων, μὲς στὸ λαὸ αὐτὸ τῆς τυραννισμένης τούτης γῆς ἀπ' ὅλους τοὺς βαρβάρους τοῦ κόσμου, καὶ διατηρεῖ ἀμείωτο ἕνα πάθος ζωῆς: Τὸ πάθος γιὰ τὴν Ἑλευθερίαν. Ἡ ζωὴ εἶναι ἐδῶ ταυτόσημη μὲ τὴν Ἑλευθερίαν. Κι ὁ λαὸς αὐτὸς δὲν προτίμησε μὲ τίποτε νὰ συμβιβαστῇ μπροστὰ στὴν Ἑλευθερίαν. Νὰ τί ἔγραφαν οἱ Σουλιῶτες στὰ 1824 στὴν Ἐπαναστατικὴ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησιν καθὼς θρῖσκόνταν πολιορκημένοι καὶ ἀδοξήθητοι στοὺς Βράχους τοῦ Σουλίου: «Σὰς λέγομεν ὅτι, ἡ μᾶς βοηθήσητε ἢ δὲν μᾶς βοηθήσετε εἰς ὅσα σὰς γράφομεν, ἡμεῖς ἀποφασίσαμεν ν' ἀφήσουμεν τὰ κόκκαλά μας ἐδῶ πέρα, μετὰ τῶν πατέρων καὶ ἀδελφῶν, καὶ ὅχι πλέον νὰ κάμουμε συμβιβασμὸ μὲ τοὺς Τούρκους...».

Αὐτὸς εἶναι ὁ ἀφάνταστος λαϊκὸς δυναμισμὸς τοῦ Εἰκοσιένα. Γιὰ πρώτη φορά στὴν ἱστορίαν τοῦ κόσμου, ἡ δύναμιν τοῦ λαοῦ, μόνη της χωρὶς καμιά ἄλλη συνδρομή, χωρὶς κανένα ἄλλο στήριγμα, καθιερώνεται σὰν στοιχεῖο ποὺ κινεῖ καὶ διαμορφώνει τὰ γεγονότα, καὶ δαγίνει τελικὰ νικητρία. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἡ 25ῃ Μαρτίου μονάχα ἡ ἡμέρα Ἑλευθερίας. Εἶναι ἀκόμα καὶ ἡ ἡμέρα καὶ ὁ Εὐαγγελισμὸς τοῦ λαοῦ. Τοῦ ἀπαράμιλλου Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἡ ἡμέρα αὕτη συμβολίζει τὴν ἀκαταμέτρητὴν ἀξίαν του. Τί μπορεῖ νὰ γίνῃ, τί τοῦ πρέπει νὰ εἶναι. Ἐβγαλε μέσα ἀπ' τὰ σπλάγχνα τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἀναδείχτηκαν ἐκείνη τὴν ὥρα μεγάλοι, ἀσύγκριτοι. Ὅπως ὁ Κολοκοτρώνης, ὅπως ὁ Καραϊσκάκης, ὅπως ὁ Μπότσαρης, ὅπως τόσοι καὶ τόσοι ἄλλοι ποὺ τοὺς ξαίρομε. Ἐγινώριζαν τὸ μεγάλο ἔργο ποὺ ἐφτιαχναν. Εἶχαν βαθύτατη συνείδησιν τοῦ σκοποῦ ποὺ ὑπηρετοῦσαν. Μέσα ἀπὸ τὸν πόνο καὶ τὴ θυσίαν τοὺς ἐβγαίνει ὁ Μῦθος γιὰ τὴ θεμελίωσιν τῆς ἀξίας Ἑθνικῆς ζωῆς, γιὰ τὴ θεμελίωσιν τῆς ἀξίας κοινωνικῆς ζωῆς. «Ἐγραψα γυμνὴ τὴν ἀλήθειαν, λέγει στὰ ἀπομνημονεύματά του ὁ Στρατηγὸς Μακρυγιάννης, μιὰ ἀπὸ τίς πιὸ ὠραῖες καὶ τίς πιὸ φωτεινὲς καὶ τίς πιὸ ἀδρές μορφές ποὺ φανέρωσε ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις. Ἐγραψα γυμνὴ τὴν ἀλήθειαν νὰ ἰδοῦνε ὅλοι οἱ Ἕλληνες, ν' ἀγωνίζονται διὰ τὴν Πατρίδα τους, διὰ τὴν θρησκείαν τους, νὰ ἰδοῦνε καὶ τὰ παιδιὰ μου καὶ νὰ λένε: «ἔχομεν ἀγῶνες πατρικοὺς, ἔχομεν θυσίας. Καὶ νὰ μπαίνουν σὲ φιλοτιμίαν καὶ νὰ ἐργάζονται εἰς τὸ καλὸν τῆς πατρίδος τους, τῆς θρησκείας τους καὶ τῆς κοινωνίας...»

Αὕτη εἶναι ἡ μεγάλη Ἑλληνικὴ γενιὰ τοῦ 21. Κι' αὐτὸ εἶναι τὸ μεγάλο ἀνθρώπινο διδάγμα καὶ ἡ ψυχικὴ προσταγὴ ποὺ προσερχόμαστε καὶ πάλιν ἐφέτος, συγκινημένοι ἀλλὰ καὶ περήφανοι νὰ θυμηθοῦμε, νὰ τιμήσουμε καὶ νὰ γιορτάσουμε. Καὶ νὰ «μποῦμε ἔτσι σὲ φιλοτιμίαν καὶ ἡμεῖς καὶ νὰ ἐργασθοῦμε εἰς τὸ καλὸ τῆς Πατρίδος μας, τῆς θρησκείας μας καὶ τῆς κοινωνίας μας».

Δημ. Παππᾶς

ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΒΡΕΤΑΝΝΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΟΣ

(Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενον καὶ τέλος)

Διαστατικά καὶ ἄλλαι ἀπόψεις

Τὸ Παιδαγωγικὸν Ἰνστιτοῦτον τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Λονδίνου διεξάγει πολλὰς ἐρεῦνας μὲ σκοπὸν νὰ χυθῇ ἀπλετον φῶς ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς προσωπικότητος τοῦ παιδιοῦ. Λίαν κατατοπιστικὰ εἶναι τὰ ἔργα τοῦ Vernon καὶ τῆς Fleming. Οὗτοι συνιστοῦν τὴν ἐπιστημονικὴν μεθόδολογίαν καὶ τὰς στατιστικὰς τεχνικάς, χρησιμοποιοῦν δὲ τὴν πειραματικὴν μέθοδον εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν καὶ δὲν παραδέχονται οἰανδήποτε ψυχodynamikὴν θεωρίαν, ἐκτὸς μόνον ἕαν ἐπικυροῦται ἱκανοποιητικῶς ἀπὸ ἀξιόλογα πειραματικὰ πορίσματα.

Ὁ Vernon, ὅπως καὶ ὁ ψυχολόγος Bysenck, πιστεύει ὅτι ἡ προσωπικότης δύναται νὰ ἀναλυθῇ εἰς ὀρθογωνικάς καὶ λειτουργικάς καθωρισμένας διαστάσεις, διὰ τῶν ὁποίων δύνανται νὰ μετρηθοῦν ὅλα τὰ ἄτομα. Οὗτος τονίζει τὴν ἀναγκαιότητα μεθόδων περισσότερο ἰδιογραφικῆς φύσεως τοῦλάχιστον κατὰ τὰ πρῶτα στάδια τῆς ἐρεῦνης.

Ἡ Fleming δίδει ἔμφασιν ἐπὶ τῶν παραγόντων τοῦ περιβάλλοντος καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ Group εἰς τὴν διάπλασιν τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀτόμου.

Ἡ Himmelweit μετὰ τῶν συνεργατῶν της ἐρευνοῦν τὴν ἐπίδρασιν τῶν κοινωνικῶν παραγόντων, κατὰ τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν ἐπὶ τῆς προσωπι-

κότητος (έλεγχος του σέξ, επιθετικότητας κλπ.). Αυτή έχει πείραν εφαρμογής tests προσωπικότητας επί παιδών, και χρήσεως των tests τούτων διά την επιλογήν των υποψηφίων φοιτητών. Έν συνεργασία με τον Oppenheim διενήργησεν έρευναν με σκοπόν την έκτίμησιν της επιδράσεως της τηλεοράσεως επί της προσωπικότητας του παιδιού και επί της αναπτύξεως των δεξιοτήτων, στερεοτύπων και προτύπων προτιμήσεως και ενδιαφέροντος.

Ο ψυχολόγος Russeil εις το Πανεπιστημιακόν Κολλέγιον του Λονδίνου ένεργεί σειράν πειραμάτων επί της συμπεριφοράς της προσωπικότητας και υπό καταναγκαστικής συνθήκας (πίεσεως) και καθορίζει τας άτομικας διαφοράς υπό ποικίλας συνθήκας και καταστάσεις.

Η πλέον δραστηρία ψυχολογική σχολή έν Μεγάλη Βρεταννία είναι το Ψυχιατρικόν Ίνστιτούτον του Πανεπιστημίου του Λονδίνου. Εκεί έκτελούνται προγραμματισμένα έρευναι και χρησιμοποιούνται διαφορετικά μέθοδοι έρευνής.

Ο Eysenck μετά των συνεργατών του κατεσκεύασε ένα αντικειμενικόν διαστατικόν (Dimensional) πλαίσιον βάσει του οποίου ή προσωπικότης δύναται να χαρακτηρισθῇ ως έξωστρεφής - ένδοστρεφής και νευρωτική. Οί ένδοστρεφείς νευρωτικοί (δύσθυμος όμάς είναι άσθενείς, άνησυχoi, άντιδραστικοί, καταθλιπτικοί και μονομανείς καταναγκαστικοί (Compulssives). Οί έξωστρεφείς νευρωτικοί (ύστερική όμάς) είναι ψυχοπαθείς ύστερικοί.

Επί πλέον αί προσωπικότητες διαφέρουν ως πρός την νοημοσύνην και την ψύχωσιν. Έν αντιθέσει πρός τον Cattell ο Eysenck θεωρεί αυτήν την περιγραφήν και χαρακτηρισμόν ως πρώτον στάδιον εις την έπιστημονικήν μελέτην της προσωπικότητας. Αυτό το περιγραφικόν ή στατικόν στάδιον, κατά το όποϊον ή μελέτη της προσωπικότητας περιορίζεται άπλως μόνον εις ταξιόμησιν. Πρέπει να συμπληρωθῇ δι' ένός δυναμικού ή αιτιολογικού είδους έρευνής. Με το στάδιο τουτο άσχολείται ή ψυχιατρική σχολή σήμερα. Η αιτιολογική ή έπεξηγηματική θεωρία στηρίζεται επί των έννοιών της άναχαιτίσεως και του έρεθισμού, όπως έδόθησαν από Παυλώφ και έτροποποιήθησαν από τον Hull.

Εις ένα εργαστήριον, εις το όποϊον ο ήχος δέν μεταδίδεται, ο Frank έδειξεν ότι ή ικανότης δι' έξάρτησιν (Conditioning) είναι σχετική με την ένδοστρέφειαν, έξωστρέφειαν και όχι με τον νευρωτισμόν. Επί πλέον ούτος απέδειξεν ότι φάρμακα όπως το Sodium Amytal αύξάνουν την έξωστρέφειαν και μειώνουν την ικανότητα πρός έξάρτησιν (Condition Ability).

Αυτά και άλλα πειραματικά πορίσματα ο Eysenck τά ένεσωμάτωσε εις μίαν νέαν θεωρίαν της προσωπικότητας, ή όποία αναφέρεται εις την διάστασιν της ένδοστρεφείας - έξωστρεφείας, στηριζόμενη επί των παυλωφικών έννοιών του έξερεθισμού - άναχαιτίσεως. Έπ' αυτών των έννοιών στηρίζόμενοι, δυνάμεθα να έρμηνεύσωμεν πολλά από τα τυπικά χαρακτηριστικά της συμπεριφοράς των κοινών νευρώσεων, όπως ή άνησυχία και ή ύστερία. Επίσης, βάσει αυτών των έννοιών, δυνάμεθα να έρμηνεύσωμεν πολλά άνωμαλίας της διαγωγής, όπως ή ύποτροπή εις το έγκλημα. Διεπιστώθη διαφορά ένδοστρεφών και έξωστρεφών επ' αυτού.

Ο Eysenck και οί συνεργάται του θέλουν μίαν ένιαίαν ψυχολογίαν και δέν άρέσκονται εις την διαίρεσιν της έπιστήμης αυτής εις επί μέρους κλάδους (Κοινωνική ψυχολογία - ψυχολογία διαγωγής - ψυχολογία μαθήσεως κλπ.). Προβαίνουν εις μίαν διαστατικήν ανάλυσιν της προσωπικότητας και των νόμων της λειτουργίας του έγκεφαλικού φλοιού (cortex), στηριζόμενοι επί του έξερεθισμού και της άναχαιτίσεως. Ολιγωτέραν προσοχήν έδω-

σαν εις την διασάφησιν των αίτιών του νευρωτισμού. Ο Eysenck τον θεωρεί ως μία μορφήν όρμης (drive), ή όποία έχει σχέσιν με την υπερερεθιστικότητα του αυτόνομου νευρικού συστήματος, ιδιαιτέρως του παρασυμπαθητικού κλάδου αυτού.

Πορίσματα έρευνών του Eysenck και Preil επί διδύμων, πείθουν ότι ο νευρωτισμός καθορίζεται κληρονομικώς και συνεπώς είναι σωματικός.

Τά άλλα του ψυχωτισμού δέν έχουν έρευνηθῇ τόσο πολύ.

Οί Payne και Bregelmann άνεσκεύασαν την άποψιν του Kretschmer, ή όποία παρεδέχθη μίαν διάστασιν της προσωπικότητας, βάσει της όποίας δύναται να ταξινομηθουν οί μανιακοί καταθλιπτικοί, οί κυκλοθυμικοί, οί όμαλοί, οί σχιζοθυμικοί και οί σχιζοφρενείς.

Υπό την αίγίδα του Aubrey Lewis εις την Ψυχιατρική Σχολήν του Λονδίνου έμελετήθη ή σχέση, ή όποία ύπάρχει μεταξύ ψυχολογικών διαταραχών και έλλείψεων εις το έπάγγελμα. Η έρευνα, ή όποία διήρκεσε πέντε έτη, έγινε μεταξύ άρρένων και θηλέων άνειδικεύτων έργατών.

Ο Heron έπεξέτεινε την εργασία του Eysenck και επί άλλων κοινωνικών ομάδων, χρησιμοποίησας tests ιδικής του κατασκευής. Κατά την εξέτασιν έξωστρεφών και ένδοστρεφών διά tests, τά όποία άπαιτούν κινητικήν έκτέλεσιν, διεπιστώθη ότι οί έξωστρεφείς παρουσιάζουν τάσιν αύξανόμενης άδρανείας, έν αντιθέσει πρός τους ένδοστρεφείς, οί όποιοι πορυσιάζουν τάσιν αύξανόμενης κινητικής δράσεως. Υπό της αυτής σχολής ήρρευνήθησαν τά επαγγελματικά προβλήματα των διανοητικώς καθυστερημένων.

Ακόμη κατά τά τελευταία έτη άλλη όμάς ψυχιάτρων υπό την Petrie μελετά τά έπακόλουθα, επί της προσωπικότητας, της έκτομής των διαφόρων περιοχών του έγκεφαλικού φλοιού (Cortex), έν συγκρίσει με τά έπακόλουθα της χρήσεως διαφόρων φαρμακευτικών παρασκευασμάτων. Επί του προβλήματος αυτού ύπάρχει στενή συνεργασία Άγγλων, Γάλλων και Αμερικανών έρευνητών.

Υπό του Jones κατεβλήθη προσπάθεια διά την έξάλειψιν συμπτωμάτων, όπως ή ένούρησις, διά της εφαρμογής των τεχνητών έξερητημένων άπαντήσεων (Conditioned Responces).

Επὸ έρευναν του Foulds διεπιστώθη ότι ή συμπεριφορά ένδοστρεφών μετά την διά ήλεκτροσπασμού θεραπείαν, είναι όμοία με την τοιαύτην των έξωστρεφών.

Εις το Πανεπιστήμιον του Aberdeen διεξάγεται έρευνα με σκοπόν την εύρεσιν της σχέσεως μεταξύ ένδοστρεφείας, έξωστρεφείας και μαθήσεως.

Υπό του Broadhurst καταβάλλεται προσπάθεια να έπεκταθῇ ή διαστατική θεωρία του Eysenck εις τά ζώα και πρός τον σκοπόν τουτον χρησιμοποιοϋνται Rats.

Η μονάς έρευνής Nuffield, εις την αυτήν ψυχιατρικήν σχολήν (Λονδίνον) χρησιμοποιεί όμαδικά tests προσωπικότητας διά των όποίων μετρείται ο νευρωτισμός, ή ένδοστρέφεια, ή έξωστρέφεια και ή ικανότης να εργάζεται το άτομον υπό συνθήκας πίεσεως.

Συμπεράσματα

Ο άναγνώστης της παρούσης μελέτης διαπιστώνει ότι δέν ύπάρχει μία μοναδική τάσις εις την ψυχολογικήν κίνησιν έν Μεγ. Βρεταννία. Από την σύντομον αυτήν άνασκόπησιν προβάλλουν δύο εύρύτερα γκρούπ. Ο διαχωρισμός δέν είναι άυστηρός και σχεδόν αντιπροσωπεύεται κάθε ένδιά-

μεσος θέσις. Είς τὸ ἓνα ἄκρον εἶναι οἱ κλινικοὶ ἢ θεωρητικοὶ τῆς προσωπικότητος.

Οὗτοι ἀποκλείουν πᾶσαν ἄλλην ἄποψιν καὶ ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ προσωπικότης εἶναι ἓνα ἐνιαῖον ὄλον, τὸ ὁποῖον λειτουργεῖ ὡς μία ὁλότης, ἡ ὁποία οὐδέποτε δύναται νὰ διαλυθῇ εἰς ἀνεξάρτητα χαρακτηριστικά ἢ ὁρθογωνικάς καταστάσεις. Εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον εἶναι οἱ ψυχολόγοι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι πιστεύουν καὶ πρεσβεύουν ὅτι ἡ προσωπικότης εἶναι τὸ ὑλικὸν ἄθροισμα ἀμοιβαίως ἀνεξαρτήτων συνθετικῶν.

Ἡ πρώτη τάσις εἶναι ἰσχυροτέρα μεταξὺ τῶν ψυχιάτρων καὶ τῶν ψυχολόγων ὁπαδῶν των, ἐνῶ ἡ ἄλλη μεταξὺ τῶν ψυχολόγων. Πολλοὶ ψυχολόγοι δὲν ἐπιδοκιμάζουν τὰς προσπάθειάς τοποθέτησεως τῆς θεωρίας τῆς προσωπικότητος ἐπὶ ἐπιστημονικῆς βάσεως.

Εἰς τὴν Μεγ. Βρεταννίαν, ὅπως καὶ εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, ὑπάρχουν τρία κυρίως ἐμπόδια εἰς τὴν πρόοδον τῆς μελέτης τῆς προσωπικότητος.

1) Πρῶτον ὑπάρχει εἰς μερικὰς σχολὰς μία δυσπιστία πρὸς τὰ πορίσματα τῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου.

2) Ὑπάρχει μία τάσις νὰ ὑποτιμᾶται ἡ σπουδαιότης τῶν γεννητικῶν ἢ σωματικῶν παραγόντων εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν ψυχολογικῶν δεδομένων καὶ νὰ ὑπερτιμᾶται τὸ περιβάλλον.

3) Πολλοὶ ἐρευνᾶν χάνονται, διότι δὲν συνεχίζονται ἢ δὲν συσχετίζονται μετ' ἄλλας τοιαύτας. Δηλαδή ἐλλείπει ὁ συντονισμὸς τῶν προσπαθειῶν καὶ ἡ συνεργασία μεταξὺ τῶν διαφόρων κέντρων μελέτης καὶ ἐρεῦνης.

Ἰδιαίτερος χρῆζον ἰδιαίτερας μελέτης τὰ προβολικά καὶ τὰ ἄλλα tests προσωπικότητος. Ἀπαιτεῖται μιὰ κριτικὴ ἀξιολόγησις τῶν ὑπαρχόντων τοιούτων καὶ ἐπὶ πλέον ἡ ἐπινοήσις νέων tests, τὰ ὁποῖα θὰ μετροῦν ἐπακριβῶς καὶ εὐχερῶς τὰ κύρια χαρακτηριστικά τῆς προσωπικότητος.

Βαθμιαίως εἰς τὴν Μεγ. Βρεταννίαν ἡ ἐνορατικὴ μέθοδος παραχωρεῖ τὴν θέσιν τῆς εἰς τὴν μέθοδον, ἡ ὁποία βασίζεται ἐπὶ αὐστηρῶν ἐπιστημονικῶν κανόνων καὶ οἱ θεωρίαι τῆς προσωπικότητος θὰ βασίζονται ἐπὶ καθιερωμένων ἀληθειῶν, ἐπὶ ἐπιστημονικῆς μεθοδολογίας καὶ θὰ ἔχουν μίαν ἀσφαλὴ βιολογικὴν θεμελίωσιν.

Εὐθύμιος Κασσιώλας

ΤΟ ΙΧΝΟΓΡΑΦΗΜΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ Ο ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΟΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΣ¹

1. Τὸ ἰχνογράφημα τοῦ παιδιοῦ μελετήθηκε πολὺ ἀπὸ τοὺς ψυχολόγους καὶ Παιδαγωγούς. Καὶ εἶναι βασικὸ τὸ ἰχνογράφημα, ἀφοῦ μὲ βάσεις τὶς λεπτομέρειές

1. Πρὸβλ. M. Prudhommeau : Le dessin de l'enfant P.U.P. Paris 1947.
H. Wallon : Principes de psychologie appliquée. Méthode des tests. Colin, Edit. Paris.

Luquet : Le dessin enfantin, Alcan, Paris, 1927.

Γ. Σακελλαρίου : α) Γενικὴ ψυχολογία, Ἀθῆναι 1955.

β) Ψυχολογία τοῦ παιδιοῦ, Ἀθῆναι 1954.

P. Naville, R. Zazzo κ.ά. : Le dessin chez l'enfant, P.U.F. 1951.

Γ. Ρούσκα : α) Τὰ καθυστερημένα καὶ δύσκολα παιδιὰ στὴν οἰκογένεια καὶ στὸ σχολεῖο, Ἀθῆναι, 1962.

β) Διάγνωση καὶ τοποθέτηση τῶν καθυστερημένων καὶ δυσκόλων παιδιῶν, Ἀλεξανδρούπολις, 1956.

τοῦ μερικοὶ ἐπιστήμονες, ὅπως ὁ Gesell κατήρτισαν κλίμακα ἐλέγχου τῆς εὐφυΐας τῶν παιδιῶν.¹ Ἡ σύγχρονη ἐξελικτικὴ ψυχολογία ἀπέδειξε ὅτι οἱ σταθμοὶ τοῦ διέρχεται ἡ ἀναπτυσσόμενη ἰχνογραφικὴ ἱκανότητα τοῦ παιδιοῦ, συμπέπτουν χρονικῶς καὶ συσχετίζονται ποιοτικῶς μετ' αὐτοὺς σταθμοὺς τῆς ἐξελισσόμενης νοημοσύνης του. Γι' αὐτὸ τὸ ἰχνογράφημα εἶναι ὠφέλιμο γιὰ κάθε δάσκαλο, ποὺ θὰ ἤθελε νὰ μορφώσῃ τὸ παιδί σύμφωνα «μετὰ τὰ μέτρα του».

Ἡμεῖς δὲν θὰ κάνουμε λόγον ἐδῶ γιὰ τὸ ἰχνογράφημα καὶ τὸν νοητικὸν κόσμον τοῦ παιδιοῦ, γιὰτὶ ἔγραψαν ἄλλοι σχετικῶς καὶ ὅποιος ἐπιθυμεῖ νὰ ἐρευνήσῃ τὸ θέμα, πρέπει νὰ μελετήσῃ καὶ τὰ tests ἐρεῖνης τῆς νοημοσύνης τοῦ παιδιοῦ διὰ τῶν ἰχνογραφημάτων : α) Τὸ test M. Fay β) Osterith καὶ γ) Goodenough κ. ἄ.² ποὺ ἐχρησιμοποίησαμε κι' ἡμεῖς, ὅπως θὰ δοῦμε κατωτέρω.

2. Οἱ ψυχολόγοι κυρίως ἀνεζήτησαν στὸ ἰχνογράφημα τοῦ παιδιοῦ καὶ τὰ ψυχικὰ συναισθηματικὰ τραύματα, τὸ θέμα δὲ αὐτὸ θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ στὴ μελέτη μας. Εἶναι βασικὸν ὅτι στὸ ἰχνογράφημα ἀποκαλύπτεται καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ. Γιὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ὅμως αὐτό, χρειάζεται μετάφραση τοῦ παιδικοῦ ἰχνογραφήματος εἶναι δὲ τόσο πολὺπλοκον, ὅσον δὲν φαντάζονται οἱ πολλοί. Ἡ γραμμὴ εἶναι συδεδεμένη μετ' τὴν ψυχοκινητικὴν κατάστασιν τοῦ παιδιοῦ. Ἐστὶ τὸ ἀντικείμενο, ἡ τοποθέτησή του, ἡ κινήτικότης του, τὸ τρεμούλιασμα τῆς γραμμῆς, ἡ καθαρότητά του, οἱ μελανιές, οἱ μαῦρες μολυνιές κλπ. ἔχουν σπουδαία σημασία γιὰ τὴν ἐρμηνεία τοῦ ψυχικοῦ κόσμου του.

Στὴ μετάφραση τοῦ ἰχνογραφήματος, μεγαλύτερη σημασία παίζουν οἱ λεπτομέρειες. Ἐχουν μιὰ σχέση ἀμεση μετ' τὴν σπουδαιότητα, ποὺ τὸ παιδί τοὺς δίνει. Ἀναφέρονται στὴ συναισθηματικὴ κατάστασίν του ποὺ ὁδηγοῦν τὸ παιδί στὸ νὰ ἐξωτερικεύσῃ πολὺ καθαρά ὑποσυνείδητες τροποποιήσεις. Πολλὲς ἀπ' αὐτὰς ἔχουν ἓναν συμβολικὸν χαρακτήρα, ποὺ ἀρκοῦν νὰ μαντεύσουμε ἓνα οἰκογενειακὸ δρᾶμα...³ Τὸ ἰχνογράφημα διὰ τῶν λεπτομερειῶν διευκολύνει τὴ συνειδητοποίηση τῶν ἐσωτερικῶν καταπιεσμένων συγκρούσεων, ἐπιτρέπει νὰ προχωρήσουμε βαθειὰ στὸ ἀσυνείδητο τοῦ παιδιοῦ, εὐνοεῖ μιὰ καταπληκτικὴν ἀθάλασσαν καὶ μᾶς δείχνει ἐνστικτώδεις παιδικὰ κλίσεις. Κάθε παιδί ἐκεῖ ἔχει τὶς ἐκφράσεις του, τὴν ἰδιαίτη γλῶσσαν του, τὸ πᾶν εἶναι ὅπως στὸ ὄνειρο ! Τὸ παιδί κατὰ 90 οἷο ἰχνογραφεῖ τὶς ἐσωτερικὰς του στεναχώριες ἢ ξεκινᾷ ἀπ' ἐκεῖ... Ὁ Claparède ἐρωτᾷ : «Τὸ ἰχνογράφημα ἐνδὸς παιδιοῦ δὲν εἶναι λίγο ἀπὸ τὴν ψυχὴν του, ποὺ ἐκτίθεται στὸ χαρτί ;» Ὁ W. Stern ἐπίσης παρατηρεῖ, ὅτι ἀπὸ μερικὰς ἀπόψεις τὸ ἰχνογράφημα ἐπιτρέπει νὰ δοῦμε καθαρά τὰ κρυμμένα χαρακτηριστικά τῆς παιδικῆς ψυχῆς. Τὸ ἐλεύθερο ἰχνογράφημα ἰδίως, ἂν κανεὶς κατέχῃ πολλὰ σχέδια τοῦ ἴδιου παιδιοῦ, εἶναι δυνατόν νὰ προσδιορίσῃ τὸν χαρακτήρα.⁴

3. Τὰ ἰχνογραφήματα ποὺ μελετήθηκαν καὶ ἐχρησίμευσαν ὡς δάση στὴν ἐξέλιξιν τῆς μεθόδου τῆς Me Traube⁵ εἶναι αὐθόρμητα ἰχνογραφήματα δυσκόλων παιδιῶν, ἡλικίας 6 - 14 ἐτῶν, δύο τάξεων τῆς Γενεύης.

Οἱ παρατηρήσεις τῆς ἐπιβεβαιοῦν, ὅτι, γιὰ κάθε παιδί, τὸ ἰχνογράφημα εἶναι ἓνα ἀσυνείδητο μέσον ἐκφράσεως τοῦ ψυχικοῦ κόσμου.

Ἡ τεχνικὴ εἶναι ἀπλή. Ἀφήνομε στὴ διάθεσιν τοῦ παιδιοῦ ἓνα φύλλο χαρτί

1. Σημ. Ἀπὸ τὰ κριτήρια αὐτὰ εὐρέθηκε ὅτι τὰ καθυστερημένα παιδιὰ εἶναι καθυστερημένα καὶ στὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἰχνογραφικῆς τοῦς δεξιότητος. Πάντως, ἡ ἰχνογραφικὴ ἰδιοφυΐα, εἶναι κατὰ ἀνεξάρτητον τῆς εὐφυΐας.

2. Κ. Κίτσου : Τὸ ἰχνογράφημα τοῦ παιδιοῦ καὶ ἡ διανοητικὴ του ἐξέλιξις. Περ. «Σχολεῖο καὶ Ζωή», ἔτους 1957, σελ. 427.

3. Βλ. μν., βιβλίον μας : Τὰ καθυστερημένα καὶ δύσκολα παιδιὰ στὴν οἰκογένεια καὶ στὸ σχολεῖο, σελ. 112 κ.ε.

4. Βλ. στὸ βιβλίον μου : Διάγνωση καὶ τοποθέτηση κλπ. 6 - 44.

5. La valeur diagnostique des dessins des enfants difficiles (Archives de Psychologie, Décembre 1937).

και δώδεκα μολύβια με ταιριαστά χρώματα και του ζητούμε να κάνει ένα ιχνογράφημα, επιτρέποντάς του απόλυτη ελευθερία για την εκλογή του θέματος, των χρωμάτων κλπ. Ο χρόνος δεν είναι περιορισμένος. Για να γίνει η καλή εξακρίβωση στον άφορο τον χαρακτήρα του παιδιού, πρέπει να έχουμε πολλά ιχνογραφήματά του. Στα δε ιχνογραφήματα πρέπει να υπολογίσουμε τέσσερα βασικά στοιχεία:

α) Την τεχνική: 1) Επιφάνειες (=κακογραφία, σκηνές), 2) Γραμμές (=δύναμη, σαφήνεια, καθαριότητα).

β) Τον χαρακτήρα: (=Γεωμετρικό, απλό ή σύνθετο, ζωντανά όντα, σύνθεση και έκθεση, δυναμισμός, σχέση αναστήματος των προσώπων = συναίσθημα μειονετικότητας κλπ).

γ) Τα χρώματα: (=Όσο πιο όμοια είναι το παιδί στο περιβάλλον του, τόσο πιο καθαρά και φυσικά χρώματα μεταχειρίζεται, που πλησιάζουν προς την πραγματικότητα).

δ) Το περιεχόμενο: (=Τις περισσότερες φορές έχει συμβολική έννοια).

Ο Prudhommeau¹ επίσης φθάνει σε μερικά γενικά και ικανοποιητικά συμπεράσματα:

α) Οι λεπτομέρειες έχουν αξία και εύρισκονται σε άμεση σχέση με τη σπουδαιότητα που το παιδί τις συνδέει.

β) Η υποβολή, που ξεκινά από μερικές λεπτομέρειες, μπορεί να τροποποιηθεί μερικώς ή συνολικώς την αναπαραγωγή του σχεδίου. Στην περίπτωση αυτή, η μελέτη της γραμμής αποδίδει πολλές φορές συμπληρωματικές ακρίβειες στην ευαίσθητη και συγκινητική κατάσταση του εξεταζομένου, που έχουν σχέση με την έκταση των λεπτομερειών.

γ) Οι υποβολές που ξεκινούν από τις λεπτομέρειες, μπορούν να μας δώσουν μεταφράσεις, που με τη σειρά τους παίρνουν νέες υποβολές, οδηγώντας το παιδί καθαρά στην εξωτερική του υποσυνείδητου.

δ) Μερικές λεπτομέρειες προστιθέμενες, μπορούν να έχουν μια συμβολική αξία που να μεταφρασθούν με την όρθή τους άποψη.

Το ιχνογράφημα μελετάται και ερμηνεύεται σ' όλες τις λεπτομέρειές του, προκειμένου να φθάσουμε σε κάποιο όρθο συμπέρασμα.

4. Στο Πρότυπό μας και στην Α' Τάξη, που εφαρμόζεται ή μέθοδος Decroly² διδόμε την 5ην και 20ήν εκάστου μηνός στο κάθε παιδί ένα φύλλο χάρτου ιχνογραφίας, ένα μαύρο μολύβι (χωρίς να χρησιμοποιούν χρώματα) και του λέμε: «Τώρα πάνω στο χαρτί να ιχνογραφήσεις την οικογένειά σου». Το ίδιο κάνουμε και για το πορτραίτο του μαθητού, ώστε να παρακολουθήσουμε την προοδευτική αντίληψή του, στον άφορο τον εαυτόν του και τα μέλη του σώματός του. Με την ερμηνεία όλων αυτών στο τέλος καταλήγουμε σε ώρισμα ψυχολογικά συμπεράσματα πολύτιμα. Το κάθε φύλλο φέρει την ημερομηνία και το ονοματεπώνυμο του μαθητού. Όλα αυτά τοποθετούνται κατά σειράν στον ατομικό φάκελλό του.

Μελετήσαμε μερικές εκατοντάδες τέτοιων ιχνογραφημάτων. Πράγματι δια της μελέτης αυτών αντιλαμβανόμεθα τις οικογενειακές συγκρούσεις και τη θέση του μαθητού απέναντι αυτών. Ανακαλύπτουμε ότι η πνευματική καθυστέρηση του μαθητού πολλές φορές είναι αποτέλεσμα του οικογενειακού περιβάλλοντός του.

Ίδου μερικές απ' αυτές τις τραγικές περιπτώσεις, προκειμένου να επαληθεύσουμε τα όσα είπαμε για το ιχνογράφημα και τον συναισθηματικό κόσμο του παιδιού:

—α) Η Μ.Κ., 6 ετών και 8 μηνών, παρουσιάζεται δύσκολη, διστακτική,

1. Πρβλ. μν. βιβλίο του, σελ. 96 κ.ε.

2. Σημ. Όπως αναφέρεται στο βιβλίο μας: «Η μέθοδος Decroly στο Δημοτικό». Β' έκδ. Λαμία 1960.

3. Πρβλ. μν., βιβλίο μας, σελ. 52.

φιλόπονη, ντροπαλή. Πολύ μειονεκτική. Νά πως απάντησε σε ερωτήσεις μας: «Ο μπαμπάς, μου λέγει, πως πρώτα ήμασταν πλούσιοι, αλλά τώρα δεν έχουμε και αν θα μεγαλώσω, θα γίνουμε πάλι πλούσιοι!» Αυτή η έλλειψη του έχει τονώσει την κακία για τα άλλα παιδιά. Το δλέμμα του πλανάται και αναζητά: κίνητρο αφαιρέσεως! Τοκετός ανώμαλος, με έμβρυο σκληρό. Πρὸ αὐτῆς ἐγεννήθηκε καὶ ἀπέθανε ἄλλο παιδί. Πρὸ δύο ἐτῶν εἶχε κτυπηθῆ σοβαρῶς ἀπὸ ἑνα ποδήλατο. Πάσχει ἀπὸ ἑνα εἶδος ἐκζέματος. Παίξει ἀρκετὰ μὲ τὸν μικρότερο ἀδελφὸ της, τὸν Τάκη (4,5 ἐτῶν). Γονεῖς ἀπομακρυσμένοι ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν. Ὁ μπαμπὰς (ἀρτοποιὸς) ἀγαπᾷ περισσότερο τὸν μικρὸν (=φθίνος ἐκδηλός). Μητέρα (ἀπὸ χωριὸ) φιλόπονη καὶ πονηρή. Ὑστερα ἀπὸ ἀρκετὴ παρακολούθηση ἐδείξε κάποια πρόοδο.

Στὰ ιχνογραφήματά της ἐκφράζεται ὡς ἐξῆς:

1) «Ἡ οἰκογένειά μου»: Φαίνεται καθαρά ὁ ἐγωϊσμὸς καὶ ἡ μειονεκτικότητά. Προτάσσει πάντοτε τὸν ἑαυτὸ της στὰ ιχνογραφήματα, ἀκολουθεῖ ἡ μαμά, ὕστερα ὁ ἀδελφός καὶ κατόπιν ὁ μπαμπάς. Φαίνεται ὅτι μισεῖ περισσότερο τὸν μπαμπά, ἀπὸ φθόνο πρὸς τὸν Τάκη, πὺ τὸν παίρνει πάντοτε μαζί του. Γι' αὐτό, μερικὲς φορές, ξεχνᾷ νὰ ζωγραφίσῃ τὸ ἀδελφάκι της καὶ ἀντ' αὐτοῦ ιχνογραφεῖ τὸ ἐξαδελφάκι της, τῆς ἰδίας ἡλικίας.

2) «Τὸ πορτραῖτο μου». Κατὰ τὴν κλίμακα τοῦ Goodenough ἔχει Δ.Ν.=88 (χωρὶς ἐξέλιξη σχεδὸν ἀπὸ Ὀκτωβρίου μέχρι Ἰουνίου). Πάντοτε περίλυπη. Μολυβιὲς βεβιασμένες, ἐπιπόλαιες, διαστάσεις ἀκανόνιστες...

—β) Η Ε.Π., 6 ετών και 3 μηνών. Πρωτότοκος δύο ἀδελφῶν (4,5 ἐτῶν καὶ 11 μηνῶν). Ἀδύνατη, ἀσθενική. Νομίζει ὅτι εἶναι περιφρονημένη. Ζηλεύει, στερεῖται θάρρους. Φοβάται καὶ εἶναι διστακτική. Ἐγωϊσμὸς σὲ μεγάλο βαθμό. Ἐργασίες ἐπιπόλαιες. Προσπαθεῖ ν' ἀποφύγῃ τὴν ἐργασία. Δὲν εἶναι διανοητικὸς τύπος. Δὲν διακρίνεται γιὰ τὴν ἐπίδοσή της. Ὁ πατέρας εὐπορος (=καταστηματάρχης νεωτερισμῶν). Ἡ μητέρα περιποιεῖται περισσότερο τὰ μικρότερα παιδιά. Ἡ μοναξιά της αὐτῆς τὴν κάνει νευρική πρὸς τοὺς συμμαθητὲς της. Ἡ μητέρα της δὲν ἀφήνει νὰ ἔρχονται στὸ σπίτι φίλες της, τὴν περιορίζει πολὺ. Γι' αὐτὸ τὴν ἔχει ἀλυσσodέσει τὸ συναίσθημα τῆς μειονεκτικότητος. Νοιώθει πως δὲν ἀξίζει καὶ δὲν τὴν κάνουν πατέρα τὰ ἄλλα παιδιά. Παρατηρεῖται μιὰ ρήξη τοῦ παιδιοῦ πρὸς τὴν μητέρα του καὶ μιὰ ἀφοσίωση πρὸς τὸν πατέρα. Ψεύδεται πρὸς τὴν μητέρα της. Βλέπει ἄσχημα ὄνειρα καὶ φωνάζει στὸν ὕπνο της.

Στὰ ιχνογραφήματά της:

1) «Ἡ οἰκογένειά μου»: Φαίνεται ἡ μειονεκτικότητά της. Πότε προτάσσεται ἀπ' ὅλους, ἀφήνοντας τελευταία τ' ἀδελφία της, πότε μένει αὐτὴ τελευταία ἢ θέτει τὸν ἑαυτὸ της μετὰ τῶν γονέων της. Πάντοτε ἀπομακρύνει τ' ἀδελφάκια της ἀπὸ κοντὰ της. Μεγάλα συμπλέγματα φαίνεται ὅτι ὑπάρχουν μετὰ αὐτῆς καὶ τῆς γιγίας καὶ τῆς θείας της, πὺ μένουν στὸ ἴδιο σπίτι καὶ συμπαθοῦν περισσότερο τῇ μικρῇ. Ἰχνογραφεῖται σχεδὸν πάντα κοντὰ σ' αὐτές.

2) «Τὸ πορτραῖτο μου»: Μορφή νευρική, σκοτεινή, μὲ μαῦρες μολυβιὲς, ἰδίως στὰ σκίτσα τοῦ α' ἐξαμήνου, γιατί ἡ πρόοδος εἶναι σημαντική. Στὰ διάφορα σχέδια φαίνονται τὰ πρῶτα σεξουαλικά συμπτώματα. Κατὰ Goodenough Δ.Ν.=105.

—γ) Η Σ.Μ., 6 ετών και 3 μηνών. (Δευτερότοκος, ἔχει ἀδελφὴ 15 ἐτῶν). Ὑγιής. Ἐχει μεγάλη φαντασία καὶ μνήμη. Ἐργατική, εὐσπλαχνική, δίκαιη, ἀλλὰ ἐπιπόλαια. Ἐργασίες ἐπιπόλαιες. Παίξει πολὺ. Εἶναι ἐγωϊστρία. Ἐχει θάρρος. Δὲν νοιώθει περιφρόνηση. Δὲν φοβάται. Ἀπρόσεκτη στὰ ρούχα καὶ στὰ βιβλία της, ἐξάπτεται, μαλώνει μὲ τὶς συμμαθητρίες της. Ἐπιβάλλεται καὶ γίνεται συχνὰ ἀρχηγός. Ἡ ἀπουσία καὶ ἡ ἀργοπορία τοῦ πατέρα της (ὑπάλληλος Νομαρχίας) ἔκανε τὴ Σ. νὰ μιλήσῃ ἄσχημα γι' αὐτὸν καὶ ν' ἀγαπᾷ περισσότερο τὴν μητέρα της. Τὸ παράπονο τῆς καρδιάς της ζωγραφίζεται καλῶς. Παρατηρεῖται ἑνα σύμπλεγμα πρὸς τὴν μεγαλύτερη ἀδελφή, πρὸς τὴν ὁποῖαν ὁ πατέρας δείχνει ἰδιαίτερη ἀγάπη.

Στά ιχνογραφήματά της :

1) «Η οικογένειά μου» : Φαίνεται ο έγωϊσμός, ή μειονεκτικότητα ! Τήν δυναμικότητα του χαρακτήρος της δείχνει σε μερικά σκίτσα. Αυτή κάθεται στην τραπεζαρία, ή μητέρα της στην πόρτα και ή αδελφή με τον μπαμπά έξω από το σπίτι. Ένδειξη μίσους προς αυτούς. Τοποθετεί τον μπαμπά της συνήθως μεταξύ των άλλων μελών της οικογενείας του, για να εμποδισθή να φύγει πιθανώς. Έπειδή έννοει την αγάπη του προς την αδελφή της, την τοποθετεί κοντά της να την πιάνει από το χέρι. Τη μητέρα της ιχνογραφεί πάντοτε πρώτη, γιατί αυτή διοικεί το σπίτι !..

2) «Το πορτραίτο μου» : Η επιπολαιότητά της και ή ψυχική αναταραχή της, λόγω της οικογενειακής άνωμαλίας, φαίνεται στα πορτραίτα της, που είναι επιπόλαια, άνωμαλα, δυσανάλογα (κεφάλι π.χ. μεγαλύτερο του σώματος). Δ.Ν. κατά G., = 103.

—δ) 'Η Β Π., 6 ετών και 2 μηνών. (Έβδομο παιδί σε μιá σειρά όκτώ αδελφών, 7 κορίτσια και 1 αγόρι). 'Αδύνατη, χλωμή, νοητικώς καθυστερημένη, φαντασία νοσηρή, άσταθής, επιπόλαια, δειλή... Έργασία επιπόλαια και άτημέλητη. 'Ιχνογραφήματα άδέξια. Παίζει πολύ. Νομίζει πως δέν την αγαπά κανείς στον κόσμο και πως είναι περιφρονημένη. Δέν φοβείται καθόλου στά μαθήματα. Έχει μεγάλο πείσμα. Δέν υπακούει στο σπίτι και στο σχολείο. 'Αφαιρείται πάντοτε. Διακατέχεται από το συναίσθημα της μειονεκτικότητας. Φθονεί πολύ τη μικρότερη αδελφή της, ηλικίας 5 ετών. Ζαβολιάρικη στα παιχνίδια της. 'Ο πατέρας (ψαράς) είναι άπορος, ή μητέρα της από χωριό. Σπίτι φτωχό κι' άπεριποίητο. Δυό δωμάτια για δέκα άτομα. Είναι μειονεκτική, γιατί έχει ένα πλήθος αδελφών, με μιá άψυχολόγητη αγάπη των γονέων, υποφέρει από μιá κακή οικονομική κατάσταση. Θεωρεί τους πλούσιους σαν διαφορετικούς ανθρώπους. Αισθάνεται φθόνο για τις πλούσιες συμμαθήτρίες της. Συνέβαλεν πολύ έπίσης και το περιβάλλον του σπιτιού και ή στενότητα χώρου.

Στά ιχνογραφήματά της :

1) «Η οικογένειά μου» : (1ον σχέδιον). Προτάσσει τον έαυτό της, ακολουθούν οι γονείς της και ή μικρή αδελφούλα της. Τίποτε άλλο. Τάση άπομακρύνσεως των άλλων (2ον σχέδιον). Παρατηρείται το ίδιο και λέγει στη δασκάλα : «Είμαστε 10 όλοι-όλοι, αλλά έδώ τέσσερες !..» (3ον σχέδιον). Προτάσσει τον έαυτό της, ακολουθεί ο αδελφός, οι γονείς, δυό αδελφές και λέγει : «Έχω και άλλους, μά...». Έκδηλα τά σημεία του προώρου άδυναμισμού στα σκίτσογραφήματα... 'Υστερα από 6 μήνες περίπου ιχνογράφησε 8 άτομα, αλλά δυσκολεύονταν να εύρη τά δνόματά τους.

2) «Το πορτραίτο μου» : Φαίνεται επιπόλαια., παρουσιάζει έσωτερικά τραύματα με μαύρες μολυδιές και μουντζούρες. Δυσαναλογία των μερών του σώματος. Χέρια και πόδια ξεκινούν από το κάτω μέρος της κεφαλής !.. Δ.Ν. κατά G., = 76.

—ε) 'Η Μ.Β., 6 ετών και 3 μηνών. (Πρωτότοκος, αδελφή μικρότερη, ύγιής). Πέρασε κοκκύτη, ίλαρά, όστρακιά... 'Αρκετά έξυπνη. Εύχάριστη, ενεργητική. Δέν υποτάσσεται εύκολα. Έχει πείσματα. Έπιμελής και τακτική. Τελειώνει το διάβασμα κι' ύστερα παίζει. Είναι έγωϊστρια, θέλει να ξεπερνά τους άλλους, γι' αυτό έπιζητεί την παρέα. Είναι άρκετά περίεργη. Πατέρας καλός κι' εύπορος, μητέρα πολύ έξυπνη.

Στά ιχνογραφήματά της :

1) «Η οικογένειά μου» . Πάντοτε άρτια σκίτσα, κανονικά. Προτάσσει, μόνον τον έαυτό της.

2) «Το πορτραίτο μου» : Κανονικοί και άρτιοι. Δ.Ν. κατά G., = 128.

—στ) 'Ο Κ.Δ., 6 ετών και 6 μηνών. (Πρωτότοκος Ένα αγόρι άκόμη 6 μηνών). Πέρασε πολλές άρρώστιες. 'Ιλαρά, άνεμοευλογία, παρωτίτιδα, άμυγδαλές, του έχει αφαιρεθή το άριστερό νεφρό (γιατί παρουσίασε ένα πρήσμα). Φιλάσθενος, κίτρινος, αδύνατος, εύαίσθητος. (Καθυστερημένη όδοντοφυΐα). Έξυπνος, ισχυρή μνήμη. 'Υπάκουος. Πάσχει από το συναίσθημα μειονεκτικότητας. Νομίζει ότι είναι άρρωστος,

ότι υποφέρει, ότι δέν μπορεί να κάνει ό,τι κάνουν οι άλλοι στα παιχνίδια τους. Στερείται θάρρους. Φοβάται. Κοιμάται στο ίδιο δωμάτιο των γονέων του. Νευρικός, άπαθής, θυμώνει εύκολα, επιβάλλεται στο σπίτι. Γεννήθηκε με χειρουργική επέμβαση. 'Ο πατέρας του δημόσιος υπάλληλος, μάλλον εύπορος, καλό σπίτι και νοικοκυριό.

Στά ιχνογραφήματά του :

1) «Η οικογένειά μου» : Πρώιμα σημεία άδυναμισμού. Έμφανη τά έλαττώματα και το συναίσθημα της μειονεκτικότητας. Πότε ο ίδιος λείπει από το ιχνογράφημα, λέγοντας ότι παίζει, όταν τρώνε εκείνοι, πότε τοποθετείται ανάμεσα στους γονείς του, δείγμα της άδυναμίας του και της φιλασθενείας του... Δέν ιχνογραφεί καθόλου τον μικρότερο αδελφό : δείγμα φθόνου και ζηλοτυπίας.

2) «Το πορτραίτο μου» : 'Αδέξια σκίτσα, με μαύρες μολυδιές πολλές, δείγματα έσωτερικών τραυμάτων. Δ.Ν. κατά G., = 80.

—ζ) 'Η Α.Γ., 6 ετών και 2 μηνών. (Δευτερότοκος, έχει αδελφό 9 ετών). Φιλάσθενη από μικρή. 'Υπάκουη. Έργασίες πολύ έπιμελημένες. Έχει τάξη και καθαριότητα. Παρουσιάζει μεγάλο έγωϊσμό. Νοιώθει ότι είναι μικροκαμωμένη και παραπονείται : αποτέλεσμα του συναισθήματος μειονεκτικότητας. Φοβείται λίγο. Δέν έννοει να δανείση τίποτε στον αδελφό της. Κοροϊδεύει τους συμμαθητές της, τους κτυπά. Σου άρνείται κι' αυτό το χαμόγελο. Λέγει ψεματάκια. Κατατρώχεται από τον έγωκεντρισμό, που όφείλεται μάλλον στη μειονεκτικότητα, γιατί είναι μικρότερη από τον αδελφό της και ή πιδ μικρόσωμη στην τάξη. Ρωτά στον καθρέπτη : «Πότε θα μεγαλώσω κι' έγώ, Μανούλα ;» «Πότε θα γίνω σαν τά άλλα παιδάκια ;» Ζηλεύει τον αδελφό της. 'Ο πατέρας της παντοπώλης, εύρίσκεται σε μιá μέση οικονομική κατάσταση. Νά το βασικό πρόβλημα που της παρουσιάζεται : «Δέν θέλει να δείξη ποιά είναι ή πραγματική 'Αριστούλα». Κλείνει την πόρτα της ψυχούλας της. 'Ονειρεύεται μεγαλεία !

Στά ιχνογραφήματά της :

1) «Η οικογένειά μου» : Έμφανη τά σημεία της μειονεκτικότητας άφ' ένδς και του έγωϊσμού άφ' έτέρου. Πότε προτάσσει τον αδελφό της και ιχνογραφεί τον έαυτό της κάτωθεν του αδελφού (= σημείο κατωτερότητας), πότε προτάσσει τον έαυτό της και βάζει τον αδελφό της τελευταίον (= έπιθυμία, έγωϊσμός !).

2) «Το πορτραίτο μου» : Άρτια σκίτσα. Δ.Ν. κατά G., = 105.

—η) 'Ο Α.Χ., 6 ετών και 5 μηνών. (Πρωτότοκος, έχει αδελφή 5 ετών, που εύρίσκεται στην 'Αθήνα με τη μητέρα της, ή όποία εργάζεται ως νοσοκόμος). Οι γονείς της έχουν διαζευχθή. Καχεκτικός κι' αδύνατος, λόγω των στερήσεων και των έλλειψεων. 'Ο πατέρας του, έμπορος, είναι εύπορος μά σπάταλος. Φοβάται μήπως ο Α πάη με την μητέρα του. Έχει μεγάλη ιδέα για τον Α., ο όποιος πράγματι παρουσιάζει άρκετη μνήμη. Είναι ζωηρός, εύχάριστος μά επιπόλαιος και άτσαλος στις έργασίες του. Έγωϊστής, ύποστηρίζει στη συζήτηση τον έγωϊσμό του. Μοιάζει πολύ της μητέρας του, που δέν την αγαπά, γιατί εύρίσκεται μακριά. Μένουν στο θείο του. Είναι ζηλιάρης, λέγει ψέματα, κλέπτει. Είναι περίεργος, αγαπά τά παιχνίδια. Δέν τρώγει πολύ, δέν κάμνει την πρεσευχή του. Δέν μπορεί να κρατήσει την προσοχή του. Πειράζει τους συμμαθητές του. Τον δέρνουν οι θείοι του. 'Ο συχνός κνηματογράφος έχει επιδράσει άρνητικώς. Τρομάζει στον ύπνο του με τους ήρωές του.

Στά ιχνογραφήματά του :

1) «Η οικογένειά μου» : Λείπει πάντοτε ή μητέρα, ενώ και ο πατέρας σπανίως ιχνογραφείται. 'Ιχνογραφεί τον έαυτό του, το θείο, τη θεία και τη μπέμπα (έξαδελφούλα του). Δέν ιχνογραφεί άρτιμελή σκίτσα. Άλλοτε προτάσσει τον έαυτόν του (= έγωϊσμός), άλλοτε προτάσσει την μπέμπα (κατωτερότητα). Στους θείους τοποθετεί μελανές μολυδιές πολλές, σημάδια συγκρούσεως προς αυτούς.

2) «Το πορτραίτο μου» : Φαίνονται κι' έδώ όλες οι άνωτέρω άνωμαλίες και πρό

παντός οι μαυρες μολυδιές (=τραυματισμένος ψυχικός κόσμος). Λυπούμεθα, που δεν δυνάμεθα, λόγω οικονομίας χώρου, να παρουσιάσουμε μερικά ιχνογραφήματα του Δ.Ν. κατά G. = 90.

—θ') 'Η Χ.Χ., 6 ετών και 6 μηνών. (Δευτερότοκος, έχει μεγαλύτερη αδελφή). Δύσκολος τοκετός, φιλάσθενη. Δειλή, επιπόλαια, πονηρή και κακομαθημένη. Όλιγον εύθυμη. Μαστίζεται κι' αυτή από το συναίσθημα της μειονεκτικότητας. Λέγει συχνά: «'Αχ! νοιώθω τον έαυτόν μου πολύ κατώτερόν από τους άλλους...» Οι γονείς της δεν την άφηναν να παίζη με άλλα παιδάκια στην προσχολική ηλικία, επειδή ήταν φιλάσθενη. Ούτε έπαιζε, ούτε ζητούσε παιχνίδια! 'Ιδιότροπη κι' ενοχλητική. Στερείται πρωτοβουλίας. Ζωηρή, λόγω της αδυναμίας των γονέων, γιατί υπέφερε τρία χρόνια από ευκοιλιότητα, πυώδη αμυγδαλίτιδα κλπ. Έχει έγωισμό. 'Ο πατέρας του, αυτοκινητιστής, την αγαπά πολύ και ή μητέρα της επίσης παίρνει το μέρος της.

Στά ιχνογραφήματά της:

1) «'Η οίκογένειά μου»: Προτάσσει τον έαυτό της. Παραλείπει την αδελφή της, ή την ιχνογραφεί πιο μυτερή απ' αυτήν. Προτάσσεται ή μαμά του μπαμπά. (Έγωισμός και αδυναμία πρὸς τή μητέρα). Πολλές κηλίδες με το μολύδι, δείχνουν την τραυματισμένη ψυχή της.

2) «Τὸ πορτραίτο μου»: Οι ίδιες μολυδιές. Δ.Ν. κατά G. = 81.

—ι') 'Η Φ.Μ., 6 ετών και 6 μηνών. (Πρωτότοκη, έχει αδελφὸ 3 ετών). 'Ανώμαλος τοκετός. Λόγω της χρησιμοποίησεως έμβρυολογικοῦ τραυματίσθηκε τὸ ένα της πόδι κι' ακόμη δεν θεραπεύθηκε. Παρουσιάζει μειονεκτικότητα, προφανώς και από το τραυματισμένο πόδι της. Έχει καλή μνήμη. Μελαγχολική, αναποφάσιστη. Έργασίες επιμελημένες. Στερείται θάρρους. Φοβείται τή νύχτα. (Προφανώς από διηγήσεις δράκων κλπ.). Χρειάζεται πάντοτε κάποια βοήθεια. Δειλή γενικώς. Καθαρή όμως και τακτική. 'Αρετὰ φιλάρεσκη. Ειλικρινής. 'Ο πατέρας της μηχανικός, εύρίσκεται σὲ καλή οικονομική κατάσταση.

Στά ιχνογραφήματά της:

1) «'Η οίκογένειά μου»: Φαίνεται καθαρά, πώς ή μητέρα διοικεί τὸ σπίτι. Προτάσσεται παντοῦ. 'Η Φ., εύρίσκεται πάντοτε ανάμεσα στους άλλους, πιθανώς για ασφάλεια. 'Ιχνογραφεί τὸν αδελφὸ της τελευταίον και λίγο μακριὰ από τους γονείς (=έγωισμός).

2) «Τὸ πορτραίτο μου»: Κανονικὰ σκίτσα. Δ.Ν. κατά G. = 102.

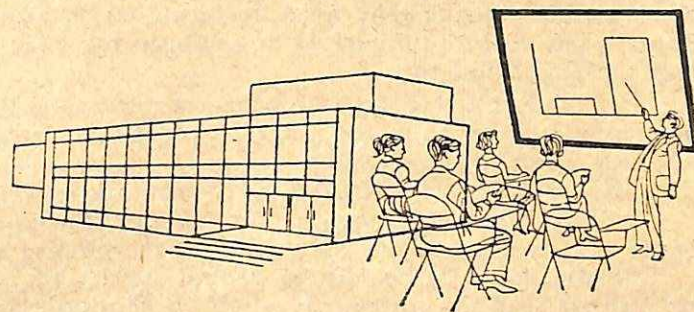
5.—'Ισως μᾶς τεθῇ τώρα τὸ ερώτημα: «Μήπως τὰ ιχνογραφήματα αὐτά, που παριστάνουν μικράνθρωπον εἶναι δύσκολα για τὰ παιδιά τῶν 6-7 ετών;» Τὰ κανονικὰ παιδιά και μικρότερας ηλικίας τῶν 6 ετών, μπορούν νὰ κάνουν έναν μικράνθρωπον με τὰ ἀπαραίτητα μέλη και παρατηρώντας τις ἐλλείψεις του ἐξελλίσσεται πρὸς τὸν κανονικὸν μικράνθρωπον. 'Από τὰ ἀντικείμενα λοιπὸν που τὸ πρῶτον ιχνογραφεί εἶναι ὁ ἄνθρωπος και τοῦτο γιατί αὐτὸς ἐνδιαφέρει αὐτὸ περισσότερο και αὐτὸν γνωρίζει πρὸ τῶν ἄλλων ἀντικειμένων. Στὴν ἀρχή εἰκονίζει τοῦτον με μιὰ κεφαλή περιβαλλόμενη δι' ἀκτίνων, σὰν στεφάνι, δυσανάλογη πρὸς τὸ ὅλον σῶμα, που τὸ παριστάνει πάλι ὡς τρίγωνον με χέρια πολυδάκτυλα. Μετά, ιχνογραφεί τὰ ζῶα, σπιτάκια και ὕστερα δένδρα και καρπούς.

Έως 8του ὅμως φθάσῃ τὸ παιδί στὸν κανονικὸν μικράνθρωπον, περνάει ἀπὸ ὠρισμένα στάδια. Κατὰ τὸν Meumann τὸ παιδί τῶν 2-3 ετών δεν μπορεί νὰ ἐλέγξῃ ὀπτικῶς τὴ ζωγραφιά του. Εἶναι ἄλογη και ἄνευ σχεδίου χάραξη γραμμῶν ἐπὶ χάρτου, που δεν παριστάνει τίποτε, ἀνάλογη πρὸς τὴν πρώτη ἐκδήλωση τῆς γλώσσας.

Ἀκολουθεῖ κατὰ τὸν Kerschesteiner ἡ «ἡλικία τοῦ σκαρψισμοῦ», 4-5 ετών, ὅπου τὸ παιδί παριστάνει τὰ ἀντικείμενα με ὀλίγες γραμμές, ὅχι ὅπως τὰ βλέπει, ἀλλὰ ὅπως νομίζει ὅτι εἶναι.

Στὴν προσχολική ηλικία πλέον τῶν 50% τῶν παιδιῶν ιχνογραφοῦν δι' ἐνός

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΑΞΗ

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

Μονάχα ἐὰν τὸ παιδί εἶναι ἐσωτερικὰ ἐμποτισμένο ἀπὸ τὸ θέμα που πρέπει νὰ γράψῃ, τότε μονάχα μπορεῖ νὰ παραδώσῃ στὸ δάσκαλό του μιὰ καλὴ ἐκθεση.

Karl Vater

1. Στὴν ψυχή τοῦ παιδιοῦ πρέπει νὰ ἐμφωλεύῃ μιὰ ἀνάγκη ἐσωτερικὴ γιὰ νὰ μπορέσῃ γράφοντας τὴν ἐκθεσή του νὰ μεταδώσῃ κάτι τὸ καινούργιο και συναρπαστικό!

Αὐτὰ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ μαθητοῦ.

'Αλλὰ και ὁ δάσκαλός του πρέπει κι' αὐτὸς νὰ εἶναι ἕνας μεγαλοφυῆς καλλιτέχνης στὸ ἐπάγγελμά του γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ διατυπώσῃ τὸ θέμα τῆς ἐκθέσεως ἔτσι, ὥστε νὰ σκορπίσῃ χαρὰ στὴν ψυχή τοῦ παιδιοῦ σχετικὰ με τὸ θέμα που πρόκειται νὰ πραγματευθῇ.

'Ιδοὺ τὸ Α και τὸ Ω, ὅχι μονάχα γιὰ τὴν διδασκαλία τῶν ἐκθέσεων, ἀλλὰ και γιὰ κάθε μαθήματος διδασκαλία.

και τοῦ αὐτοῦ σκαριφήματος τὰ διάφορα ζῶα. 'Ιχνογραφοῦν και τὸν ἄνθρωπον π.χ. ὅπως εἵπομεν προηγουμένως, ἀλλὰ θέτουν και δυὸ στιγμές γιὰ τὰ μάτια κλπ. Κατὰ τὸ 5ον ἔτος κυριαρχεῖ στὶς κινήσεις τῶν χεριῶν τους και ἡ δημιουργικὴ φαντασία ἐπεμβαίνει στὰ σχέδιά τους.

Κατὰ τὴ σχολικὴ ηλικία, που μελετήσαμε τὰ ιχνογραφήματά τους, τὰ παιδιά ἀντιγράφουν και παριστάνουν τὰ πράγματα, ὅπως και ὁ ἐνήλικος, δηλαδή και κατὰ τὰ μεγέθη και κατὰ τις λεπτομέρειες και τις ἀναλογίες. Μαθαίνει και πειθαρχεῖ στους κανόνες τοῦ ιχνογραφήματος. Δὲν ξεχωρίζει μόνον τὸ πραγματικὸν ἀκόμη ἀπὸ τὸ φανταστικό.

Γι' αὐτὸ ὁ πρῶτος μικράνθρωπος εἶναι μιὰ ἀναπαράσταση ἐνός ἐσωτερικοῦ μοδέλου: Τὸ παιδί δηλαδή ιχνογραφεῖ τὸ ἀντικείμενο, ὅπως τὸ ἤξεύρει ὅτι εἶναι, ὅπως τὸ φαντάζεται ἢ ὅπως τὸ ἐννοεῖ και ὅχι ὅπως τὸ βλέπει. Φαίνεται καθαρά συνεπῶς στους μικρανθρώπους τῆς οἰκογενείας του ὁ ψυχικός του κόσμος και διαδίδονται τὰ τραύματά του, γιατί ἐκτὸς τῶν ἄλλων εἰσχωρεῖ ἐκεῖ και τὸ ὑποσυνείδητό του, που εἶναι καταπιεσμένο και ζητεῖ ἐπίμονα νὰ ἐκδηλωθῇ...

Γ. Ρούσκας

"Ας δώσωμε ὅμως τώρα τὸν λόγον στὸν Γερμανὸν ἐκπαιδευτικὸν Karl Vater — Διευθυντὴν ἑνὸς τετρατάξιου πειραματικοῦ σχολείου στὴν Bonn — γιὰ νὰ μᾶς μιλήσῃ μετὰ τὴν πείραν τοῦ καθὼς καὶ μετὰ τῶν συναδέλφων τοῦ Σχολείου του.

2. Α'. Στὸ λαϊκὸ σχολεῖο μας — παρατηρεῖ ὁ Karl Vater¹ — συνέστησα στοὺς συναδέλφους μου νὰ ἀντικρίζομε τὸ πρόβλημα τῶν ἐκθέσεων σὺν μιᾷ γραπτῇ ἀνακοίνωσιν.

Καὶ στὰ παιδιὰ ἐπαναλαμβάνω πάντοτε τὰ ἑξῆς :

«Ἐὰν ἔχετε παρατηρήσει ἄτις ὁμορφὴ καὶ διαφέρων, ἢ ἂν ἔχετε ἐπιζήσει ἄτις τι καινούργιο, φροντίστε νὰ τὸ γράψετε γιὰ νὰ μὴ τὸ ξεχάσετε».

Καθημερινὰ δὲ ἀφιερώνω μερικὰ λεπτὰ τῆς ὥρας — περικόποντάς τα ἀπὸ τὰ διάφορα μαθήματα — γιὰ νὰ ἐξασφαλίσω τὸν ἀπαραίτητον χρόνον, ὥστε νὰ μᾶς διαβάσουν τὰ παιδιὰ τὰς καινούργιες ἐπιζήσεις τῶν ἢ ἐντυπώσεις τῶν.

Καὶ αἱ ἀνακοινώσεις αὐτὲς τῶν ἐπιζήσεων τῶν καταγράφονται ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ παιδιὰ στὸ τετράδιο τῶν ἀτομικῶν ἐκθέσεων τῶν.

Συνεπῶς: Τὴν ὕλην τῶν ἐκθέσεων στὰς τέσσαρες κατώτερες τάξεις τοῦ λαϊκοῦ σχολείου τὴν προσδιορίζουν ὅχι τὰ θέματα ποὺ ὑπαγορεύει ὁ δάσκαλος, ἀλλ' αἱ ξεχωριστὲς ἐπιζήσεις τῶν παιδιῶν.

Ἐρωτᾶται ὅμως: Πῶς θὰ ντύσομε μὲ τὰς κατάλληλες λέξεις καὶ ἐκφράσεις τὴν ξεχωριστὴν σκέψιν καὶ τὰ συναισθήματα τῶν παιδιῶν, ὥστε νὰ μποροῦν νὰ ἀνακοινώσουν στοὺς συμμαθητὰς τῶν κάθε τι ποὺ τοὺς συμβαίνει;

Ἀπαντοῦμε: Πρέπει ἀπὸ τὴν πρώτη ἡμέρα ποὺ φοιτᾷ τὸ παιδί στὸ σχολεῖο, νὰ τὸ ἐθίζομε ὥστε νὰ ἐκδηλώνεται χωρὶς φόβον καὶ στὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ σχολείου.

Γι' αὐτὸ καὶ ἀφίνω καθημερινῶς τὰ παιδάκια νὰ διηγούνται γιὰ μερικὰ λεπτὰ τῆς ὥρας τί εἶναι ἐκεῖνο ποὺ κυριαρχεῖ στὴν καρδιά τους.

Θὰ μοῦ παρατηρήσουν ἴσως μερικοὶ ὀρθόδοξοι τηρηταὶ τοῦ ὥρολογίου προγράμματος πῶς αὐτὴ ἡ ἐνέργεια ἀποτελεῖ χρόνον χαμένον καὶ πῶς ἀφίνω τὰ παιδάκια νὰ φλυαροῦν.

Καὶ ὅμως: Ἡ προπαρασκευαστικὴ αὐτὴ ἄσκηση εἶναι ἐκεῖνη ποὺ θὰ ἐπιτρέψει στὰ παιδιὰ — κατὰ τὴν διδασκαλίαν ἰδίως τῆς Πατριδογνωσίας — τὴν πολύτιμον εὐκαιρίαν γιὰ μιᾷ συστηματικὴν παρατήρησιν.

"Ας μὴ ξεχνοῦμε — συνεχίζει ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος Γερμανὸς συνάδελφος — πῶς χρειάζεται μακροχρόνιος ἄσκηση γιὰ νὰ συνηθίσωμε τὰ παιδιὰ νὰ παρατηροῦν ἄτις ἐπακριβῶς καὶ νὰ μποροῦν νὰ ξεχωρίσουν τὸ οὐσιώδες ἀπὸ τὸ ἐπουσιώδες.

Ἡ γλωσσικὴ καλλιέργεια καὶ ἡ γλωσσικὴ Ἀγωγή στὴν παιδικὴ ἡλικία πρέπει νὰ κατατείνουν ὥστε νὰ διατηρηθῇ ἡ φυσικότης καὶ τὸ ἀβίαστον τῆς παιδικῆς ψυχῆς στὴν ἐκφράσιν τους.

Καὶ ἡ ἀρίστη ἐξυπηρέτηση βρίσκεται στὸ νὰ ἀφίνωμε τὰ παιδάκια νὰ διατυπώνουν σὲ μιᾷ ἀβίαστῃ γλωσσικῇ διαμόρφωσιν τὰς ἐπιζήσεις τῶν ἐκ τοῦ περιβάλλοντος κόσμου.

Αὐτὸ ὅμως ἐπιτυγχάνεται ὅταν ἡμεῖς οἱ δασκάλοι τοὺς δὲν καταστέλλομεν ἐκεῖνο ποὺ θέλουν τὰ παιδιὰ νὰ ἐξεκρίνουν μέσα τους, ἀλλὰ ἀντιθέτως ἐπιτρέπομεν νὰ κατοπτρίζεται εἰς τὴν ψυχὴ τῶν ἢ ποικιλόμορφος

αἴγλη τῆς ζωῆς καὶ καταλλήλως νὰ τὰ ὀδηγοῦμε ἀπὸ βαθμίδος εἰς βαθμίδα — μὲ τὴν παρεμβολὴν ὥραιων ὑποδειγματικῶν ἐκφράσεων — νὰ διαμορφώσουν τὴν καθαρὴ καὶ ὁμορφὴ ἐκφράση.

Αὐτὸς εἶναι ὁ δρόμος γιὰ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ξεχωριστοῦ παιδιοῦ ὅπως στὴν διδασκαλίαν τῶν ἐκθέσεων.

Συνεπῶς: Ἐπιβάλλεται νὰ δίδομε στὰ παιδιὰ γιὰ ἀνάγνωσιν, μονάχα τὰ καλύτερα ἀπὸ ἀπόψεως παιδαγωγικῆς Ἀναγνωστικὰ καὶ νὰ τὰ καθοδηγοῦμε γύρω ἀπὸ τὰς ὁμορφίαις τῆς τέχνης τῆς διηγήσεως καὶ τῆς περιγραφῆς ποὺ συναντοῦν στὰ ἀναγνωστικὰ τοὺς κείμενα.

Μονάχα ἔτσι μποροῦμε νὰ ἀσκήσομε Ἀγωγή γύρω ἀπὸ τὴν χαρὰν τῶν παιδιῶν γιὰ τὴν ὁμορφὴ γλωσσικὴ διατύπωση, ἂν δηλαδὴ καὶ ἐφόσον τὰ συνηθίσωμε καθ' ὅλον τὸ χρονικὸν διάστημα τῆς σχολικῆς τῶν φοιτήσεως νὰ ἀναγνωρίζουν τὰς καλὰς περιγραφὰς.

Θὰ μοῦ ἐπιτραπῇ δὲ — παρατηρεῖ ἐν κατακλείδι ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος Γερμανὸς ἐκπαιδευτικὸς — νὰ διαφωνήσω μὲ ὅσους ἰσχυρίζονται πῶς τὸ παιδί πρέπει νὰ ἐθισθῇ ἐνωρὶς στὴν γλωσσικὴ διατύπωση τῶν ἐνηλίκων τὴν ὁποῖαν σερβίρομε συνήθως, ἀπαιτοῦντες τυφλὴν ὑπακοὴν καὶ ἐκ μέρους τῶν παιδιῶν.

Β'. Γεννᾶται ὅμως ἤδη τὸ ἐρώτημα: Πῶς θὰ μπορέσομε τὰς μέχρι τοῦδε προφορικῶς μονάχα διατυπούμενες ἐπιζήσεις τῶν παιδιῶν, νὰ τὰς κατευθύνωμε καὶ σὲ γραπτὰς ἐκθέσεις;

Ἀπαντοῦμε: Κατὰ τὸ 1ον καὶ 2ον σχολικὸν ἔτος πρέπει νὰ διαβάζονται στὰ παιδάκια αἱ καλύτερες ἐκθέσεις τῶν παιδιῶν τῆς 3ης καὶ 4ης τάξεως, καὶ νὰ γίνεται ἀπὸ κοινοῦ κριτικὴ.

Ἀκριβῶς δὲ αὐτὲς αἱ ζωντανὲς διηγήσεις ποὺ ἀφομοιώνουν τὰ παιδάκια στὰ δύο πρῶτα σχολικά τους χρόνια εἶναι ἐκεῖνες ποὺ ἀποτελοῦν τὴν βάσιν ὁλοκλήρου τῆς διδασκαλίας στὸ 3ον καὶ 4ον σχολικὸν ἔτος.

Ἡ τέχνη δηλαδὴ τῆς γραπτῆς ἐκθέσεως — κατὰ τὰς ἀπόψεις καὶ τῶν διασήμων διδακτικῶν Jensen καὶ Lamsus¹ δὲν ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν τεχνικὴν τῶν ἐκθέσεων ἐκείνων ποὺ διεμόρφωσε εἰς τὴν ψυχὴν τῶν παιδιῶν ἡ Ζωή.

Κατὰ τὸ 3ον καὶ 4ον σχολικὸν ἔτος αἱ ἀσκήσεις παρατηρήσεως διευρύνονται, δεδομένου ὅτι παρουσιάζονται εὐκαιρίαι καθημερινῶς ὥστε νὰ παρατηρήσουν ἄτις τὰ παιδιὰ καὶ ἐθίζονται τώρα νὰ διατυπώνουν γραπτῶς τὴν ἐκφραστικὴν τῶν ἱκανότητα.

Γράφουν δηλαδὴ κατ' ἀρχὰς τὰς ἐκθέσεις ἐπιζήσεων τῶν στὸ ἀτομικὸν τοὺς τετράδιο καὶ τὴν ἐπομένην τὰς διαβάζουν ἐνώπιον τῆς τάξεως καὶ ἔτσι ἀναγκάζουν καὶ τὰ ἄλλα παιδιὰ νὰ ἀσκήσουν κριτικὴ.

Πάντως ὁ ἀπώτερος σκοπὸς τῆς μορφῆς αὐτῆς τῆς διδακτικῆς τῶν ἐκθέσεων κατατείνει στὴν καθοδήγησιν τῶν παιδιῶν σὲ μιᾷ ἀβίαστῃ διατύπωσιν τῶν ἀτομικῶν τῶν ἐπιζήσεων.

Χαρὰ εἶναι τὸ πᾶν² καὶ ἰδίως στὴν διδασκαλίαν τῶν ἐκθέσεων.

Ἡ διόρθωσις ἐπεκτείνεται μονάχα ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον τὰ δὲ ὀρθογραφικὰ σφάλματα ἀποτελοῦν ἀντικείμενον συζητήσεως σὲ ξεχωριστὰς ὥρας γλωσσικῆς ἐπεξεργασίας.

Πρέπει ὅμως πάντως τὸ διάγραμμα τῶν ἐκθέσεων νὰ περιλαμβάνει καὶ διδασκαλίαν πραγματογνωστικὴν ἐκθέσεων.

Ἐπὶ παραδείγματι: Τὸ πατρικὸ μας σπίτι:

1. Jensen und Lamsus, Der Weg zum eignen Stil, 1928.

2. Freude ist alles.

1. Karl Vater: Die freigeistige Schularbeit im Aufsatzunterricht (Πρβλ. Die Neue Deutsche Schule 1930 Heft 1 σελ. 40).

1) Ποῦ βρίσκεται; 2) Πῶς φαίνεται ἐξωτερικά; 3) Ὁ κῆπος τοῦ σπιτιοῦ μας. 4) Ποιοὶ κατοικοῦν στὸ σπίτι; 5) Ὁ πατέρας μου. 6) Ἡ μητέρα μου. 7) Τὰ ἀδελφία μου. 8) Τὸ σκυλάκι μας. 9) Ἡ γατούλα μας. 10) Τὰ ἄλλα οἰκιακά μας ζῶα.

Σὲ τέτοια καὶ παρόμοια παιδικῆς φύσεως θέματα πρέπει νὰ ἐθίζομε τὰ παιδιὰ τῶν κατωτέρω τάξεων.

Συμπέρασμα: Ἀπὸ τὲς ὥς ἄνω ἀνακοινώσεις καταφαίνεται ὅτι αἱ μὲν ἐκθέσεις ἐπιζήσεως ἀποτελοῦν μονάχα ἀφόρμησιν, καὶ οὐχὶ τὸν τελικὸν σκοπὸν, στὲς ἀνώτερες ὅμως τάξεις θὰ ἐθισθοῦν τὰ παιδιὰ σὲ ἐλεύθερες καὶ φυσικὲς γραπτὲς ἐκφράσεις ἰδεῶν.

Πάντως: Ἐκεῖνο ποῦ παραμένει ὡς βασικὸν θέμα στὴν διδασκαλίαν τῶν ἐκθέσεων εἶναι ἡ ἀνάγκη ὅπως μυηθοῦν τὰ παιδιὰ στὴν τεχνικὴ τῆς πνευματικῆς ἐργασίας.

3. Ὁ ὡς ἄνω Γερμανὸς ἐκπαιδευτικὸς μὲ τὴν σαφήνειαν τῆς διατυπώσεως τῶν ἀπόψεων τοῦ ἐπεζήτησε ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ μᾶς δείξει κάποιον καινούργιον δρόμον στὸ πρόβλημα τῆς διδασκαλίας τῶν ἐκθέσεων, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ καταδείξει καὶ τὸν τρόπον τῆς ἀφυπνίσεως τῆς χροῆς καὶ τῆς δημιουργικῆς προσπάθειας, ὥστε νὰ ἐπιδιωχθῇ παραλλήλως ἡ ἐξασφάλισις καὶ μιᾶς Ἀγωγῆς γύρω ἀπὸ μιὰ ἐλεύθερη πνευματικὴ ἐνέργεια τῶν παιδιῶν.

Ἐπεζήτησε ναί, κάποιον καινούργιον δρόμο... Ἐὰν δὲ ὅλοι αἱ ὁδοὶ ὀδηγοῦν εἰς τὴν Ρώμην, μία ἐκ τῶν ὁδῶν αὐτῶν εἶναι καὶ ἡ ὡς ἄνω ὑποδεικνυμένη ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Karl Vater.

Ὁ περὶ οὗ δηλαδὴ ὁ λόγος συνάδελφος δὲν ἐπεδίωξε νὰ ἐπιβάλλει τὰς ἀπόψεις του ὡς ἀλάνθαστον συνταγὴν, ἀλλ' ἀπλῶς σὰν μιὰ μορφήν πειραματισμοῦ.

Ὡς τοιαύτην δὲ τὴν συνιστᾷ καὶ ἡ ταπεινότης μας — ποῦ τὴν φέρει εἰς φῶς — γιὰ τοὺς δημιουργικοὺς δασκάλους τῆς πατρίδος μας.

Καὶ γιὰ νὰ ὁλοκληρώσωμε μὲ κάτι τι βαθύτερα παιδαγωγικόν, παρατηροῦμε τὰ κάτωθι: Σὲ ἓνα παιδαγωγικὸ Συνέδριον ποῦ συνεκροτήθη στὴν Helsingor τῆς Δανίας γύρω ἀπὸ τὴν ἀνανέωσιν τῆς Ἀγωγῆς, διετυπώθη μεταξύ ἄλλων καὶ τὸ ἑξῆς:

Γύρω ἀπὸ τὴν σχολικὴν μεταρρύθμισιν τὸ πιὸ σπουδαῖον δὲν εἶναι οὔτε ἡ μέθοδος ἡ διδακτικὴ, οὔτε τὰ μέσα τὰ ἐποπτικά, ἀλλ' ἡ μόρφωσις ἡ διδασκαλική.

Ἐκεῖνο δηλαδὴ ποῦ λείπει ἀπὸ πολλοὺς νεαροὺς δασκάλους εἶναι ἡ σχέση μὲ τὴν ζωὴν, μὲ τὴν ὁμορφίαν καὶ μὲ τὸν κόσμον.

Καὶ ἓνας ἐκ τῶν συνέδρων ἐτερμάτισε τὴν ὁμιλίαν του διὰ τῶν κάτωθι:

Ἄς πληροφορηθοῦν ὅλοι οἱ διδάσκοντες — τόσον οἱ νεαροὶ ὅσον καὶ οἱ παλαιοὶ — ὅτι ἐκεῖνο ποῦ ἀνυψώνει πραγματικὰ τοὺς μαθητὰς καὶ ἐξασφαλίζει τὴν πνευματικὴν τους κατάρτισιν δὲν εἶναι τὸ τσουβάλι τῶν γνώσεων, ἀλλὰ τὰ μέσα ἐκεῖνα τῆς Μορφώσεως ποῦ ὀδηγοῦν γιὰ τὴν πραγματικὴν ἐρμηνείαν τῆς ζωῆς.

Εὐρ. Σούρλας

Η ΜΕΘΟΔΟΣ CUISENAIRE *

Ὁ συντριπτικὸς φόρτος τῆς ἐργασίας μας δὲν δίνει καιρὸ σὲ μᾶς τοὺς Ἐπιθεωρητὰς νὰ μελετοῦμε τὰ ἀξιόλογα παιδαγωγικὰ περιοδικὰ τῆς χώρας μας, ὅπως πρέπει καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνεται. Λίγες, μόνον, «φευγαλέες ματιές» προφθάνομε, δταν μᾶς δίδεται ἡ εὐκαιρία νὰ ρίχνωμε, μὰ εἰν' αὐτὲς ἀρκετὲς γιὰ νὰ αἰσθανώμεθα χαρὰ καὶ ὑπερφημία γιὰ τὴν ἀξίειναινες προσπάθειες, γιὰ τὴν ζηλευτὴν πνευματικὴν ὀριμότητα τοῦ κλάδου στὸ σύνολό του.

Μιὰ τέτοια εὐκαιρία βρήκαμε καὶ πήραμε στὰ χέρια μας τὸ ἀγαπητὸ μας περιοδικὸ «ΣΧΟΛΕΙΟ καὶ ΖΩΗ» τοῦ σεβαστοῦ μας καθηγητοῦ κ. Γ. Ζομπανάνκη, τοῦ ἀκαταπονήτου παιδαγωγοῦ, τοῦ εὐκρινοῦς φίλου τῶν ἐκπαιδευτικῶν, τοῦ πάντοτε θαλεροῦ, γιὰ τὸν ὁποῖον ἔχουν ἀπόλυτη ἐφαρμογὴ τὰ λόγια τῆς Γραφῆς, ὅτι δηλαδὴ: «Τὸ γῆρας λεόντων κρεῖσσον ἀκμῆς νεδρῶν».

Ἐκεῖ μέσα, στὸ τεῦχος τοῦ Νοεμβρίου π.ἐ., εἶδαμε μιὰ δημοσίευσιν γιὰ τὴν «Μέθοδον Cuisenaire» τοῦ φιλάτου μας κ. Ἀχιλ. Παπαδοπούλου. Μᾶς δόθηκε ἔτσι ἀφορμὴ νὰ ἀναδιψάσωμε κάποιες σημειώσεις μας, σχετικὰς μὲ τὴν παρακολούθησιν τῆς διδασκαλίας τῆς Ἀριθμητικῆς, μὲ τὴν μέθοδον τοῦ Βέλγου διδασκάλου Cuisenaire, ποῦ ἔγινε στὸ Πειραματικὸ Σχολεῖο τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κατὰ τὸ 1934.

Ὁ κ. C. Gattegno, ἰσπανικῆς καταγωγῆς, καθηγητῆς τῶν Μαθηματικῶν καὶ Γραμματεὺς τῆς Διεθνoῦς Ὁμοσπονδίας Μαθηματικῶν, ἦταν ὁ διδάξας. Ὁ κ. C. Gattegno ἐδίδαξε σὲ δυὸ τάξεις τοῦ Πειραματικοῦ: Στὴν Γ' καὶ στὴν ΣΤ' τοῦ Δημοτικοῦ.

Πρὶν δώσωμε σύντομα διαγράμματα τῶν δύο αὐτῶν διδασκαλιῶν, ἐπιθυμοῦμε νὰ ἀναφέρωμε λίγα, γιὰ τὸ ὕλικόν, ποῦ εἶναι ἀναγκαῖον, προκειμένου νὰ ἐφαρμοσθῇ ἡ μέθοδος αὐτή.

Ὅπως ἀναφέρει στὸ δημοσίευσμά του ὁ κ. Παπαδόπουλος, ὁ Cuisenaire ἐχρησιμοποίησε χρωματιστὰ ραβδάκια καὶ χρωματιστὰς κάρτες (241 ραβδάκια καὶ 78 κάρτες). Τὰ ραβδάκια — πλάτους 0,01 τοῦ μέτρου τὸ καθένα — ἔχουν διαφορετικὸν μήκος. Ἀρχίζουν ἀπὸ 0,01 μ. (δηλαδὴ ἓνα κυβ. δάκτυλον) μέχρι 0,10 μ. Εἶναι χρωματισμένα μὲ δέκα διαφορετικὰ χρώματα. Τὸ κάθε ραβδάκι ἔχει χρῶμα ἀνάλογον μὲ τὸ μέγεθός του.

Δηλαδὴ:

1 ἐκ.	2 ἐκ.
$\boxed{1}$ = λευκὸ	$\boxed{1} \boxed{2}$ = κόκκινον
3 ἐκ.	4 ἐκ.
$\boxed{1} \boxed{2} \boxed{3}$ = πράσινο ἀνοιχτό.	$\boxed{1} \boxed{2} \boxed{3} \boxed{4}$ = μύδ.
5 ἐκ.	6 ἐκ.
$\boxed{1} \boxed{2} \boxed{3} \boxed{4} \boxed{5}$ = κίτρινον.	$\boxed{1} \boxed{2} \boxed{3} \boxed{4} \boxed{5} \boxed{6}$ = πράσινο σκοῦρον.
7 ἐκ.	
$\boxed{1} \boxed{2} \boxed{3} \boxed{4} \boxed{5} \boxed{6} \boxed{7}$ = μαῦρον.	
8 ἐκ.	
$\boxed{1} \boxed{2} \boxed{3} \boxed{4} \boxed{5} \boxed{6} \boxed{7} \boxed{8}$ = καφέ.	

* Georges Cuisenaire, de Thuin Belgique, ἐγεννήθη τὸ 1891. Ἡ μέθοδος του ἐφαρμόζεται ἀπὸ τὸ 1937.

9 εκ.

$$\begin{array}{|c|c|c|c|c|c|c|c|c|} \hline 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6 & 7 & 8 & 9 \\ \hline \end{array} = \text{μπλε βαθύ.}$$

10 εκ.

$$\begin{array}{|c|c|c|c|c|c|c|c|c|c|} \hline 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6 & 7 & 8 & 9 & 10 \\ \hline \end{array} = \text{πορτοκαλί.}$$

Τὸ μικρότερο ραβδάκι είναι τὸ λευκὸ (1 εκ.), τὸ κόκκινο εἶναι διπλάσιο ἀπ' αὐτὸ (2 εκ.), τὸ πράσινο ἀνοικτὸ τριπλάσιο (3 εκ.) κ.ο.κ.

1. Διάγραμμα διδασκαλίας στὴν Γ' τάξι

Διὰ νὰ ἐξοικειωθοῦν τὰ παιδιὰ μὲ τὸν τρόπο ἐργασίας, δίνει σ' αὐτὰ ραβδάκια ὅλων τῶν χρωμάτων καὶ παραγγέλλει νὰ βάλουν τὰ χέρια — στὰ ὁποῖα κρατοῦνται τὰ ραβδάκια — πίσω. Κατόπιν ζητεῖ νὰ φέρουν μπροστὰ τὸν ἀριθμὸ 2. Τὰ παιδιὰ παρουσιάζουν τὸ κόκκινο χρῶμα, ἀντιλαμβανόμενα μὲ τὴν ἀφή, ὅτι εἶναι τὸ δεῦτερο σὲ μέγεθος ραβδάκι. Στὸ πρῶτο στάδιο δηλαδὴ τῆς διδασκαλίας ἔγιναν κάτι τέτοιες — ἅς τις ὀνομάσωμε ἔτσι — προσσκήσεις. Ἦσαν αὐτὲς ἀναγκαῖες, γιὰ νὰ συνηθίσουν τὰ παιδιὰ στὰ χρώματα, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὰ μεγέθη. Ἐμαθάν ἔτσι τὰ παιδιὰ, ποῖός ἀριθμὸς ἀντιστοιχεῖ σὲ κάθε χρῶμα (καὶ ἀντιστρόφως).

Στὸ δεῦτερο μέρος τῆς διδασκαλίας λέει στὰ παιδιὰ ὁ κ. Gattegno νὰ φτιάξουν μὲ τὰ ραβδάκια ὅποιον ἀριθμὸ θέλει τὸ καθένα. Περνᾷ κατόπιν ἀπὸ κάθε παιδί καὶ ζητεῖ νὰ τοῦ «διαβάσῃ» τὸ καθένα τί ἔκαμε. Ἔτσι, ἓνα παιδί μιλεῖ γιὰ τὸν ἀριθμὸ 8, ποὺ τὸν ἔκαμε ὡς ἑξῆς:

$$\begin{array}{|c|c|c|} \hline 1 & 2 & 3 \\ \hline \end{array} + \begin{array}{|c|} \hline 1 \\ \hline \end{array} + \begin{array}{|c|c|c|c|} \hline 1 & 2 & 3 & 4 \\ \hline \end{array} = 8 \text{ (καφέ)}$$

Πράσινο λευκὸ μῶδ

* Ἄλλο ἔκαμε τὸν ἀριθμὸ 24, ἔτσι:

$$\begin{array}{|c|c|c|c|c|c|} \hline 1 & 2 & 4 & 5 & 6 & 7 \\ \hline \end{array} + \begin{array}{|c|c|c|c|c|c|} \hline 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6 \\ \hline \end{array} + \begin{array}{|c|c|} \hline & \\ \hline \end{array}$$

μαῦρο πράσινο σκοῦρο κόκκινο

$$\begin{array}{|c|c|c|c|c|} \hline 1 & 2 & 3 & 4 & 5 \\ \hline \end{array} + \begin{array}{|c|} \hline 1 \\ \hline \end{array} + \begin{array}{|c|c|c|} \hline 1 & 2 & 3 \\ \hline \end{array} = 24 \text{ κ.ο.κ.}$$

κίτρινο λευκὸ Πράσινο ἀνοικτὸ

Ὁ κ. Gattegno περιφέρεται ἀπὸ θρανίο σὲ θρανίο καὶ ἐλέγχει τὴν ἐργασία τῶν παιδιῶν. Ἐπειτα δίνει ἐντολὴ νὰ κάμουν τὸν ἀριθμὸ 12 μ' ἓνα χρῶμα (π.χ. μόνο μὲ τὸ μῶδ ἢ τὸ ἀνοικτὸ πράσινο ἢ τὸ κόκκινο κλπ.). Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ζητεῖ ἀπὸ τὰ παιδιὰ νὰ κάμουν τὸν ἀριθμὸ 40 (χρησιμοποιεῖ ἐλεύθερα τὸ καθένα τὸ λευκὸ, κόκκινο, μῶδ, κίτρινο, καφέ, πορτοκαλί). Κατασκευάζονται, στὴ συνέχεια τῆς ἐργασίας, οἱ ἀριθμοὶ 80 (μὲ τὸ κόκκινο, μῶδ, κίτρινο, καφέ, πορτοκαλί), 120 (μόνο μὲ τὸ κόκκινο ἢ πράσινο ἀνοικτὸ ἢ μῶδ, ἢ κίτρινο ἢ πράσινο σκοῦρο, ἢ καφέ ἢ πορτοκαλί). Ἔτσι σχηματίζονται καὶ ἄλλοι ἀριθμοὶ (μέχρι τὸ 1000) καὶ γίνονται οἱ 4 τοῦ 8, τι ἔκαμε τὸ καθένα μὲ τὰ ραβδάκια (χρωματιστὲς κάρτες δὲν ἐχρησιμοποίησε).

Τὰ παιδιὰ ἐκινήθηκαν χαρούμενα καὶ εὐτυχισμένα. Τὰ σπινθηροδόλα ματάκια τοὺς ἀντίκρυζαν τὸν ἀγνωστο διδάσκαλο σὰν νὰ τοὺς ἦταν πρόσωπο οἰκετο. Ἡ γλῶσσα δὲν ἐστάθηκεν ἐμπόδιο γιὰ τὴ συνεννόησίν τους. Ἡ διεθνὴς γλῶσσα τῆς ἀγάπης εἶχε προσεγγίσει τίς ψυχὲς διδασκάλου καὶ παιδιῶν!

2. Διδασκαλία στὴν ΣΤ' τάξι

Μετὰ τὴν ἀναγκαία προπαρασκευή, γιὰ νὰ μυηθοῦν τὰ παιδιὰ στὸν τρόπο τῆς ἐργασίας, παραγγέλλει ὁ κ. Gattegno νὰ κάμουν τὰ παιδιὰ δύο ἴσα μεγέθη μὲ τὰ χρώματα κόκκινο, καφέ καὶ πορτοκαλί. Τὰ παιδιὰ κατασκευάζουν τὸν ἀριθμὸ 10 ἔτσι:

$$\begin{array}{|c|c|} \hline 1 & 2 \\ \hline \end{array} + \begin{array}{|c|c|c|c|c|c|c|c|} \hline 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6 & 7 & 8 \\ \hline \end{array} = 10 \text{ (πορτοκαλί)}$$

κόκκινο καφέ

καὶ $\begin{array}{|c|c|c|c|c|c|c|c|c|c|} \hline 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6 & 7 & 8 & 9 & 10 \\ \hline \end{array}$
πορτοκαλί

Παραγγέλλει ἔπειτα στὰ παιδιὰ νὰ βάλουν τὸ κόκκινο ραβδάκι (τὸ 2) ἐπάνω στὸ καφέ (7) καὶ ζητεῖ νὰ βγοῦν πόσες φορές τὸ κόκκινο ραβδάκι (2) χωρεῖ στὸ καφέ (8), στὸ πορτοκαλί (10) κλπ. Γίνεται συζήτηση, ὅτι τὸ 2 εἶναι τὸ $\frac{1}{4}$ τοῦ 8, τὸ $\frac{1}{5}$ τοῦ 10, τὸ $\frac{1}{6}$ τοῦ 6 κλπ. (ἔννοια κλασμ. μονάδος). Κατόπιν λέει ὁ Gattegno στὰ παιδιὰ νὰ πάρουν τὸ κίτρινο χρῶμα, τὸ πράσινο σκοῦρο καὶ τὸ λευκὸ (δηλαδὴ τοὺς ἀριθμοὺς 5, 6 καὶ 1 ἀντιστοίχως) καὶ νὰ σχηματίσουν τοὺς ἀριθμοὺς 6 ὡς ἑξῆς:

$$\begin{array}{|c|c|c|c|c|c|} \hline 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6 \\ \hline \end{array} = \text{πράσινο σκοῦρο.}$$

5 εκ. 1 εκ.

$$\begin{array}{|c|c|c|c|c|} \hline 1 & 2 & 3 & 4 & 5 \\ \hline \end{array} + \begin{array}{|c|} \hline 1 \\ \hline \end{array}$$

Κίτρινο λευκὸ

Οἱ μαθητὰ βρῖσκουν τότε εὐκολα, ὅτι τὸ λευκὸ (1 εκ.) εἶναι τὸ $\frac{1}{6}$ τοῦ πράσινου σκοῦρου, δηλ. τοῦ 6, ποὺ, στὴν περίπτωσιν αὐτή, θεωρεῖται σὰν μιὰ ἀκέραια μονάς.

Δείχνει, κατόπιν, στὰ παιδιὰ ἓνα ραβδάκι καφέ καὶ λέει: «Ἐγὼ πωλῶ αὐτὸ (τὸ 8) καὶ σεῖς ἀγοράζετε αὐτὸ (τὸ πορτοκαλί, δηλ. τὸ 10). Πόσο στὰ % κερδίζω;» Εὐρίσκεται τότε μὲ συζήτηση, ὅτι τὸ κέρδος, ἢ διαφορά, εἶναι 2 (10 — 8 = 2). Τὸ 8 δηλαδὴ, παριστάνει ἐδῶ τὸ 100 %, παίρνει δὲ 10, δηλαδὴ 125 %, ἦτοι 25 εἶναι τὸ κέρδος. Κερδίζει λοιπὸν 25 %.

Τὸ σύντομο αὐτὸ διάγραμμα τῆς διδασκαλίας, ποὺ ἔγινε στὴν ΣΤ' τάξι τοῦ Δημοτικοῦ τοῦ Π.Σ.Π.Α., τὸ δώσαμε περισσότερον γιὰ νὰ μὴ σχηματισθῇ ἡ ἐντύπωση, ὅτι ἡ μέθοδος Cuisenaire ἀναφέρεται μόνο στὴ διδασκαλίαν τῆς Ἀριθμητικῆς στὶς κατώτερες τάξεις. Δὲν εἶναι, μ' ἄλλα λόγια, ἡ μέθοδος αὐτὴ κάτι σχετικὸ μὲ τὴ μέθοδο Kühnel, ποὺ ἀφορᾷ μόνο στὴ διδασκαλίαν τῆς Ἀριθμητικῆς στὴ Β' τάξι τοῦ δημοτικοῦ.

Ἐνθυμούμεθα ὅτι στὴ συζήτηση, ποὺ ἀκολούθησε τίς διδασκαλίας, ὁ κ. Gattegno ἐτόνισεν ὅτι ἡ μέθοδος Cuisenaire ἐφαρμόζεται καὶ στὸ Γυμνάσιον, ἂν δὲ δὲν μᾶς ἀπατᾷ ἡ μνήμη, εἶπεν ὅτι διδάσκεται μὲ τὴ μέθοδο καὶ τὸ κεφάλαιον τῶν ἐξισώσεων στὴν Ἀλγεβρα.

Ἐργασθήκαμε καὶ ἐμεῖς μὲ τὴ μέθοδο Cuisenaire μιὰ σχολικὴ χρονιά στὴ Β' τάξι ἐνὸς ἀγροτικοῦ σχολείου τῆς Ἀχαΐας. (Κατόπιν ἄλλαξαν οἱ σχολικὲς συνθήκες καὶ ἔτσι δὲν μᾶς ἐδόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ ἐπαναλάβωμε τὴν προσπάθειά μας). Στὴν ἐργασία μας ἐκείνη δὲν ἐχρησιμοποίησαμε κάρτες, ἀλλὰ μόνο τὰ χρωματιστὰ ραβδάκια, σὲ συνδυασμὸ μὲ τοὺς πίνακες τοῦ Kühnel.

Τὰ συμπεράσματά μας ἀπὸ τὴν ἐργασία μας ἐκείνη καὶ ἀπὸ κάποια προσπάθεια σχετικὴ, ποὺ σκεπτόμεθα νὰ ἐπιχειρήσωμε στὴν περιφέρειά μας, ἴσως ἀνακοι-

νωθούν στο μέλλον. Έδω, τουτό μόνο επιθυμούμε να τονίσουμε: Ο τρόπος της εργασίας με τη μέθοδο Cuisenaire ευχαριστεί πολύ τα παιδιά. Θα υπεστηρίζαμε μάλιστα, ότι τα παιδιά μαθαίνουν Αριθμητική παίζοντας, αν δεν έσκεπτόμεθα ότι έχει γίνει κατάχρησης αυτής της διατυπώσεως, γιατί άλλο είναι εργασία και άλλο παιχνίδι. Ωστόσο, επαναλαμβάνουμε, ότι χαρά πλημμυρίζει τις καρδιές των παιδιών κατά την ώρα της Αριθμητικής και ότι σε συνδυασμό με τους πίνακες Kühnelt (τους οποίους εμείς έχουμε χρησιμοποιήσει και στις τρεις τάξεις του δημοτικού) έχει εκπαιδευτικά αποτελέσματα. Χρειάζεται, βέβαια, όπως κάθε μέθοδος, επιδέξιο και ευστροφό διδάσκαλο, γιατί διαφορετικά υπάρχει φόβος να περιορισθεί το αποτέλεσμα, από την εφαρμογή της μεθόδου στις δυο κατώτερες τάξεις, στην εκμάθησι μόνο των χρωμάτων, μολονότι και αυτό, κοντά στην αριθμητική πρόοδο των παιδιών, επιτυγχάνεται άριστα με τη μέθοδο Cuisenaire.

Α. Τσιμπούλης

ΟΙ ΜΑΘΗΤΙΚΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΜΑΣ (ΑΡΣΟΣ, ΛΑΡΝΑΚΟΣ, ΚΥΠΡΟΥ)

Πολλοί είναι οι συνάδελφοι που επιθυμούν να εργασθούν σε πολυθέσια σχολεία και για τον σκοπόν αυτό καταβάλλουν συνεχώς προσπάθειες. Ο δικός μας καημός, ύστερα από τέσσερα χρόνια σε πολυθέσιο, ήταν να τοποθετηθούμε σε μικρό σχολείο, όχι για να απαλλαγούμε από την εργασία, αλλά για να δοκιμάσουμε στην πράξη, να περάσουμε από το άμύνη της κριτικής ώρισμένες αρχές, διδακτικές, στις οποίες πιστεύαμε.

Μας δόθηκε αυτή η θαυμάσια ευκαιρία για δυο χρόνια 1959-1961, στο μικρό χωριό με το μεικτό πληθυσμό - 300 Έλληνες και 300 Τούρκοι - το "Αρσος της Λάρνακος.

Στο διθέσιο σχολείο του φθάσαμε με την σύζυγο και συνάδελφό μας τον Σεπτέμβριο του 1959. Κάναμε αρχή εγγράφοντας 62 μαθητές όλους. Όλους και ξεκινήσαμε. Σκεφθήκαμε, πώς θάταν καλύτερα να κάνουμε μια πρώτη γνωριμία με τους μαθητές, το περιβάλλον και όλόκληρο το χωριό τουλάχιστο για ένα μήνα προτού προβούμε στην εφαρμογή οποιουδήποτε σχεδίου. Ομολογούμε πώς αυτό το διάστημα ήταν τόσο ωφέλιμο, ώστε να προσγειωθούμε και να στρέψουμε την προσοχή μας προς την όρθη κατεύθυνση.

Ήταν η χρονιά αυτή η πρώτη μετά τον τετραετή αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α. για την απελευθέρωση της Κύπρου. Τα ίχνη του ήταν ακόμα πολύ αισθητά και το αίμα των παλληκαριών μας άχνιζε ακόμα κάτω στη γη. Αλλά μαζί μ' όλα αυτά, φανερή στα πρόσωπα μικρών και μεγάλων μέσα στη μικρή κοινότητα αυτή, ήταν η αγωνία και η αβεβαιότητα της διαμάχης με τους Τούρκους. Αυτή η πραγματικότητα μας έφερε ακόμα πιο επιτακτικό το καθήκον για τη μεγάλη ευθύνη που είχαμε. Οι Τούρκοι της κοινότητας βρίσκονταν σε μία άνηθρα οικονομική κατάσταση, υπήχον παντού και κρατούσαν στα χέρια τους τη διοίκηση και την τύχη του χωριού, οι δικοί μας δε μπορούσαν παρά να δέχονται υποχρεωτικά την αποπνικτική αυτή κατάσταση.

Η μόνιμη παραμονή μας στην κοινότητα όπου χρόνια τώρα δεν έμενε δάσκαλος, αλλά άφοι τέλειωνε το μάθημα έφευγε με το αυτοκίνητό του

- κατάσταση δυστυχώς που συνεχίζεται σε πολλά μέρη της νήσου - ήταν απαραίτητη.

Σκεφθήκαμε πώς ο καλύτερος τρόπος για να ανυψώσουμε το πνεύμο ήθικό των κατοίκων και των μαθητών μας ήτο να αρχίσουμε από το σχολείο με την δημιουργία του θεσμού των Μαθητικών Κοινοτήτων όχι με τον τρόπο που ίσως να ήθελαν οι παιδαγωγοί αλλά μ' ένα δικό μας τρόπο σύμφωνα με τόν όποιο θα ξεκινούσαμε.

Στις καθημερινές μας συζητήσεις με τα παιδιά τέθηκαν μπροστά μας πολλά ζητήματα που χρειαζόνταν λύσεις. Καθαριότητα σχολείου, σχολικός κήπος, γήπεδο άθλοπαιδιών και τόσα άλλα. Ακούσαμε πολλές εισηγήσεις αλλά σταθήκαμε προσεκτικοί σε μία. Μας φάνηκε η καλύτερη. Να ιδρύσουμε ομάδες. Καλή, θαυμάσια ή πρόταση είπαν οι μεγαλύτεροι, που κάτι γνώριζαν για ομαδικές εργασίες. Έμενε τώρα η κατάταξη σε ομάδες. Αποφασίσαμε κατ' αρχήν να χωρίσουμε τους μεγάλους της Γ' - ΣΤ' σε τρεις ομάδες, άλλ' αργότερα βρήκαμε πώς θα βοηθούσε πιο πολύ αν συμπεριλαμβάναμε και τους μικρούς που χρειαζόνταν κι αυτοί για πολλές δουλειές.

Καταρτισμός:

Είναι πολλοί οι τρόποι της κατανομής σε ομάδες. Πολλοί πιστεύουν πώς είναι καλύτερα να ακολουθή ο κάθε μαθητής την ομάδα της προτίμησής του, αλλά εμείς πιστεύουμε πώς για να προτιμήση κανείς κάτι πρέπει πρώτα να το πρώτα να το γνωρίζει. Στην δική μας περίπτωση οι μαθητές δεν είχαν μια τέτοια ευκαιρία, γι' αυτό αριθμήσαμε τις ομάδες 1, 2, 3, τσβήσαμε τους κλήρους αρχίζοντας απ' τις μεγάλες τάξεις. Σε λίγο είχαμε μπροστά μας τρεις είκοσάδες με μαθητές και μσθήτριες όλων των τάξεων. Η κάθε ομάδα στάθηκε σε μια γωνιά της τάξης και προτεινάμε πώς για μια οργανωμένη εργασία θα έπρεπε κάθε ομάδα να εκλέξη κι ένα αρχηγό. Σ' αυτό δεν άργησαν να συμφωνήσουν και να που είχαμε κι' όλας τρεις αντιπροσώπους που απέτελεσαν και το Συμβούλιο του σχολείου.

Σχολάσαμε και μαζί μας δασκάλοι και μαθητές πήραμε τόν ένθουσιασμό του πρώτου μας βήματός. Το σχέδιό μας όμως άρχισαν τώρα να το αναλαμβάνουν άλλοι και να προχωρούν σταθερά. Μπήκαν στο πνεύμα του και πρόσθεσαν κι' από κοντά τους. Αυτό φάνηκε καθαρά όταν το άλλο πρωί ένας μαθητής μας πρότεινε να δώσουμε στις ομάδες όνόματα, ο ίδιος δε ήθελε για την ομάδα του το όνομα του θρυλικού ΔΙΓΕΝΗ. Θαυμάσια ιδέα, αλλά και η όμοφωνία απόλυτη. Μια και το σκέφθηκε πρώτος τόν αφήκαν οι άλλοι να δώση στην ομάδα του το όνομα του πρώτου ήρωα της Ε.Ο.Κ.Α. Έδω, μας δίδεται μια θαυμάσια ευκαιρία να συζητήσουμε για πολλούς από τους ήρωές μας. Θυμηθήκαμε τις ιστορίες τους, τα βιβλία τους και όλοι μαζί τραγουδήσαμε τα τραγούδια τους. Ακόμη και οι μικροί τραγουδούν μαζί μας. Πέρασαν έτσι δυο ώρες χωρίς να το καταλάβουμε. Εισηγηθήκαμε έπειτα πώς θάταν όρθο να δώσουμε και σε μια ομάδα μας το όνομα κάποιου Κυπρίου που ανύψωσε το νησί μας στα παλαιότερα χρόνια. Αυτό μας το θυμίσαν οι μαθηταί της Δ' που ήταν θέμα της περυσινής των Ιστορίας. Ο ΕΥΑΓΓΟΡΑΣ. Ξακουστός βασιλιάς της Σαλαμίνος της Κύπρου διέδωσε τα ελληνικά γράμματα και τόν ελληνικό πολιτισμό που κράτησαν άσβεστη τη φλόγα μας για την Ελλάδα.

Κι' η τρίτη ομάδα; Αυτή έπρεπε να πάρη το όνομα κάποιου που θα μας έφερνε μέσα στην Ελλάδα. Προτιμήσαμε τόν ΑΧΙΛΛΕΑ, τόν Όμηρικό ήρωα που γνώριζαν οι μεγαλύτεροι μαθητές και που ανέλαβαν με μια εργασία τους να τόν συστήσουν σε όλους.

Μας πήρε αρκετές μέρες αυτή ή υπόθεση μ'α είμαστε βέβαιοι πώς μ'ας βοήθησε σημαντικά. Κάναμε τις ομάδες μας αλλά με τόν καλύτερο τρόπο μάθαμε και αρκετή 'Ιστορία, Γεωγραφία, Μουσική, αλλά πάνω απ' όλα οι μαθητές μας άρχισαν νά επιδεικνύουν πρωτοβουλία, ένα προσόν τόσο άπαραίτητο γιά τή ζωή. Οί άγωνες και οί ήρωϊσμοί μ'ας δίνουν άνεξάντλητα θέματα γιά συζητήσεις, έκθέσεις, δραματοποιήσεις και έξαγωγή προτάσεων γιά τήν Α' τάξη.

Δραστηριότητες τών ομάδων

Προτού είσελθουμε στίς επί μέρους δραστηριότητες πρέπει νά ποϋμε πώς οί νεαροί μας συνεργάτες έδειξαν τόσον ένδιαφέρον διά προβλήματα κοινής ώφελείας ώστε αϋτοί πρώτοι νά μ'ας ώθήσουν στόν όρθό δρόμο έργασίας.

Τά ένδιαφέροντα τοϋ σημερινού σχολείου έργασίας είναι τέτοια ποϋ κάνουν τόν κάθε μαθητή μόνο του πρώτα, αλλά συνάμα και συνεργαζόμενο με τούς άλλους, νά βλέπη ξεκάθαρα τήν δημιουργική ώφέλεια από μιά καλά οργανωμένη δραστηριότητα. Γι' αϋτό, στόν τόπο μας με τό στερεό υπόβαθρο μιάς πανάρχαιας ιστορικής παρακαταθήκης, με τήν αναπτέρωση τοϋ ήθικοϋ από τόν τελευταίο μας τιτάνιο άγώνα ένάντια σ' ένα ξένο κατακτητή, απ' όλους τούς παράγοντες τής άγωγής τήν πρώτη θέση κατέχει ή κοινωνική και έντική άγωγή τοϋ παιδιού. "Ολοι μας σήμερα άγωνιζόμαστε, μέσα στά πλαίσια τοϋ νέου σχολείου έργασίας, ν' άνοίξουμε νέους όρίζοντες και νέες δημιουργικές κατευθύνσεις.

Κάθε ένέργεια, γιά νά είναι παραγωγική, πρέπει νά βασίζεται στό περιβάλλον κοί στίς πολλές απαιτήσεις τής σημερινής πραγματικότητας. Στήν περίπτωση μας είχαμε ένα θαυμάσιο έμψυχο και άψυχο περιβάλλο.

Βέβαια ποτέ δέν δίναμε διαταγές άλλ' ούτε και ζητούσαμε κάτι από τά παιδιά, αλλά θέταμε τέτοια θέματα γιά συζήτηση ποϋ στό τέλος είχαμε έκείνο ποϋ θέλαμε. Συμφωνήσαμε πώς τό σχολείο μας ήθελε πρώτα πρώτα ένα καλό σχολικό κήπο. Δέν ήταν καθόλου όρθό μιά και βρισκόμαστε σέ μιά πεδιάδα με άρκετό νερό νά μ'ην έχουμε λίγα λουλούδια και νά μη παράγουμε και λίγα λαχανικά. Μιά απ' τίς ομάδες ανέλαβε νά μ'ας παρουσιάση ένα σχέδιο γιά κήπο, τί θά φυτεύαμε και τά υλικά ποϋ θά χρειαζόμαστε.

Η δευτέρα ομάδα ανέλαβε μόνη της νά σκάψη ένα κοπρόλακκο σέ μιά άπόμερη γωνιά τής αύλης, άφοϋ μ'ας παρουσίασε τίς διαστάσεις του στό χαρτί. Η ίδια ομάδα ανέλαβε τήν καθαριότητα αύλης και ύποστατικού και τήν περιποίηση τών δένδρων.

Αλλά και ή τρίτη ομάδα δέν έμεινε άμέτοχη. Σκέφθηκε πώς μιά και τό σχολείο μας είχε προγραμματίσει μιά μεγάλη έκδρομή έπρεπε νά βρεθούν και τά απαιτούμενα χρήματα. Προτάθηκε, λοιπόν, ύστερα από μιά πολύ γόνιμη συζήτηση, ή ίδρυση Συνεργατικού παντοπωλείου στό σχολείο μας. Σέ μιά βδομάδα μέσα ό κάθε μαθητής παρέδωσε στόν άρχηγό τή μετοχή του—25 μίλς ή 4 δραχμές. Είχαμε τώρα 1.500 μίλς με τά όποια αγοράσαμε διάφορα είδη γιά τή λειτουργία τοϋ παντοπωλείου. Οί άρχηγοί τών άλλων ομάδων έκαναν καθημερινό έλεγχο στίς άγορές και πωλήσεις τοϋ Συνεργατισμοϋ. Όμολογώ πώς τό σύστημα και τά άποτελέσματα τοϋ θεσμοϋ τούτου έπέρασαν κάθε προσδοκία μας. Στό τέλος τής χρονιάς μαζεύτηκαν άρκετά χρήματα γιά νά πάρη κάθε μαθητής—μέτοχος 200 μίλς ή 16 δραχμές. Τά χρήματα χρησιμοποιήσαμε γιά μιά μεγάλη έκδρομή.

Οί ομάδες βέβαια άλλαξαν δραστηριότητα κάθε έβδομάδα έτσι ποϋ

νά δίδεται ή εύκαιρία οί μαθηταί νά γνωρίζουν κάθε είδους δραστηριότητα. Με τόν καιρό δημιουργήθηκαν τόσες δραστηριότητες ώστε ή κάθε ομάδα νά έχη υπό τήν εύθύνην της δυό και τρεις. Τά θρανία μας και τά καθίσματα είχαν άνάγκη χρωματισμοϋ. Ο πρόεδρος τής κοινότητας μ'ας έφερε τά άναγκαία υλικά και γιά τρεις μέρες τό σχολείο μετεβλήθη σέ βαφείο με βαφείς τούς μαθητάς. Οί μικροί άσχολούνταν με τήν καθαριότητα τών θρανίων και τής αίθουσας. Ένα πραγματικό έργαστήριο - κυψέλη όπου έλειπαν μονάχα οί κηφήνες.

Αρχίσαμε σιγά σιγά όλοι, μαθητές και δασκάλοι, νά μπαίνουμε σ' ένα πνεϋμα άγάπης και συνεργασίας ποϋ όλοένα και μ'ας δημιουργούσε νέες κατευθύνσεις.

Με φανατισμό οί ομάδες πήραν γύρω τό χωριό, κάθισαν προσεκτικά κοντά στούς γέρους και τίς γραίες και μάζεψαν πλούσιο λαογραφικό υλικό ποϋ έπεξεργασθήκαμε και κατατάξαμε σέ βιβλίο τοϋ σχολείου. Ένα σωρό από παραδόσεις, παροιμίες, γιατροσόφια και άνέκδοτες ιστορίες ήταν τό άποτέλεσμα.

Η βιβλιοθήκη μας τακτοποιήθηκε, άνοίχτηκε βιβλίο δανεισμοϋ και όλοι οί μαθητές είχαν τήν εύκαιρία νά δανεισθούν βιβλία. Οί μεγάλοι, μετά τή μελέτη τοϋ βιβλίου, έδιόβαζαν στήν τάξη και μιά μικρή περίληψη τοϋ περιεχομένου του.

Με μεγάλη μας ίκανοποίηση δεχθήκαμε μιά δωρεά τοϋ Συνδέσμου γονέων. Μ'ας παραχωρούσε γάλα και παξιμάδια γιά πρωινό συσσίτιο. Οί μεγάλες μαθήτριες ανέλαβαν νά έτοιμάζουν ζεστό γάλα και κάθε πρωί ή στρατιά τών μικρών μας φίλων άπελάμβανε ένα θαυμάσιο πρόγευμα. Η ώφέλεια ήταν τόση, ώστε νά παρουσιαστή πρόδος στά μαθήματα.

Είναι όμως τόσες πολλές οί δραστηριότητες ποϋ μπορούν νά άποτελέσουν κίνητρα στά σχολεία μας—έπισκέψεις άσθενών, κέντρα ένδιαφέροντος, συλλογές γραμματοσήμων, έντόμων, ψαριών, πουλιών—ποϋ έμείς θ' άρκεσθούμε στήν άναφορά μιάς άκόμη δραστηριότητας ποϋ έδικαιολόγησε πλήρως και τά όνόματα τών ομάδων μας, τήν διοργάνωση παιγνιδιών και άγώνων στίβου.

Καθ' όλην τήν διάρκεια τοϋ σχολικοϋ έτους οί τρεις ομάδες συμμετείχαν σ' ένα ένδοσχολικό πρωτάθλημα ποδοσφαίρου με βαθμολογία ποϋ έδημιούργησε μεγάλο ένδιαφέρο γιά όλους. Σ' όλο αϋτό τό διάστημα ή ομάδα τοϋ σχολείου έφοδιασμένη με πλήρη έξοπλισμό—φανέλλες, μπάλες κ.λ.π.—έδωσε διάφορες συναντήσεις με ομάδες άλλων σχολείων. Τά χρήματα γιά τόν έξοπλισμό τά πήραμε από θεατρικές και άλλες παραστάσεις.

Κατά τούς τελικούς άγώνες στίβου ποϋ άπετέλεσαν ένα γεγονός πρώτου μεγέθους γιά όλόκληρη τήν κοινότητα, έβαθμολογούντο οί νικητές και στό τέλος ή νικήτρια ομάδα παρέλαβε τό έπαθλο τής νίκης απ' τά χέρια τοϋ ιερέως. Ο εύγενής συναγωνισμός και ή έντός πάντοτε τών υγιών άθλητικών πλαισίων άμιλλα άπετέλεσαν μίαν πλήρη έπιτυχία τοϋ σκοποϋ μας.

Στήν μικρή μας αϋτή έργασία προσπαθήσαμε νά αναπτύξουμε ένα είδος διδασκαλίας τής άγωγής, όπως τήν βλέπαμε έμείς τότε στά στενά μας όρια τής γνώσεως. Ίσως νά κάναμε και άρκετά σφάλματα γιάτί οί ένέργειές μας δέν είχαν ούτε έπιστημονικό υπόβαθρο άλλ' ούτε βασίζονταν σέ γνώσεις από βιβλία. Όμολογούμε πώς τότε δέν γνωρίζαμε και πολλά ούτε γιά τό σχολείο έργασίας, ούτε από Παιδαγωγική και Ψυχολογία. Μαλλον μ'ας ώθησαν μερικά άρθρα ποϋ άρχίσαμε τότε νά διαβάζουμε στό περιοδικό «Σχολείο και Ζωή» καθώς και τό μεγάλο μας ένδιαφέρο γιά κάτι ποϋ έμείς νομίζαμε όρθό. Τά άποτελέσματα μ'ας έδικαίωσαν.

Νίκος Λεοντίου

ΕΙΣ ΠΟΙΑΝ ΣΧΕΣΙΝ ΦΕΡΩ ΤΑΣ ΕΚΔΡΟΜΑΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΝ ΤΩ ΣΧΟΛΕΙΩ ΤΕΛΟΥΜΕΝΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑΝ

Ἡ ἐξέτασις καὶ ἐπεξεργασία τῆς διδασκίας ὕλης, ὡς ἐκ τῆς φύσεως καὶ ποιικιλίας, τὴν ὁποίαν παρουσιάζει, μᾶς ὑποχρεώνει ἐκάστοτε, νὰ μεταχειριζώμεθα ἀνάλογον μέθοδον ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἢ καὶ νὰ ἀκολουθῶμεν διάφορον πορείαν ἀναλόγως τῆς εὐκαιρίας καὶ τῆς φυσικῆς ἢ διδακτικῆς δυσχερείας.

Ὅταν ὁμιλῶμεν περὶ φυσικῆς δυσχερείας, ἐννοοῦμεν τὴν ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων ἀδυναμίαν τοῦ διδασκάλου, ὅπως φέρῃ τοὺς μαθητὰς εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῆς διδασκομένης ὕλης, διὰ τοῦ τελειότερου δυνατοῦ μέσου (παρακολούθησις τῆς ἀναπτύξεως ἐνὸς φυτοῦ, παρατήρησις καὶ ἐξέτασις ἐνὸς ζῴου εἰς τὸ φυσικόν του περιβάλλον κ.λ.π.) Διδακτικὴ δυσχέρεια παρουσιάζεται ἐπίσης ὁσάκις, ἂν καὶ φυσικῶς ὑφίστανται αἱ προϋποθέσεις διὰ τὴν τελείαν διδασκαλίαν, ἀδυνατοῦμεν λόγῳ φόρτου ἐργασίας ἢ ἑλλείψει καιρικῶν συνθηκῶν, νὰ ἐργασθῶμεν συμφώνως πρὸς τὸν πλέον κατάλληλον τρόπον ἐργασίας.

Ἐν μέρος τῆς διδασκίας ὕλης δυνάμεθα νὰ τὸ ἐπεξεργαζώμεθα ἐντὸς τῆς αἰθούσης, ἀνευ οὐδεμιᾶς βλάβης διὰ τοὺς μαθητὰς (λογιστικὰ κείμενα, γραμματικὴ κ.λ.π.). Ἐτερον δυνάμεθα νὰ τὸ μεταφέρωμεν ἐντὸς αὐτῆς (ἐν ζῴῳ ἢ φυτῷ). Διὰ νὰ πλησιάσωμεν ὅμως πρὸς τὴν τελειότεραν μορφήν τῆς διδασκαλίας καὶ τὴν καλύτεραν ἀπόδοσιν αὐτῆς, ὑποχρεώμεθα, ὅπως ἐφαρμόζωμεν ὠρισμένους κανόνας τῆς Ψυχολογίας καὶ τῆς Διδακτικῆς.

Πληρεστέρα ἐποπτεία ἀποκτᾶται διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως, ὅσον τὸ δυνατόν, περισσοτέρων αἰσθήσεων, διδάσκει ἢ νεωτέρα ψυχολογία.

Ὅσας γνώσεις δύναται νὰ ἀποκτήσῃ μόνος ὁ μαθητὴς δὲν πρέπει νὰ προσφέρωνται παρὰ τοῦ διδασκάλου (αὐτενεργὸς μάθησις). Αἱ δύο αὗται ἀρχαὶ ὁδηγοῦν τὸν διδάσκαλον καὶ τοὺς μαθητὰς ἐκτὸς τῆς αἰθούσης. Ἀνοίγουν τὴν ὁδὸν πρὸς ἄμεσον ἐπαφὴν μὲ τὴν διδασκομένην ὕλην καὶ τοῦτο ἐπιτυγχάνεται διὰ τοῦ σχολικοῦ κήπου καὶ τῆς ἐκδρομῆς.

Υπάρχουν μαθήματα, τὰ ὁποῖα, διὰ τὴν ἐπισταμένην ἢ μᾶλλον συστηματικὴν διδασκαλίαν των, ἀπαιτοῦν ἐξ ὁλοκλήρου τὴν συνεχῆ ἐξοδον, τὴν ἐκδρομὴν τῶν μαθητῶν (Πατριδογνωσία, Φυσ. Ἱστορία), ἀλλὰ καὶ πλείστα ἄλλα καθαρῶς θεωρητικὰ (Θρησκευτικά, Ἱστορία) ἀπαιτοῦν τὴν ἐκδρομὴν καὶ τὴν ἐπίσκεψιν διὰ τὴν κατὰ τὴν διδασκαλίαν των ἐφαρμογὴν τῶν ἀρχῶν τῆς διδακτικῆς. Ἡ ἐντὸς τῆς αἰθούσης ἐξέτασις τῶν πέριξ ἡμῶν ὑπαρχόντων ἀντικειμένων λαμβάνει μορφήν ἐντελῶς ἀφηρημένην καὶ καθιστᾷ τὴν διδασκαλίαν μονότονον, δύσκολον καὶ ἐπιβλαβή.

Ὁ διδάσκαλος ἀπευθύνει πρὸς τοὺς μαθητὰς συνεχεῖς ἐρωτήσεις διὰ τὴν ἐξ ἀναμνήσεως περιγραφὴν τοῦ ἀντικειμένου, τοῦ ζώου ἢ τοῦ φυτοῦ, τῶν χαρακτηριστικῶν αὐτοῦ γνωρισμάτων, τῶν ιδιοτήτων του, τῆς λειτουργίας τῶν ὀργάνων του κ.λ.π. καὶ οἱ δυστυχεῖς μαθηταὶ δέχονται παθητικῶς καὶ νυσταλέως τὰ συνεχῆ διεγερτικὰ τοῦ διδασκάλου διὰ τὴν πνευματικὴν των ἀποχαύνωσιν !!!

Δὲν εἶναι σπάνιον τὸ φαινόμενον, καθ' ὃ ἀνατίθεται τὸ θέμα εἰς τοὺς μαθητὰς, ἵνα τὸ ἐπεξεργασθῶσι κατ' οἶκον καὶ τὴν ἐπομένην ἀρχίζουσιν αἱ ἀνακοινώσεις τῶν μαθητῶν. Δίνει καὶ παίρνει ἡ λογοκοπία, περιγράφονται τὰ χαρακτηριστικὰ καὶ ἂν οἱ μαθηταὶ ὁδηγηθῶσιν εἰς τὸν κήπον ἢ τὸ δάσος δὲν θὰ ἀναγνωρίσουν τὸ ἐξετασθέν.

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἐνθυμοῦμαι τὴν πλάνην μερικῶν συναδέλφων, οἱ ὅποιοι ἐξ ὑπερμέτρου ζήλου καὶ εὐσυνειδησίας ἐννοοῦν νὰ ἐξαντλήσουν τὴν ὕλην τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας (φυτὰ καὶ ζῷα) διδάσκοντες ἐντὸς τῆς αἰθούσης καὶ κατὰ τὴν σειράν τοῦ βοηθητικοῦ, χωρὶς νὰ χρησιμοποιοῦν ἔστω καὶ εἰκόνας. Υπάρχουν περι-

πτώσεις, καθ' ἃς δὲν ἔχει εἰκόνα καὶ τὸ βοηθητικόν !!! Ἐπειδὴ λοιπὸν ἀναγράφεται εἰς τὸ βοηθητικὸν καὶ τὸ ἀναλυτικὸν πρόγραμμα πρέπει νὰ διδαχθῇ.

Πολλοὶ διαπράττουν τὸ φρικτὸν τοῦτο λάθος φοβούμενοι μήπως παρατηρηθῶσιν ὑπὸ τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ, διότι δὲν διεξήλθον τὴν διδασκίαν ὕλην (συμβαίνουν δυστυχῶς καὶ αὐτά...). Ἀποτελέσματα: νέκρωσις καὶ ἐξευτελισμὸς τοῦ πολυτίμου ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ δημιουργία πνευματικῶς ἀναπήρων ἀνθρώπων καὶ ἀνετολῶν πολιτῶν.

Εἶναι λοιπὸν τὸ θέμα πολὺ μεγαλυτέρας σπουδαιότητος τῆς κατ' ἀρχὴν παρυσιαζομένης τοιαύτης. Εἶναι ἡ γνησία καὶ ὀρθὴ ὁδός, ἡ φέρουσα πρὸς τὴν συστηματικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν, ἡ ὁδηγοῦσα εἰς τὴν αὐτενεργὸν μάθησιν καὶ τὴν ἀπόκτησιν ζωντανῶν γνώσεων. Εἶναι τὸ κριτήριον τῆς μετὰ ἢ ἀνευ σκοποῦ ἐργασίας.

Εἶναι ἀσυγχώρητον παιδαγωγικὸν σφάλμα ἢ μᾶλλον ἐγκλημα νὰ διδάξωμεν τὴν θάλασσαν ἀπὸ τῆς αἰθούσης, ἐνῷ τὸ κύμα θωπεύει τὰ θεμέλια τοῦ Σχολείου μας. Καὶ ἀκόμη ὅταν τὴν ἀντικρύζωμε εἶναι ἀνόητον νὰ ἀποφύγωμεν τὴν κυανὴν ὄψιν τῆς.

Ἐπίσκεψις, παρατήρησις, πᾶσα δυνατὴ ἀντίληψις διὰ τῶν αἰσθήσεων, σημειώσεις πληροφοριῶν, ἰδιότητων, ἀνακοινώσεις, συζητήσεις καὶ ἐξαγωγή πορισμάτων εἶναι ὁ φυσικὸς τρόπος τῆς διδασκαλίας. Ἐξασκοῦνται αἱ αἰσθήσεις διὰ τὴν σύλληψιν τῶν ἐρεθισμῶν... Ἐξασκεῖται ὁ ὀφθαλμὸς νὰ βλέπῃ, νὰ συγκρίνῃ, νὰ ἐκλέγῃ τὸ ὠραῖον καὶ νὰ τὸ ἐξιδανικεύῃ. Ἐξασκεῖται τὸ οὖς νὰ συλλαμβάνῃ τοὺς ἤχους, νὰ τοὺς ξεχωρίσῃ καὶ νὰ δημιουργῇ τὴν ἁρμονίαν.

Ὅλ' αὐτὰ εἶναι δυνατό, ἐφ' ὅσον δὲν παρουσιάζονται δυσχέρειαι.

Μήπως ὅμως εἶναι ἐπίπονος ἢ ἐπιφέρει σπατάλην χρόνου καὶ δυνάμεως, ὡς ἐξετέθη, ἡ ἐκτὸς τοῦ Σχολείου ἐργασία διὰ τῶν συχνῶν ἐκδρομῶν; Ἐνταῦθα θὰ ἐπικαλεσθῶμεν τὴν ἱκανότητα τοῦ διδασκάλου.

Ἐπειδὴ χρειάζεται σκοπός, πρὸς ἀποφυγὴν σπατάλης δυνάμεων καὶ χρόνου, ὁ διδάσκαλος δέον ὅπως προλαμβάνῃ καὶ ρυθμίξῃ δυσάρεστα ἀποτελέσματα. Διὰ καταλλήλων συνδυασμῶν, θὰ ἐπιτυγχάνῃ συγκέντρωσιν ἀναλόγου ὕλης πρὸς ἐπεξεργασίαν, ὑπολογίζων, εἰ δυνατόν, καὶ τὰς καιρικὰς συνθήκας, ἀναλόγως τῶν ἐποχῶν τοῦ ἔτους.

Εἰς περίπτωσιν ἀνάγκης δύναται νὰ μεταχειρισθῇ τὰς δι' ἀναμνήσεως πληροφορίες;

Δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ ἀπαιτήσωμεν τὴν διακοπὴν τῆς ἐργασίας τοῦ Σχολείου, ἐνεκα παρουσιαζομένων δυσχερειῶν, ὅτι ἐπίσης ἡ ἐργασία αὕτη δὲν θὰ ἀποδώσῃ ἀξιόλογα ἀποτελέσματα, πλην ὅμως δύναται νὰ συμπληρωθῇ διὰ μελλοντικῶν ἐκδρομῶν, ὅποτε θὰ γίνῃ ἐπαλήθευσις τῶν α ἢ β ἐξ ἀναμνήσεως πληροφοριῶν καὶ συμπερασμάτων ἢ καὶ λύσεις τῶν σημειωθεισῶν ἀποριῶν καὶ ἀμφιβολιῶν.

Ἡ συμβιβαστικὴ αὕτη λύσις εἶναι ἐπικίνδυνος καὶ ἀντιπαιδαγωγικὴ, διότι εἶναι δυνατὸν νὰ μᾶς παρασύρῃ εἰς συνήθη χρῆσιν καὶ ἡ ἐκδρομὴ ἢ ἡ παρατήρησις νὰ μὴ πραγματοποιηθῇ μετὰ παρέλευσιν ἀρκετοῦ χρόνου ὅποτε θὰ γίνῃ ἐκ νέου ἡ διδασκαλία, ὡς νὰ μὴ ἐγένετο. Δι' αὐτὸ χρειάζεται ἀπάντησις σταθερὰ καὶ λύσις ὀριστικὴ. Εἶναι ἐπιωφελέστερον νὰ διατεθῇ ἡ ὥρα διδασκαλίας δι' ἕτερον μάθημα καὶ ὅταν δοθῇ ἡ εὐκαιρία δαπανᾷται περισσότερος χρόνος πρὸς ἀναπλήρωσιν τοῦ ἀπολεσθέντος.

Βασικὴ ἀρχὴ εἶναι νὰ μὴ διδαχθῶν πολλὰ π.χ. φυτὰ ἢ ζῷα, ἀλλ' ὀλίγα καὶ νὰ διδαχθῶν καλῶς. Τί σημασίαν ἔχει, ἂν θὰ διδάξωμεν πεντήκοντα ζῷα καὶ ὁ μαθητὴς νὰ μὴ δύναται νὰ τὰ ἀναγνωρίσῃ ἢ καὶ ἂν τὰ ἀναγνωρίσῃ κατὰ ταυνοῦσιν, διὰτὶ ἡ κατασκευὴ τοῦ σώματος των εἶναι τοιαύτη, διαφέρει δὲν ἄλλο καὶ οὐχὶ εἰς τὸ β κ.λ.π.

Ἐρχονται εἰς τὸν νοῦν μου δύο παιδαγωγικαὶ ἀρχαί, ποὺ ἐδίδαξα εἰς τὸ διδόν του Whitehead «The aims of education (οἱ σκοποὶ τῆς ἀγωγῆς). «Do not teach too many subjects» «What you teach, teach it thoroughly». «Μὴ διδάσκησιν τόσα πολλὰ κεφάλαια (μαθήματα). «Ὅ, τι διδάσκεις, διδάξέ το πλήρως». Θὰ κερδίσῃ ὁ μαθητὴς πολλὰ περισσότερα ἀπὸ τὴν εἰς βάθος καὶ πλάτος ἐξέτασιν ἐνὸς καὶ μόνου ζώου, ἀπὸ τὴν ἐπιπολαίαν ἐξέτασιν πεντήκοντα ζώων, διότι ἡ βαθεῖα γνώσις τοῦ ζώου, τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς του κ.λ.π. διδάσκει περισσότερον τὸν μαθητὴν καὶ τὸν καθιστᾷ περιεργὸν καὶ ἱκανὸν νὰ ἐξετάσῃ καὶ ἄλλα ὄντα διὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν περιέργειάν του καὶ νὰ θαυμάσῃ τὸ μεγαλεῖον τῆς Δημιουργίας. Ὅχι λοιπὸν πολλὰ· ὀλίγα καὶ καλὰ.

Δυνάμεθα ἀκόμη εἰς περίπτωσιν ἀνάγκης ἢ εὐκαιρίας, νὰ ἀποφύγωμεν τὴν ἐκδρομὴν, ὅσας παρουσιάζονται περιπτώσεις, καθ' ἃς αἱ μαθηταὶ δύνανται μόνοι των νὰ ἔλθουν εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸ ἐξεταστὲν ἀντικείμενον.

Παρουσιάζει ὅμως μειονεκτήματα ἡ ἐργασία αὕτη, εἰς τὸν τρόπον τῆς ὑπὸ μόνου τοῦ μαθητοῦ ἐξετάσεως τῶν φαινόμενων ἢ καὶ ἀντικειμένων. Εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις ὅπου οἱ μαθηταὶ ἔχουν ἀκτινῶς εἰς τὴν παρατήρησιν καὶ συλλογὴν καταλλήλων πληροφοριῶν, ἡ μέθοδος αὕτη εἶναι ἐπιφελής. Εἰς τὰς μικρὰς ὅμως εἶναι ἀπαραίτητος ἡ παρουσία τοῦ διδασκάλου καὶ ἡ βοήθειά του, ὅπως συνηθίσῃ τὸν ἀπειρον μαθητὴν νὰ ἐρευνᾷ καὶ νὰ ἀποκαλύπτῃ τὰς ὑφισταμένας σχέσεις καὶ ἰδιότητας, δίδων ὁρθὰς καὶ ἀκριβεῖς λύσεις.

Σοβαρὸν ἐπίσης ἐμπόδιον εἶναι ἡ ἀδυναμία τῆς διατυπώσεως ἢ καὶ συγκρατήσεως ἀκόμη, τῶν τυχόν παρατηρηθειῶν χρησίμων πληροφοριῶν. Τοῦτο ὅμως θὰ παρακαμφθῇ διὰ τοῦ ἡμερολογίου.

Πλειστάκις παρίσταται ἀνάγκη ἐκδρομῆς εἰς συγγενῇ μέρη διὰ τὴν διδασκαλίαν ἐννοιῶν, τὰς ὁποίας δυσκόλως δύναται νὰ συλλάβῃ ὁ παιδικὸς νοῦς. Ἐπίσκεψις λίμνης, διὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ λιμένος, ὄρου, αἰγιαλοῦ κ.λ.π. ἢ χειμάρρου διὰ τὸν ποταμὸν καὶ λόφου διὰ τὸ ὄρος.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο δύνανται νὰ ἐξαρθῇ ἡ τεραστία σημασία τοῦ μαθητικοῦ κινηματογράφου, δυνάμενου νὰ μᾶς φέρῃ εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν καὶ μὲ τὰ πλέον δύσκολα σημεῖα τῆς διδασκείας ὕλης.

Καθίσταται προφανὴς ἡ ἀξία τῆς ἐνιαίας διδασκαλίας εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου. Καταμερισμὸς τῆς ὕλης εἰς ὁμάδας καὶ ἐξέτασις δι' ἐκδρομῶν (Πατριδογνωσία, Ἀριθμητικὴ, Λεκτικαὶ ἀσκήσεις, Ἰχθυογραφία κ.λ.π.). Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω πλεονεκτημάτων, παρουσιάζεται ἡ φυσικὴ καὶ ἀδίαστος ἀγωγὴ τῶν μικρῶν μαθητῶν. Πλήθος παρατηρήσεων καὶ ἀνακωινώσεων. Ὁ φυσικώτερος τρόπος τῶν λεκτικῶν ἀσκήσεων.

Αἱ ὡς ἄνω ἐκδρομαὶ (διδασκτικαὶ) διαφέρουσι τελείως τῶν ψυχαγωγικῶν, τὰς ὁποίας τὸ σχολεῖον ἐνεργεῖ μὲ μόνον σκοπὸν τὴν πνευματικὴν τῶν μαθητῶν ἀνάπαυσιν διὰ τῆς παρατηρήσεως ὡραίων τοπίων, καὶ τῆς τελειότητος καὶ ἀρμονίας τοῦ σύμπαντος, διὰ τῆς παραμονῆς εἰς τὸ ὑπαιθρον καὶ τῶν ποικίλων ἀθλοπαιδιῶν. ἴσως ὅμως ὅλ' αὐτὰ νὰ ἀποτελῶσι τὴν ἐπιφάνειαν τῆς σημασίας τῶν ψυχαγωγικῶν ἐκδρομῶν. Διότι εἰς τὸ βάθος κρύπτεται ἡ ἀνάπτυξις τῶν συναισθημάτων τῆς ἀγάπης, τῆς φιλαλληλίας, τῆς συνδρομῆς πρὸς τοὺς πτωχοὺς καὶ τοὺς ἀδυνάτους καὶ παρέχεται ἡ εὐκαιρία τῆς δημιουργίας τῆς ἡθικῆς προσωπικότητος.

Ἐλευθερούμενος ὁ μαθητὴς τῆς σχολικῆς, ἐν τῇ αἰθούσῃ, πειθαρχίας, ἀφήνει τὴν ψυχὴν του νὰ ἐκδηλωθῇ ἄνευ τῶν συνεπειῶν τῆς διδασκαλικῆς αὐστηρότητος. Ἰδοὺ ὁ ἰδανικώτερος τρόπος διὰ τὴν ἐρευναν τῆς ἀτομικότητος τῶν μαθητῶν, τῶν κλίσεων, ἔξεων, ὁρμῶν ἢ καὶ ἐλαττωμάτων! Ἰδοὺ ὁ ἀσφαλέστερος τρόπος διὰ τὴν διάπλασιν τῆς ἡθικῆς προσωπικότητος καὶ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς!

Πλεῖστα ὅμως στοιχεῖα τοῦ ἐνὸς εἵδους δυνατὸν νὰ ἐμπέτουν εἰς τὰ τοῦ ἄλ-

λου, εἰς τρόπον ὥστε, πολλάκις, νὰ μὴ δυνάμεθα νὰ κατατάξωμεν τὴν ἐκδρομὴν εἰς τὴν α ἢ β κατηγορίαν.

Ἡ ἐκδρομὴ ἐξαρτᾶται τὰ μέγιστα ἐκ τῆς ἀτομικότητος τοῦ διδασκάλου.

Ὅθεν ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται σαφῶς ἡ συμβολὴ τῆς ἐκδρομῆς, ὑπὸ τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην μορφήν, διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς. Κατ' ἀντιστοιχίαν πρὸς τὴν ρῆσιν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου «Ἡ πίστις ἄνευ ἔργων νεκρά ἐστὶ» δύναμαι νὰ εἶπω. «Συνεχῆς ἐν τῇ αἰθούσῃ διδασκαλίᾳ ἄνευ ἐκδρομῆς νεκρά ἐστὶ». Χρειάζεται ὅμως ἐργασία. Χρειάζεται κατάστρωσις σχεδίου, εὐθὺς κατὰ τὴν ἑναρξιν τοῦ σχολικοῦ ἔτους, διότι ἡ προχειρότης καὶ ἀρρυθμίαν ἐπιφέρει εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ Σχολείου καὶ κινδύνους ἐγκλείει διὰ τὴν σπατάλην πολυτίμου χρόνου καὶ τὴν σωματικὴν καὶ πνευματικὴν ὑπερκόπωσιν τῶν μαθητῶν.

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἐξαρθῇ ἡ σημασία τοῦ σχολικοῦ κήπου καὶ τοῦ ζωοτροφείου εἰς τὸ Σχολεῖον. Μᾶς σώζουν ἀπὸ τὴν σπατάλην πολυτίμου χρόνου καὶ παρέχουν εἰς τοὺς μαθητὰς τὴν εὐκαιρίαν νὰ περιποιῶνται τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῷα καὶ νὰ τηροῦν ἡμερολόγιον. Ὁ σχολικὸς κήπος παρέχει ὕλικόν, τὸ ὁποῖον ὑπερέχει κατὰ πολὺ τοῦ συγκεντρουμένου δι' ἐκδρομῶν. Ὅταν ὅμως ὑπάρχῃ σχολικὸς κήπος θ' ἀφιερῶσωμεν τὰς ἐκδρομὰς δι' ἄλλα θέματα.

Διὰ τὰ γράφω ὅλ' αὐτὰ; Δὲν γνωρίζω τὰς ἀρχὰς τοῦ νέου Σχολείου;

Τὰ γράφω διότι, ἂν καὶ φωνάζομεν Νέον Σχολεῖον, τὸ Παλαιὸν εὐρίσκεται ἐν πλήρει δράσει. Πόσα σχολεῖα τῶν χωρίων καὶ πόλεων ἔχουν σχολικοὺς κήπους; Πόσοι ἐξ ἡμῶν ἐφαρμόζουν τὴν ἀρχὴν τῆς ἐποπτείας; Παντοῦ λογοκοπία. Διὰ νὰ μὴν ἐλεγχθῶ ὑπάρχουν εὐτυχῶς καὶ ἐξαιρέσεις!

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὑπάρχουν ἀρκεταὶ δυσκολίαι. Εἶναι δύσκολος ἡ ἐκδρομὴ καὶ δαπανηρά. Εἶναι δύσκολον εἰς τὴν πόλιν νὰ διατηρῆς ἔστω καὶ μικρὸν σχολικὸν κήπον, συνήθως ἐλλείπει χώρου, ἢ μικρὸν ζωοτροφεῖον. Αἱ γλάστραι εἶναι ἐπικίνδυνοι. Εἶναι δύσκολος ἡ ἐκδρομὴ καὶ δαπανηρά. Εἶναι κουραστικὸν νὰ διδάσκης ἐποπτικῶς, διότι δημιουργοῦνται περιστάσεις διευκολύνουσαι τὸν θόρυβον καὶ τὴν σπατάλην τοῦ χρόνου. Ἐν ὅμως πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν: ὅτι ὁ θόρυβος εἶναι ὁ βόμβος τῶν ἐργασιῶν τῆς κυψέλης καὶ ὁ χρόνος δαπανᾶται δημιουργικῶς.

Αἱ διδασκτικαὶ ἐκδρομαὶ ἔχουν ἐπιτυχίαν, ὅταν γίνωνται κεχωρισμένως κατὰ τάξεις καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν εἶναι μικρὸς (μέχρι 40).

Συμπεράσματα: Εἶναι ἀνάγκη νὰ προγραμματίζωμεν, ἐξ ἀρχῆς τοῦ σχολικοῦ ἔτους, ἀρκετὰς ἐκδρομὰς (καὶ κυρίως διδασκτικὰς) κατὰ τάξεις, διὰ νὰ μὴ καταντᾷ ἡ διδασκαλία μᾶς καθαρὰ λογοκοπία καὶ διὰ νὰ διευκολύνωμεν τὸν μαθητὴν εἰς τὴν αὐτενεργὸν πρόσκτησιν ζωντανῶν γνώσεων.

Πρέπει ὅχι μόνον ν' ἀναμασῶμεν τὰς ἀρχὰς τοῦ Ν. Σχολείου, ἀλλὰ καὶ νὰ τὰς ἐφαρμόζωμεν.

Δὲν πρέπει νὰ εἴμεθα δοῦλοι τοῦ ὡρολογίου καὶ τοῦ ἀναλυτικοῦ προγράμματος. (Δὲν εἰσηγοῦμαι τὴν ἀναρχίαν· χρειάζεται σύνεσις καὶ ἱκανότης).

Εἶναι ἀπαραίτητος ὁ σχολικὸς κήπος καὶ τὸ μικρὸν ζωοτροφεῖον.

Δὲν ἔχει σημασίαν τὸ πᾶσόν τῆς ὕλης, τὸ ὁποῖον διδάσκεται, ἀλλὰ ὁ τρόπος καθ' ὃν αὕτη ἐξετάζεται, ἵνα χρησιμεύσῃ εἰς τοὺς μαθητὰς καὶ τοὺς ὠθήσῃ εἰς τὴν περαιτέρω ἐρευναν.

Εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἐλέγχωμεν καθημερινῶς τὴν ἐργασίαν μᾶς, διὰ νὰ ἐντρεπώμεθα διὰ τὴν δυσαρμονίαν μεταξὺ λέγειν καὶ πράττειν καὶ ὠθοῦμεθα εἰς τὴν θεμελιώσιν ἀξιολόγου καὶ παιδαγωγούσης διδασκαλίας.

Ἐφαρμογὴ τῶν ἀνωτέρω εἰς τὰ μαθήματα τῆς Πατριδογνωσίας καὶ Γεωγραφίας

Ὅλοι σχεδόν, οἱ σήμερον ἐν ὑπηρεσίᾳ Ἐκπαιδευτικοὶ λειτουργοὶ ἔχουν διδασκῇ τὰς ἀρχὰς τοῦ Νέου Σχολείου καὶ ὅλοι ὑποστηρίζουν ὅτι ἐργάζονται συμφῶ-

νως πρὸς αὐτάς. Ἐὰν θὰ ἐγίνετο μία ἔρευνα εἰς τὰς τρεῖς κατωτέρας τάξεις ὄλων τῶν σχολείων τῆς Στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως περὶ τοῦ «πῶς διδάσκεται τὸ μάθημα τῆς Πατριδογνωσίας», τὰ στοιχεῖα θὰ ἦσαν ἀποκαρδιωτικά.

Εὐρίσκομαι ἐντὸς τῆς Ἑλληνικῆς Πραγματικότητος καὶ δυστυχῶς γνωρίζω τὴν κατάστασιν.

Πόσοι καὶ ποῖοι ὀδηγοῦν τοὺς μαθητὰς τῶν τριῶν μικροτέρων τάξεων εἰς τὸν λόφον, τὸν χεῖμαρρον, τὸν ἀγρόν, τὸν κῆπον, τὸ δάσος, τὸ παντοπωλεῖον, τὸ ζαχαροπλαστεῖον, τὸ ὑποδηματοποιεῖον, τὸ ξυλουργεῖον, τὸ κοινοτικὸν γραφεῖον, τὴν Ἀστυνομίαν, τὸ Ἰατρεῖον κ.λ.π. κ.λ.π.;

Τὰ πάντα συζητοῦνται ἐντὸς τῆς αἰθούσης, ἐὰν συμβάλῃ καὶ αὐτό..., διότι οὐχὶ σπανίως δὲν συμβαίνει.

Πῶς ὁ μαθητὴς θ' ἀντιληφθῇ τὸν περίξ αὐτοῦ κόσμον, ἄψυχον καὶ ἔμψυχον, καὶ πῶς θ' ἀντιληφθῇ τὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων; Πῶς θ' ἀντιληφθῇ τὴν σημασίαν τοῦ ἐδάφους, τοῦ φυτικοῦ καὶ ζωικοῦ κόσμου διὰ τὸν ἄνθρωπον; Πῶς θ' ἀντιληφθῇ τὴν ἀξίαν τοῦ ἐπαγγέλματος, τοῦ χρήματος, τοῦ ἐμπορίου, τῶν κρατικῶν ὑπηρεσιῶν; Πῶς ἄνευ τῆς ἐπισκέψεως μουσείων, μνημείων καὶ ἱστορικῶν τόπων θ' ἀντιληφθῇ τὸν πολιτισμὸν τῶν προγόνων μας; Πῶς βραδύτερον θὰ δύναται νὰ ἀναγινώσκῃ τὸν χάρτην;

Πῶς διαπράττομεν τὸ τεράστιον σφάλμα νὰ μὴ φέρωμεν τὸ παιδί εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸ ἄμεσον αὐτοῦ περιβάλλον;

Εἶναι δυνατόν ὁ μαθητὴς ν' ἀντιληφθῇ τὸν χάρτην, νὰ τὸν μελετήσῃ καὶ νὰ βγάλῃ συμπεράσματα, ὅταν ἐμελέτησεν τὴν ἰδιαίτεράν του Πατρίδα ἐντὸς τῆς αἰθούσης;

Κενὴ καὶ ματαία λογοκοπία διέπει τὴν ἐργασίαν μας. Αὐτὴ εἶναι ἡ κατάρρα, ἡ ὁποία πίπτει ἐπὶ τῶν κεφαλῶν τῶν ἐλλήνων παιδῶν, ὅταν τὸ πρῶτον εἰσέρχονται εἰς τὸ σχολεῖον. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τοὺς σφυρηλατοῦμεν τὴν ψιλὴν λογικὴν - τὴν ἀφηρημένην λογικὴν καὶ θέτομεν σαθρὰ τὰ θεμέλια τῆς μορφώσεως.

Καὶ ἡ δημιουργία τοῦ ἀρίστου ἐπιστήμονος ἡ ἐπὶ τῶν ὥς ἄνω θεμελίων στηριζομένη εἶναι καταδικασμένη νὰ σωριασθῇ εἰς ἐρείπια...

Καὶ ποῖος δὲν γνωρίζει τὴν ἀξίαν τῶν θεμελίων; Καὶ ὅμως ἀρχίζομεν χωρὶς θεμέλια. Ἡ ἀγωγή τῶν μαθητῶν παίρνει στραβὴν γραμμὴν ἐξ ἀρχῆς. Δι' αὐτὸ θὰ ἦτο προτιμότερον οἱ πλεόν ἱκανοὶ ἐκπαιδευτικοὶ ν' ἀναλαμβάνουν τὴν διδασκαλίαν τῶν μικρῶν τάξεων, διὰ νὰ ἐπιτυγχάνεται ἡ θέσις θεμελίων.

Χωρὶς θεμέλια λοιπὸν φθάνει ὁ μαθητὴς εἰς τὴν Δ' διὰ νὰ διδαχθῇ τὴν Γεωγραφίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ σπουδαιότερα πηγὴ εἶναι τὸ βοηθητικὸν βιβλίον τῆς Γεωγραφίας. Ἀπ' ἐκεῖ ἀρχίζει τὸ παιδί. Πρῶτα διαβάσει καὶ κατόπιν πηγαίνει εἰς τὸν χάρτην, ἐὰν δεδαίως ὑπάρχῃ χάρτης ἡ συγχρόνως ἀσχολεῖται καὶ μὲ τὰ δύο. Ἐὰν ὅμως ὁ μαθητὴς ἔχῃ γερὰ θεμέλια, θὰ τοῦ ἐχρησίμευαν χάρται καὶ μόνον χάρται. Χάρται γεωφυσικοί, γεωλογικοί, παραγωγικοί, πολιτικοί καὶ ἱστορικοί. Μόνον αὐτοὶ θὰ ἠδύναντο νὰ τὸν βοηθήσουν νὰ ἐργασθῇ αὐτενεργῶς. Μερικοὶ ἀριθμοὶ θὰ ἦσαν πολύτιμοι διὰ ν' ἀντιληφθῇ τὰς σχέσεις καὶ νὰ ἐλέγξῃ τὰς σκέψεις του. Ἐκτασις, κάτοιχοι, παραγωγή, πληθυσμὸς μερικῶν πόλεων κ.λ.π. ὅχι διὰ νὰ τοὺς ἀπομνημονεύσῃ, ἀλλὰ διὰ νὰ τοὺς χρησιμοποιοῦσῃ. Διὰ νὰ μὴ καταφύγῃ εἰς τὸ πνευματοκτόνον βοηθητικόν, ποῦ τοῦ τὰ λέγει ὅλα: Ἐὰν ὅμως ἐγνώριζε θὰ τὸ ἐπέτα!

Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μάθῃ ὁ μαθητὴς Γεωγραφίαν, ἐὰν δὲν ἔχῃ διδαχθῇ καλῶς τὸ μάθημα τῆς Πατριδογνωσίας, καθὼς ἐπίσης ἐὰν δὲν μάθῃ τὴν ὁργάνωσιν τῆς χώρας, τὴν σημασίαν τῆς διαιρέσεως εἰς μεγάλα καὶ μικρὰ τμήματα, τὴν διοίκησιν καὶ ἐπέμβασιν τῆς Κυβερνήσεως διὰ τὸν συντονισμὸν τῶν προσπαθειῶν διὰ τὴν παραγωγὴν, κατανάλωσιν, κοινωνικὴν καὶ πολιτιστικὴν ἐμφάνισιν, τουρισμὸν, ἀξιοποιήσιν παντὸς στοιχείου κ.λ.π.

Τὰ πάντα ἐξετάζονται, διὰ νὰ καλυφθῇ ἡ ὥρα τῆς Γεωγραφίας καὶ νὰ γραφῇ ἡ ὕλη ὡς διδαχθεῖσα. Τὰ λέγομεν μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ εἴπωμεν, χωρὶς βαθύτε-

ρον σκοπὸν. Μανθάνει ὁ μαθητὴς τὰ Καμβούνια καὶ τὸ ὕψος αὐτῶν καὶ δὲν γνωρίζει τὰ γύρω τῆς Πατρίδος του βουνά (!).

Τὸ τραγικώτερον εἶναι ὅτι χωρὶς νὰ μάθῃ ὀλίγα καὶ πολύτιμα στοιχεῖα διὰ τὴν Πατρίδα του κατευθύνεται ὀλοταχῶς πρὸς τὴν Γεωγραφίαν τῶν Ἠπειρῶν! Τὰ τάδε κράτη, τὰ τάδε ὄρη, αἱ τάδε πεδιάδες, τὰ τάδε ὁροπέδια, οἱ τάδε κόλποι, τὰ τάδε ἀκρωτήρια, αἱ τάδε πόλεις, τὰ τάδε .. ὀνόματα περὶεργα καὶ δυσκολομνημόνευτα. Καὶ δὲς τοῦ ὁ μαθητὴς νὰ τ' ἀπομνημονεύσῃ. Καὶ εἰς τὸ τέλος μένουν μερικὰ ξηρὰ ὀνόματα. Πῶς ζῇ ἓνας λαὸς ἐν σχέσει μὲ τὰς γεωλογικὰς καὶ κλιματολογικὰς συνθήκας αὐτὸ ἔχει σημασίαν, καθὼς καὶ ποῖαι αἱ προϋποθέσεις διὰ τὸν πολιτισμὸν καὶ αἱ σχέσεις του μετὰ τῶν ἄλλων χωρῶν.

ΠΑΙΡΝΟΜΕ τὸ παιδί καὶ τὸ περιπλανώμεν μὲ τὰ τρομερὰ βοηθητικά εἰς τὰς Ἠπειρούς διὰ νὰ ἀπομνημονεύσῃ ὀνόματα. Κατὰ τὴν γνώμην μου, ἡ Ἠπειρος πρέπει ν' ἀποτελῇ μίαν ἐνότητα καὶ ὅχι τὸ Κράτος. Νὰ ἐξετάζεται ὁ ὀριζώντιος καὶ κάθετος διαμελισμὸς, τὸ κλῖμα καὶ αἱ ἀσχολίαι τῶν κατοίκων. Οἱ λαοὶ ὡς σύνολον καὶ νὰ γίνετα ἡ διαφοροποίησις, διὰ νὰ καταλήξωμεν εἰς τὰ Κράτη καὶ τὸν Πολιτισμὸν. Μερικὰ ταξίδια θὰ μᾶς βοηθήσουν διὰ νὰ μάθωμεν περισσότερα, μελετώντας τουριστικούς καὶ διαφημιστικούς χάρτας.

Καὶ τέλος τοὺς σύρομεν εἰς τὴν Εὐρώπην...

Οἱ συνάδελφοι τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως βλέπουν, ἐὰν ἐξετάζουν κανονικῶς, τ' ἀποτελέσματά μας

Νομίζω ὅτι ἀξιολογώτερα εἶναι ἡ μαθηματικὴ γεωγραφία, ἡ ὁποία μᾶς βοηθεῖ νὰ κατανοήσωμεν τὰς γεωγραφικὰς ἐννοίας. Ἐδῶ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐγκύψωμεν, διότι θὰ μᾶς βοηθήσῃ νὰ ἀντιληφθῶμεν τὸ μεγαλεῖον τοῦ Θεοῦ, τοῦ πλανήτου μας καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος.

Τὰ βοηθητικά βιβλία πρέπει νὰ παρέχουν μόνον τὰ ἀναγκαῖα στοιχεῖα καὶ τὰ ὑπόλοιπα νὰ τὰ εὕρῃ ὁ μαθητὴς διὰ τῶν σχέσεων καὶ συσχετίσεων.

ΧΡΕΙΑΖΟΝΤΑΙ θεμέλια!! Καὶ τὰ θεμέλια δὲν τίθενται μόνον μὲ τὰ λόγια. Χρειαζέται παρατήρησις, ἔρευνα τῆς φύσεως καὶ τῶν δυνάμεων τῆς. Χρειαζέται νὰ ἐξετάζωμεν τὴν γῆν μας καὶ τὸν κόσμον ζῶντα καὶ ὅπου εὕρεται ἡ καὶ νεκρὸν καὶ οὐχὶ τὸ διὰ τοῦ βιβλίου δημιουργούμενον φάντασμά του. Ἐξω λαίπην ἀπὸ τὴν αἰθούσαν τοῦ σχολείου! Μακριὰ ἀπὸ τὴν μούχλα τῆς ἔδρας! Σπούδασε τὴν φύσιν εἰς τὴν φύσιν καὶ τὸν ἄνθρωπον ὅπου ὄρεα καὶ δημιουργεῖ. Μόνον αὕτῃ λέγεται ἀγωγή καὶ μάθησις! Ὁ χάρτης εἶναι ἐν μέσον, ὅχι τὸ πᾶν. Ὁ τόπος μὲ τὴν βλάστησίν του καὶ τὰ ζῷά του, μὲ τοὺς ἀνθρώπους του καὶ τὴν δημιουργίαν των εἶναι τὸ μάθημα τῆς γεωγραφίας. Ὅποιος ἐπισκεφθῇ καὶ μελετήσῃ πολλὰ κτήματα, θὰ ἀναγινώσκῃ καὶ θὰ κατανοῇ τοὺς χάρτας.

(Συνεχίζεται)

Ἀθανάσιος Πόπορης

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ

Ἡ ἐτήσια συνδρομὴ εἰς τὸ περιοδικόν μας ἀρχίζει, ὡς γνωστόν, τὸν Ἰανουάριον ἐκάστου ἔτους.

Τὰ σχολεῖα καὶ οἱ ἐκπαιδευτικοί, ἐπομένως, οἱ μὴ ἐπιστρέφοντες τὸ 1ον τεῦχος θεωροῦνται ὡς τακτικοὶ συνδρομηταί μας δι' ὅλον τὸ ἔτος.

ΕΝΑΣ ΔΑΣΚΑΛΟΣ ΣΤΗΝ ΥΠΗΡΕΣΙΑ
ΤΗΣ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Δάσκαλος νὰ γίνῃ ὁ Ποιητής.

Κ. Παλαμᾶς

Πριν από τρία χρόνια εκδόθηκε ένα βιβλίο. Στην παρυφή του άπερι-
του έγχρωμου έξωφύλλου του, σχεδιασμένου από παιδικό χέρι, διαβάζου-
με : ΠΑΙΔΙΚΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ. "Όταν ξεφυλλίσαμε και διαβάσαμε το
βιβλίο, διαπιστώσαμε πώς αποτελεί το Β' μέρος ενός άλλου βιβλίου με τον
ίδιο τίτλο, που εκδόθηκε στα 1955. Σ' ένα βιβλιοκριτικό μας σημείωμα εΐ-
χαμε συνοψίσει τότε την έντύπωσή μας με τούτες τις προτάσεις : «... "Όλα
σ' αυτό το βιβλίο, έξον από το τύπωμα, είναι έργα των παιδιών : Κείμενα,
διακόσμηση και εικονογράφηση από ζωγραφιές και φωτογραφίες έργων
πηλοπλαστικής στο ύφος της αρχαϊκής τέχνης, συντελούν στο να προβληθί
ένα ευχάριστο παιδικό δημιούργημα, που θέλγει και συγκινεί μικρούς και
μεγάλους...» Με τις ίδιες προτάσεις μπορεί να αποδοθί ή έντύπωσή μας
και από τουτό το βιβλίο. Μόνο που τούτη τη φορά δε θα άρκεστομε σε
ένα άπλο σημείωμα. Θα το προεκτείνουμε σε ευρύτερο μελέτημα. "Οχι μό-
νο, για να έξάρουμε τις δημιουργικές προσπάθειες ενός έμπνευσμένου δα-
σκάλου σ' ένα συννησιμένο σχολείο της "Αθήνας, μά και για να δοθί όρθη
άπάντηση στα ρωτήματα : Ποιόν προσανατολισμό πρέπει να πάρη ή αϊ
σθητική άγωγή στο σύγχρονο Δημοτικό Σχολείο ; Με ποιόν τρόπο θα χρη-
σιμοποιηθούν τα διάφορα είδη της Τέχνης για την όλόπλευρη και άρμονι-
κή άνάπτυξη του παιδιού ; Πώς το παιδί θα μνηθί στην Τέχνη και πώς θα
προετοιμαστή για να κρίνη το ώραίο στη φύση και στην τέχνη ; Πώς πρέ-
πει να ρυθμιστή ή σχολική έργασία, για να ώθήση το παιδί στην καλλιτε-
χνική έκφραση και στη λύτρωση με τη συγκίνηση που προέρχεται από
την έπαφή του παιδιού με τα έργα της τέχνης και με τις όμορφιές της
φύσης ;

Τὸ βιβλίο «ΠΑΙΔΙΚΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ» ἀποτελεῖ μιὰ μαρτυρία δημιουργικῆς σχολικῆς ἐργασίας, ὅπου τὸ πρόβλημα τῆς αἰσθητικῆς ἀγωγῆς, διστυπωμένο μὲ τὰ παραπάνω ρωτήματα, λύνεται σύμφωνα μὲ τὰ αἰτήματα τῆς σύγχρονης Ψυχολογίας καὶ Παιδαγωγικῆς. Μὲ τίς ὁγδόντα τέσσερις παιδικὲς ἐκθέσεις—μαρτυρίες τῆς ἐπίδοσης τῶν παιδιῶν στὴν τέχνη τοῦ Λόγου—καὶ μὲ τίς τριάντα εἰκόνες ἔργων ζωγραφικῆς καὶ πηλοπλαστικῆς—μαρτυρίες τῆς ἐπίδοσης τῶν παιδιῶν στὶς εἰκαστικὲς τέχνες—μᾶς δίνουν τὴν ἀφορμὴ νὰ ἀνασάνουμε τὴν καλλιτεχνικὴν ἀτμόσφαιρα ἑνὸς σχολείου, νὰ χαροῦμε τὰ καλλιτεχνικὰ ἐπιτεύγματα τῶν παιδιῶν καὶ νὰ παρακολουθήσουμε ἕνα δάσκαλο στὴν πολύχρονη ἐπίμοχθῃ, μὰ τόσο δημιουργικῇ, προσπάθειά του :

Στο 25ο δημοτικό σχολείο της Αθήνας, πριν από χρόνια, τοποθετήθηκε ο δάσκαλος **Παναγιώτης Βαλσαμάκης**. Με άκονισμένη ευαισθησία μπροστά στην ομορφιά της φύσης και της τέχνης, από τα φοιτητικά του χρόνια ' στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ακολούθησε πιστά το έμβλημα του πανεπιστημιακού δασκάλου του Γιάννη Αποστολάκη : **Ή ποίηση στή**

1. Σε λίγους είναι γνωστό πώς ο απόμαχος τώρα δάσκαλος Παναγ. Βαλαμάκης φοίτησε τέσσερα χρόνια στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστ. Θεσσαλονίκης.

ζώη μας. Στην ψυχή ενός δασκάλου το έμβλημα αυτό σμίγει με το κύριο μήνυμά της σύγχρονης Παιδαγωγικής, που απαιτεί από το δάσκαλο και από το σχολείο να μπου, σε μιάν ατμόσφαιρα έλευθερίας και αγάπης, στην ύπηρεσία του παιδιού για την όλόπλευρη και άβιαστη ανάπτυξή του, και μετουσιώνεται στο έμβλημα: **‘Η ποίηση μέσα στο σχολείο.** ‘Η ποίηση, με το ευρύτερο αρχέγονο νόημα της λέξης, που γίνεται κίνητρο δημιουργίας με όλα τα μέσα, με το λόγο, με το χρώμα, με το μολύβι, με τον πηλό, με την κίνηση του κορμιού, με τη φωνή, για αίσθητική συγκίνηση και για το ακόνισμα του αίσθητικοῦ κριτήριου.

Ἀπὸ τὴν περιγραφή τῆς παιδαγωγοῦ κ. Καλλιόπης Μουστάκα στὴν καθημερινὴ ἑφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ» μαθαίνουμε ποιά σχολικὴ πραγματικότητα ἀντίκρουσε: «Τὸ 25ο Δημοτικὸ εἶναι ἓνα συνοικιακὸ σχολεῖο, ποὺ τίποτε δὲν τὸ ξεχωρίζει ἀπὸ τὰ ἄλλα δημοτικὰ σχολεῖα τῆς Ἀθῆνας. Καὶ στὸ σχολεῖο αὐτὸ πηγαίνουν παιδιὰ τῆς γειτονιάς—Κυπριάδου—ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐπιλογὴ ἀπὸ τὰ ἰδιωτικὰ τῶν «καλῶν παιδιῶν», ὅπως δυστυχῶς ἀκόμη καὶ δάσκαλοι λένε καὶ πιστεύουν. Καὶ στὸ σχολεῖο αὐτὸ οἱ συνθη-
κες ἐργασίας δὲν εἶναι εὐνοϊκές, ἀφοῦ οὔτε αἵθουσες ἀπόλυτα δικές του ἔχει, ἀλλὰ συστεγάζεται μὲ ἄλλο σχολεῖο. Καὶ στὸ σχολεῖο αὐτὸ πολλὰ παιδιὰ προέρχονται ἀπὸ σπῖτια μὲ χαμηλὴ οἰκονομικὴ, πνευματικὴ καὶ πολιτιστικὴ στάθμη.»

Ξεκινώντας από την πίστη πώς το σχολείο πρέπει να γίνει ο τόπος όπου το παιδί βρίσκει όλα τα μέσα για την ολόπλευρη ανάπτυξη του και για την πολύμορφη έκφραση του έσωτερικού του κόσμου δημιουργεί μιαν ατμόσφαιρα έλευθερίας και αγάπης. Όργανώνει Μαθητική Κοινότητα και μαθητικό συνεταιρισμό. Ίδρύει πλούσια μαθητική βιβλιοθήκη. Δημιουργεί ευκαιρίες για την έρευνα και γνωριμιά του περιβάλλοντος. Προσφέρει όλες τις ευκαιρίες για την έλεύθερη έκφραση των παιδικών βιωμάτων και έμ- πειρών με το μολύβι, με το χρώμα, με τον πηλό, με το ξύλο, με το χαρτί, με το σύρμα, με το χόρτο, με το λόγο. Με την επίσκεψη στα Μουσεία, στις Πινακοθήκες, στις καλλιτεχνικές εκθέσεις επιδιώκεται η οικείωση του παιδιού με τα άριστουργήματα της τέχνης και η καλλιέργεια του αισθητι- κού γούστου.

Ἡ μεθοδική πορεία πού ἀκολουθήθηκε καθρεφτίζεται στίς ἀκόλουθες σκῶριπτες ἡμερολογιακές σημειώσεις, πού εὐγενικά μᾶς προσφέρθηκαν γιά τήν τεκμηρίωση αὐτοῦ τοῦ μελετήματος: «...Στήν προσπάθειά μας συναντήσαμε πολλές δυσχέρειες, πού τίς ἀντιμετωπίσαμε μέ θάρρος. Βασικό κίνητρο εἶναι ἡ ἐνθάρρυνση τοῦ παιδιοῦ, ἰδίως ὅταν βρίσκεται στά πρῶτα του βήματα». «... Τά ὑλικά τῆς ζωγραφικῆς (νερομπογιές, τέμπερες, σινική, μελάνη) καί τῆς χειροτεχνίας (ξύλο καί ἐργαλεῖα γιά τήν ξυλογλυπτική, ὑλικά γιά τίς κοῦκλες, πηλός, κ.λ.π.) τά πρόσφερε σ' ὅλα τά παιδιά τὸ Ταμεῖο τῆς Κοινότητος.» «... Ὑπάρχει ἀντιστοιχία τῶν τεχνικῶν μαθημάτων μέ τὰ ἄλλα. Δηλαδή μαθητὲς μέ μεγάλη ἐπίδοση στά τεχνικά ἔχουν ἀνάλογη τέτοια καί στά ἄλλα μαθήματα.» «... Γιά τήν ἀνάπτυξη τῶν παιδιῶν, ἐκτός ἀπὸ τὰ ἄλλα, τὰ ὀδηγοῦσαμε συχνά σέ ἐπισκέψεις στά Μουσεῖα, στήν Ἐθνική Πινακοθήκη, καί σέ Παιδικές Ἐκθέσεις ἄλλων Σχολείων.» «... Στίς ἐξορμήσεις αὐτὲς μᾶς ἔκανε ἐντύπωση πὼς τὰ παιδάκια ἐπηρέαζαν τοὺς γονεῖς τους καί ἔπαιρναν καὶ αὐτοὶ μέρος στίς ἐπισκέψεις μας.» «... Γιά νὰ τὰ φέροῦμε σέ πνευματικὴ ἐπικοινωνία καί κατανόηση μέ ἄλλα παιδιά τῆς ἡλικίας τους εἴχαμε, ἀπ' εὐθείας ἢ μέσο τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ Νεότητος, ἀλληλογραφία μέ Σχολεῖα τοῦ ἐσωτερικοῦ καί ἐξωτερικοῦ. Μέ τὰ σχολεῖα αὐτὰ ἡ Κοινότητα ἀντάλλαξε Λευκώματα καί πίνακες ζωγρα-

φικής. "Ετσι ανταλλάξαμε πίνακες ζωγραφικής με σχολεία των 'Ενωμένων Πολιτειών (από ένα σχολείο μας έστειλαν 10 μεγάλους και υπέροχους πίνακες παιδικής ζωγραφικής), του Καναδά, της Γαλλίας, της Σουηδίας, του Βελγίου, του Λουξεμβούργου, της 'Ιαπωνίας, της 'Ινδίας, κ.λ.π.» «... Στά Μαθηματικά και στη Γεωμετρία αποδινόμε βασική σημασία στην εργασία μας» «... 'Ιδιαίτερα ασχοληθήκαμε με τὰ ξένα νομίσματα και τις υποδιαιρέσεις τους, την Πηλοπλαστική και τις ανακοινώσεις πάνω σε θέματα ιστορικά με βάση βιβλία παιδικά της Βιβλιοθήκης της Κοινότητας (Πην. Δέλτα, κ.ά.).»

Αυτή η μεθοδική πορεία χαρακτηρίζεται από την παιδαγωγό κ. Καλλιόπη Μουστάκα «έλευθερη μέθοδος εργασίας, που παρέχει έδαφος στο μαθητή να προχωρήσει ανάλογα με τις ικανότητές του και στο δάσκαλο να γνωρίσει καλύτερα τὰ παιδιά με τὰ όποια εργάζεται και να τὰ κατευθύνει ανάλογα με την κλίση τους, και να δίνει ώθηση και να ελευθερώνη την έσωτερική τάση για έκφραση και δημιουργία που έχει ο κάθε άνθρωπος».

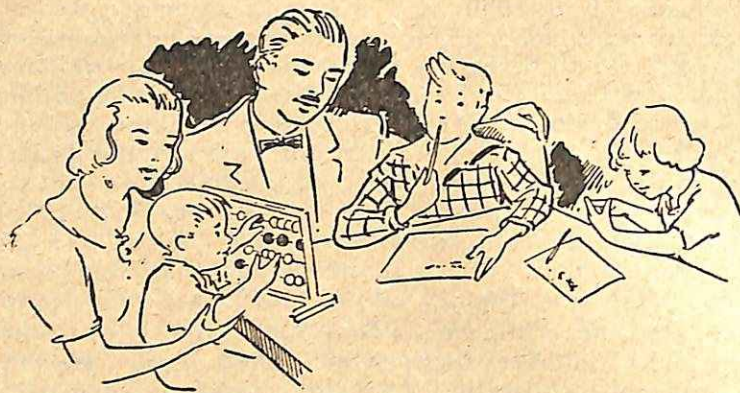
Με τη μέθοδο αυτή, τονίζει η ίδια παιδαγωγός, «το 25ο (δημοτικό σχολείο) έχει νικήσει τις αντιξοότητες, έχει δημιουργήσει πολιτιστικό κλίμα τέτοιο που θα τὸ ζήλευαν και σχολεία που διαθέτουν άφθονα μέσα και «καλό» μαθητικό υλικό».

Με τη μέθοδο αυτή τὸ ἀνθοβόλημα και τὸ κάρπισμα της παιδικής ψυχής ήταν πλούσιο. Μέσα στο γεμάτο αγάπη και στοργή κλίμα τοῦ σχολείου και με τις ἐνθαρρυντικές παρορμήσεις τοῦ ώρατολάτρη και οίσθαν. τικοῦ δασκάλου ποικιλόμορφα σωρεύτηκαν τὰ δείγματα της παιδικής μορφολογίας: ἐλεύθερες παιδικές ἐκθέσεις, ἐλεύθερα ἰχνογραφήματα, ἐλεύθερες ἑγχρωμες ζωγραφίες, ἀγαλματάκια και γλυπτικές συνθέσεις με γύψο και πηλό, κομψοτεχνήματα ἀπὸ ξύλο και χαρτόνι. "Όλα τούτα σε μιὰν ἐκθεση, που ὁργανώθηκε τὸ καλοκαίρι τοῦ 1952, προκάλεσαν τὴν προσοχή και τὸ θαυμασμό ἐκπαιδευτικῶν ὄλων τῶν βαθμίδων, τεχνοκριτικῶν, γλυπτῶν, ζωγράφων και λογοτεχνῶν. Μπροστὰ στὰ παιδικὰ ἐκθέματα — κρυσταλλώματα τῶν ἐσωτερικῶν δονήσεων και τῶν μύχιων κυματισμῶν της παιδικῆς ψυχῆς — στάθηκαν με θαυμασμό οἱ 'Εκπαιδευτικοὶ Σύμβουλοι Γ. Ζομπανάκης, 'Αθ. Παπακωνσταντίνου, Εἰρήνη Παϊδούση, Σοφία Γεδεών, Ζ. Κωτσίκης, Θ. 'Αντωνόπουλος, Ν. Δημητροκάλης, οἱ Καθηγητὲς της 'Ανώτατης Σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν, κορυφαῖοι ζωγράφοι και τεχνοκριτικοί, Δημήτρης Εὐαγγελίδης, Σπ. Παπαλουκάς, "Αγγελος Προκοπίου, Δημ. Πικιώνης, Οὐμβέρτος 'Αργυρός, Γιάννης Μόραλης, ὁ Διευθυντὴς τοῦ Μουσείου της 'Ακρόπολης Γιάννης Μηλιάδης, ἡ τεχνοκριτικός και ποιήτρια 'Ελένη Βακαλό, οἱ ζωγράφοι Φρόσω Εὐθυμιάδη Μενεγάκη, Ν. 'Ικάρης, Κ. Σεφερλῆς, 'Εφη Λυμπέρη, Χατζῆς, οἱ λογοτέχνες και δημοσιογράφοι Ν. Μάτσας, 'Αλ. Καρρέρ, Λουκία Πετρίτση, Π. Κριναῖος, 'Αχ. Μαμάκης, Θ. Ματσούκης, Χρ. Κ. Χαιρόπουλος, και πολλοὶ 'Επιθεωρητὲς Δημοτικῶν Σχολείων και δασκάλοι. Πολλοί, κινημένοι ἀπὸ τὸν ἐνθουσιασμό τους μπροστὰ στίς παιδικῆς δημιουργίες, δὲν παράλειψαν νὰ γράψουν τίς ἐντυπώσεις τους σε ἐφημερίδες και περιοδικά. "Ας κορφολογήσουμε μερικά χαρακτηριστικὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰ δημοσιεύματα αὐτά:

«Στὴν παιδικὴ ἐκθεση τοῦ 25οῦ Δημοτικοῦ Σχολείου τοῦ Κυπριάδης, πέρασα δυὸ ὥρες που μ' εὐχαρίστησαν και με δίδαξαν... Κάθεσαι και θαυμάζεις πῶς οἱ διαφορώτερες τεχνοτροπίες, γύρω ἀπ' τίς ὁποῖες γίνονται οἱ ἀγῶνες τῶν μεγάλων, ὅλες προϋπάρχουν μέσα στίς ἀπλοϊκές ψυχῆς τῶν παιδιῶν... Εὐτυχῶς ὁ κ. Βαλσαμάκης δὲ βιάζει τοὺς μικροὺς καλλι-

τέχνες νὰ γίνουν σοβαροὶ και λογικοὶ μικρομέγαλοι, ψαλιδίζοντας τὴ φτερά της φαντασίας και τοῦ ἐνστίκτου των». (Γιάννης Μηλιάδης - 'Εφημ. «Προοδευτικὸς Φιλελεύθερος» 9 8 · 1952). «... Μὲ ποιά τιμιότητα στέκονται τὰ παιδιά μπροστὰ στο καλό, πῶς, χωρὶς ἐγωῖσμούς και ματαιοδοξίες, τοποθετοῦν και ἀξιολογοῦν και τὴ δική τους προσπάθεια και τῶν ἄλλων». ('Ελένη Βακαλό - 'Εφημ. «Τὰ Νέα» 15 · 3 · 1955). «Και ἄλλοτε μὲς δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ γράψουμε για ἐνδιαφέρουσες ἐκδηλώσεις παιδικῆς τέχνης. 'Αφορμὴ εἶχαν δώσει μιὰ ἐκθεση κι ἕνας διαγωνισμός για παιδικὸ σχέδιο ὁργανωμένα ἀπὸ τοὺς 'Αμερικανούς. Αὐτὴ ὅμως τὴ φορὰ ἡ προσπάθεια εἶναι καθορῶς ἐλληνική». ('Αχ. Μαμάκης 'Εφημ. «'Εθνος» 2 · 3 · 1955). «... 'Ήταν μιὰ ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρουσα προσπάθεια που ἀξίζει, στο μέτρο τῶν δυνατοτήτων των φυσικά, νὰ τὴ μιμηθοῦν και ἄλλα σχολεία». (Ν. Π. Μάτσας - 'Εφημ. «'Εθνικὸς Κήρυξ» 3 · 7 · 1952). «... Τὰ περισσότερα ἔργα τῶν παιδιῶν εἶναι κάτι παραπάνω ἀπὸ ἕνα παιδικὸ παιγνίδι. Δὲν ἔχουν ἀξία μόνο σὰν παιδικές δημιουργίες, ἀλλὰ ἔχουν κίνηση, ἑκφραση, προοπτική και πολλὴ δύναμη». (Λουκία Πετρίτση, 'Εφημερίς «'Εμπρος» 8 · 7 · 1952). «... Οἱ θεαταὶ της προτύπου πηλοπλαστικῆς ἐκθέσεως ἐγοητεύθησαν ἀπὸ τὰ ἐξαιρετικὰ ἐπιτεύγματα τῶν μαθητῶν...» (Π. Κριναῖος - 'Εφημ. «Βραδυνή» 29 · 1 · 1953). «... 'Ήταν ἀληθινὰ ἕνα θέαμα μεγάλο και ὡραῖο. Μεγάλο σὴν προσπάθεια και ὡραῖο σὴν ἐκδήλωση... "Εχομε ἐμπρός μας ἔργα ζωντανά, παραστατικά, ἐκφραστικά...» (Β. Παπαεὐθυμίου - «Διδασκαλ. Βῆμα» 20 και 28 · 10 · 1952). «... 'Αλλά τὸ 25ο δὲν πρωτοτυπεῖ μόνο σὴν ζωγραφική και πηλοπλαστική, που τὰ θαυμάσια ἔργα τους μὲς ὑποβάλλουν ἕνα εἶδος ἀρχαϊσμοῦ κι ἕνα σαφὴ πρωτογονισμό. 'Εκμεταλλεύεται ὅλα τὰ μνημεῖα τοῦ λόγου και της τέχνης που ὑπάρχουν ἀφθονα σὸν τόπο μας. Και τὸ μάθημα ἀποκτὰ ἐνδιαφέρον. 'Η ἱστορία ἐξετάζεται στοὺς ἀρχαιολογικοὺς χώρους και στὰ μουσεῖα, ἡ θρησκευτικὴ ἀγωγή γίνεται σε συνδυασμό με τὴ Βυζαντινὴ τέχνη, τίς παραδόσεις και τὰ ἔθιμα τοῦ λαοῦ μας, ὅπως και με τὴ σύγχρονη ζωή. Στὰ Μουσεῖα τὰ παιδιά ἀναζητοῦν στοιχεῖα μυθικά, ἱστορικά, καλλιτεχνικά. 'Η διδασκαλία της Φυσικῆς και της Χημείας γίνεται σε συνδυασμό με ἐπισκέψεις σε ἐργοστάσια ἐξοπλισμένα με τὰ ἐπιτεύγματα τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ της ἐποχῆς μας. 'Η δειτροφύτευση συγκαταλέγεται ἀνάμεσα στὰ καθήκοντα τοῦ μαθητῆ τοῦ 25οῦ...» (Θ. Ματσούκης 'Εφημ. «'Αθηναϊκή» 24 · 7 · 1961). «... Οἱ ἐργασίες τῶν ὁμάδων ἰχνογραφίας και «'Αθηναϊκή» 14 · 3 · 1955). «... 'Εκεῖνα, ἰδίως που προκαλοῦν ἐκπληκτικὴν ἐντύπωση, εἶναι τὰ φωτογραφημένα γλυπτικά ἔργα τῶν μικρῶν ἀλλ' ἀξιόθιμα των καλλιτεχνῶν...» (Χρ. Κ. Χαιρόπουλος - 'Εφημ. «'Εθνος» 25 4 61). «... Στὸ 25ο λαϊκὸ σχολεῖο (Κυπριάδης) κατεβλήθη προσπάθεια ἀπὸ τὴν φιλότιμον και παιδαγωγικὰ μορφωμένην Διεύθυνσίν του, τὸν Κον Π. Βαλσαμάκη, διὰ τὴν καλλιέργειαν δύο μορφῶν ἐργασίας: α) της καλλιτεχνικῆς ἀγωγῆς (πηλοπλαστικῆς, ζωγραφικῆς, ἰχνογραφίας, ξυλογλυπτικῆς · κατ' ἐξοχὴν ὅμως της πηλοπλαστικῆς), και β) της γραπτῆς γλωσσικῆς ἀπεικονίσεως διὰ τῶν ἐκθέσεων τῶν μαθητῶν...» (Εὐρ. Σούρλας · Περιοδ. «Νέο Σχολεῖο» · 'Οκτώβριος · Νοέμβριος 1961).

Συναιρῶντας τίς παραπάνω ἐντυπώσεις σε μιὰ συνθετικὴ ἀξιολόγηση, καταλήγουμε σὴν ἀκόλουθη πρισματικὴν ἀποτίμηση της παιδευτικῆς προσπάθειας τοῦ δασκάλου Παναγιώτη Βαλσαμάκη: 'Αληθινὸς παιδαγωγός, κυριαρχημένος ἀπὸ φλογερὴν ἀγάπη στο παιδί και στίς ζωντανές ἀξίες τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ, ὅπως ἀναδείχτηκαν ἀπὸ τὸ κίνημα τοῦ

ΣΧΟΛΕΙΟ
& ΟΙΚΟ-
ΓΕΝΕΙΑ

ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΑ ΕΛΑΤΤΩΜΑΤΑ ΤΟΥ

(Συνέχεια από τὸ προηγούμενο καὶ τέλος)

Ἄλλο σοβαρὸ καὶ πολὺ διαδεδομένο ἐλάττωμα εἶναι ἡ ζηλοτυπία καὶ ἡ κα-
κεντρέχεια. Καὶ τὰ δύο ἔχουν τὴν ἴδια φύσιν, γιατί προέρχονται ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν
αἰτία. Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην, ἡ ζηλοτυπία εἶναι ἀπὸ τὰ πιδ «φαῦλα» πάθη τοῦ ἀν-

Δημοτικισμοῦ¹, διαποτισμένος ἀπὸ τὴ σύγχρονη Παιδαγωγικὴ ποὺ ἐπιβάλλει τὸ χρέος νὰ ξεκινᾷ ἀπὸ τὸ παιδί καὶ ἀπὸ τὴ χεροπιαστὴ καὶ συγκεκριμένη ζωὴ, «ποὺ ἔναι μέγα καλὸ καὶ πρῶτο», εὐαίσθητος στὴν ὁμορφιά, ὅπου κι ἂν συναντιέται, καὶ στὴ φύση καὶ στὴν τέχνη καὶ στὴν καθημερινή ζωὴ, χρησιμοποίησε τὴν τέχνην σὲ ὅλες τὶς μορφές της—καὶ σὰ δημιουργικὴ δραστηριότητα καὶ σὰν πηγὴ ψυχικῆς εὐφροσύνης καὶ σὰ μέσο ψυχικοῦ εὐγενισμοῦ—γιὰ τὴν ὁλόπλευρὴ καὶ ἄρμονικὴν ἀνάπτυξιν τῶν παιδιῶν. Ὑψώθηκε ἔτσι σὲ ἀφυπνιστὴ τῶν δημιουργικῶν δυνάμεων τοὺς καὶ σὲ ἐκμειντὴ τῶν ἐκφραστικῶν δυνατοτήτων τοὺς. Μὲ τὴν ὁλοκληρωμένην του προσπάθειαν γιὰ τὴν ἀγωγὴν μέσο τῆς τέχνης ἔδωκε ἓνα φωτεινὸ παράδειγμα γιὰ μίμηση καὶ δισπλάτυνε τὸ δρόμον γιὰ τὴν αἰσθητικὴν ἀγωγὴν στὸν τόπον μας.

Σε ποιές θμώς ψυχολογικές, φιλοσοφικές και παιδαγωγικές αρχές στήριξε την πολύμορφη αισθητική άγωγή μέσα στο σχολείο του;

Να σέ ποιό καίριο ρώτημα θα προσπαθήσουμε να δώσουμε τώρα
 ξεπεριστατωμένη απάντηση.

(Συνεχίζεται)

Γ. Α. Βασδέκης

1. «... Τὸν γεμάτο ἐκφραστικότητα καὶ πλαστικότητα λόγο τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ· τὸ Δημοτικὸ τραγούδι, ποῦ ἀνθίζει στὸ στόμα τοῦ ἀκατάλυτο ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Ὁμήρου· τίς παραδόσεις του καὶ τὰ παραμύθια του· τὴ μουσικὴ καὶ τοὺς χορούς του μὲ τίς χαριτωμένες γραμμὲς τους καὶ τὰ σκαλισμένα τέμπλα τους· τὸ σπιτί του μὲ τὸ λιακωτὸ καὶ τὸ περιβόλι του· τίς κεντημένες φορεσιεῖς τῶν ἀντρῶν καὶ τῶν γυναικῶν, τὰ πολύχρωμα ὕφαντά, τὰ κεντήματα τῶν κοριτσιῶν του· τὰ πλουμισμένα ἔπιπλα καὶ σκεύη τοῦ σπιτιοῦ, τίς σκαλισμένες κασέλες του, τὰ ζωγραφισμένα κανάτια του...» Ἰ. Θ. Κακριδῆς: Τὸ νόημα τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. Φῶς ἑλληνικό. Πανεπιστημιακοὶ λόγοι. Σελ. 50, Ἀθήνα 1963.

θρώπου. Παρατηρείται δὲ καὶ σ' αὐτὰ τὰ ζῶα ἀκόμα. Ὁφείλει δὲ τὴν προέλευσιν τῆς στὸ ἐξῆς: Τὸ μικρὸ παιδί, καθὼς γνωρίζομε, αἰσθάνεται ἀπόλυτα τὴν ἀνάγκη τοῦ στοργῆς καὶ τῆς ἀγάπης τοῦ περιβάλλοντος καὶ πρὸ πάντων τῶν γονέων του. Ἄν ἡ ἀγάπη αὐτῇ στραφῇ πρὸς ἄλλο πρόσωπο, εὖλογο εἶναι νὰ μισήσῃ τὸ πρόσωπο αὐτό, νὰ τὸ βλέπῃ μὲ κακὸ μάτι, ὅπως λέμε, ἔτσι ὥστε μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου, νὰ γεννηθῇ καὶ νὰ φωλιάσῃ στὴν ψυχὴ του ἡ ζηλοτυπία, ἡ ὁποία ἂν δὲν θεραπευθῇ στὰ πρώτα πέντε παιδικὰ χρόνια, εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ θεραπευθῇ ἀργότερα. Ἐμφανίζεται καὶ πρὶν ἀκόμα τὸ παιδί συμπληρώσῃ τὸν πρώτο χρόνο τῆς ζωῆς του. Ἐκδηλώνεται δὲ ἐναντίον τῶν παιδιῶν τῶν ἐνηλίκων, τῶν ζώων, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον αὐτῶν τῶν ἀψύχων ἀντικειμένων ἀκόμα. Παρατηρεῖται ὅμως πολὺ συχνὰ κυρίως μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν, ἀπὸ κακῇ συμπεριφορᾷ τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα τους. Πολλὲς φορές παραγκιωνίζεται ὁ μεγαλύτερος καὶ πρὸ παντός ἡ μεγαλύτερη ἀδελφή, γιὰ νὰ πέσῃ τὸ κέντρον τοῦ βάρους τῆς ἀγάπης τους στὸ δευτερότοκο παιδί. Τότε, καθὼς εἶναι εὐνόητο, τὸ πρωτότοκο παιδί ποὺ ἔχει κι αὐτὸ ἀκόμα τὴν ἀνάγκη τῆς στοργῆς, θὰ ἐμφανισθῇ ἡ ζηλοτυπία, ἡ ὁποία τοῦ ἐπιφέρει σοβαρὰ ψυχικὰ τραυματισμὰ καὶ παρακωλύει τὴν ὀμαλὴ ψυχοφυσικὴ ἀνάπτυξίν του. Τοῦτο θ' ἀποφευχθῇ: 1) Ἄν καὶ παρακωλύει τὴν ὀμαλὴ ψυχοφυσικὴ ἀνάπτυσίν του. Τοῦτο θ' ἀποφευχθῇ: 1) Ἄν καὶ διαστήματα τοῦ τοκετοῦ δὲν εἶναι πολὺ μικρά. 2) Ἄν ἡ ἀγάπη τῶν γονέων ἐκδηλώνεται ἴση καὶ χωρὶς ἰδιαίτερη ἔνταση σ' ἕνα ἀπὸ τὰ παιδιά. 3) Ἄν ἀποφεύγωμε, κατὰ τὸ δυνατόν, τίς ὑπερβολικὰς θωπεῖες καὶ περιποιήσεις καὶ 4) Ἄν ἀπομακρύνωμε τὸ ζηλότυπο παιδί καὶ μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν του τὸ συμβουλεύωμε ὅτι πρέπει νὰ ἀγαπάῃ τὸν ἀδελφό του, γιατί εἶναι μικρὸς καὶ νὰ τοῦ παράσχῃ κάθε περιποίησιν, γιὰ νὰ μεγαλώσῃ κι αὐτὸς ὅπως ἐκεῖνος. Ἀς μὴν ἐπιχειροῦμε μὲ βρισιεῖς, ἐπίσης, γιὰ νὰ μεγαλώσῃ καὶ αὐτὸς ὅπως ἐκεῖνος. Ἀς μὴν ἐπιχειροῦμε μὲ βρισιεῖς, ἐπίσης, πλῆξεις, σωματικὰς ποινὰς καὶ ἄλλου εἵδους ἀπειλὰς νὰ θεραπεύσωμε τὴν ζηλοτυπία τῶν παιδιῶν. Γιατί ὅχι μονάχα δὲν θεραπεύεται, ἀλλὰ γίνεται ἐντονιώτερη καὶ ὀκληρὴ ὁ ἑκατέρωθεν πόθος. Ἀπ' αὐτὰ τὰ παιδιά θὰ προσέλθουν οἱ ζηλότυποι καὶ κακηνότροποι σὲ ὅλην τὴν ζωὴν. Ἀπ' αὐτὰ τὰ παιδιά θὰ μισοῦνε τὸν πλησίον τους γιὰ τὴν παραμικρότερην τρεχὴν ἠλικιωμένοι, οἱ ὁποιοὶ θὰ μισοῦνε τὸν πλησίον τους γιὰ τὴν παραμικρότερην ἀκόμα εὐτυχίαν ποὺ ἀπόκτησε. Τότε εἶναι πολὺ δύσκολη ἡ θεραπεία τῆς καὶ ἐπι- τυγχάνεται μονάχα μὲ τὴν προσφυγὴν στὸν ψυχίατρο, ὁ ὁποῖος θὰ τὴν θεραπεύσῃ μὲ τίς γνωστὰς μεθόδους τῆς ἀναλυτικῆς ψυχολογίας.

“Ο,τι συμβαίνει με το φέμα, τη ζηλοτυπία, την κακεντρέχεια κλπ., το ίδιο ακριβώς συμβαίνει και με τα άλλα παιδικά ελαττώματα, τα οποία έχουν σχέση με τον ηθικό νόμο, την ηθική συνείδηση. Όλα ανεξαιρέτως οφείλουν την γέννησή τους στις αιτίες που παραπάνω αναφέραμε. Για όλα δε ένδεικνυται ο ίδιος τρόπος ενεργητικής αντιμετώπισης. α) Παρατήρηση στην έν γένει συμπεριφορά και τις εκδηλώσεις του παιδιού, για να προσδιοριστούν σαφώς το γένει ελαττωμά του. β) Εύρεση των διαφόρων αιτίων και γ) Έφαρμογή του ένδεδομένου ελαττωμά του. Δέν πρέπει όμως να ξεχνούμε, ότι πολλά από τα ελαττώματα αυτά προέρχονται και από μίμηση των ελαττωμάτων του άμεσου περιβάλλοντος (γονέων, αδελφών, διδασκάλων κλπ.). Το παιδί είναι έξ ιδιοσυγκρασίας πολύ μιμητικό. Γι’ αυτό χρειάζεται μεγάλη προσοχή και το σπουδαιότερο επίβλεπεται η θεραπεία των ελαττωμάτων των μεγάλων, για να μη «λατίζουμε εις κέντρα», όταν προσπαθούμε να διορθώνουμε τα δικά του ελαττώματα.

"Ας έρθουμε τώρα στη δεύτερη κατηγορία των ελλειψμάτων· σ' αυτά δηλαδή που προέρχονται από τη διατάραξη της οργανικής ισορροπίας του ανθρώπινου σώματος. Τα ελλαιτώματα αυτά γεννιούνται συνήθως από άπερισκεψία των γονέων σε ματος. Τά ελλαιτώματα αυτά γεννιούνται συνήθως από άπερισκεψία των γονέων σε ματος. Τά ελλαιτώματα αυτά γεννιούνται συνήθως από άπερισκεψία των γονέων σε ματος. Τά ελλαιτώματα αυτά γεννιούνται συνήθως από άπερισκεψία των γονέων σε ματος.

ση τούς πάντας και τὰ πάντα στις επιθυμίες του, προξενείται και διαταραχή στα πεπτικά του όργανα, ή όποια μπορεί να έχη και μόνιμες αργότερα συνέπειες.

Ο οργανισμός του ανθρώπου έχει ανάγκη, από τὰ πρώτα ακόμα χρόνια της ζωής του, καθιερώσεως μιας τάξεως εις ό,τι αφορά τις ενέργειες των διαφόρων λειτουργιών του, ή όποια θα δημιουργήση σταθερές έξεις και διά την μετέπειτα ζωήν του. Η άνορεξία που παρατηρείται συνήθως σε πολλά παιδιά δεν είναι τίποτε άλλο, παρά αποτέλεσμα κακής συνήθειας, τις περισσότερες φορές κατά τη λήψη της τροφής εκ μέρους των γονέων. Πολλές μητέρες λ.χ. απαιτούν από τὰ παιδιά τους να φάνε όταν αυτές θέλουν και ό,τι φαγητό θέλουν, χωρίς να εξετάζουν, αν τὰ παιδιά πεινάνε την ώρα εκείνη ή αν θα επιθυμούσαν κάποιο άλλο φαγητό. Πρέπει να έχωμε υπ' όψει μας, ότι ή πείνα είναι μια οργανική ανάγκη, φυσιολογική σε κάθε ζώντα οργανισμό.

Το φαινόμενο της ταυτίζεται με αυτή την ίδια τη διατήρησή του ανθρώπου στη ζωή. Αν το παιδί δεν φάγη την ώρα που έμεις θα το πιέσωμε, θα πεινάση άσφαλώς αργότερα. Τότε πρέπει να θεραπευθώ ή φυσική του αυτή ανάγκη, για να επέλθω ή ισορροπία στον οργανισμό του. Πώς λοιπόν έμεις απαιτούμε τη θεραπεία της ανάγκης, προτού αυτή εκδηλωθώ; Αλλά και όταν ακόμα ύστερα από την επιμονή μας και την άρνησή του να φάγη το φαγητό που του προσφέρουμε, ζητήση μόνο του τροφή, το επιτιμούμε συχνά με άστοχες και ακατάλληλες φράσεις, όπως: «τώρα σου δρέχτηκε να φάς» ή «τώρα που σου κάπνισε έσένα δεν υπάρχει φαγητό», γεγονός το όποιο το προξενεί, εκτός των άλλων, και σοβαρό ψυχικό τραυματισμό. Να δίνωμε το φαγητό, όταν μας το ζητάει το παιδί χωρίς και να το κοιτάζωμε άκόμω, γιατί με τη διαίθεσή του μπορεί να καταλάβω τις διαθέσεις μας απέναντί του και από τὰ μάτια μας ακόμα. Όχι λοιπόν παροχή του φαγητού που επιθυμούμε έμεις, αλλά όταν θέλω και πεινάει το ίδιο το παιδί. Διαφορετικά θα το κάνωμε να μισήση και έμας και το φαγητό του και ή άνορεξία του θα γίνω μεγαλύτερη. Ούτε πάλι υπερβολική επιείκεια και περιποιητικότητα, γιατί αυτές θα δημιουργήσουν έγωϊστές και τυραννίσκους, ανθρώπους αντικοινωνικούς.

Η άκράτεια των ούρων, εκτός του ότι είναι δυνατόν να προέρχεται από ισχυρούς φόβους, οι όποιοι έντονα επέδρασαν στο συναισθηματικό κόσμο του παιδιού άκόμω από οίεσδήποτε άλλες συγκινησιακές διαταραχές, μπορεί να προέλθω και από διαταραχή των νεφρών, ή όποια όφειλεται σε πολλές και διάφορες έσωτερικές όργανικές αιτίες (μη κανονική λήψη τροφής, ακατάλληλο πόσιμο νερό κλπ.). Η διάθεση για έριδες και συνεχή μαλώματα (γκρινιάρικα παιδιά) δεν είναι τίποτε άλλο, παρά αποτέλεσμα της κακής μας συμπεριφοράς απέναντι στο παιδί κατά τὰ 3 κυρίως πρώτα χρόνια της ζωής του. Πολλές φορές αντιτιθέμεθα σε ώρισμένες παιγνιώδεις ενέργειες της παιδικής δραστηριότητας επανειλημμένως και εξεπλήηδες προπαντός, του «πηγαίνωμε δηλαδή κέντρα», όπως λέμε κοινώς. Αρπάζωμε το αντικείμενο που περιεργάζεται. Κλαίει, το ξαναδίδωμε, το ξαναρπάζωμε πάλι και το «διοι» συνεχίζεται, μέχρις ότου το παιδί θα κοκκινίση, θα νευριάση. Το αποτέλεσμα θα είναι να γίνω νευρικό και φίλερι, διότι το νευρικό του σύστημα δεν έχει ακόμα διαμορφωθώ στην τέλεια και όριστική μορφή του. Ποτές άς μήν το ένοχλούμε με τέτοιου είδους παιγνιδάκια, γιατί αν το διασκεδάζωμε όπως έμεις νομίζωμε, το βλέπωμε χειρότερα. Έπειδή δέ είναι πολύ έγωκεντρικό, δεν ζητάει στις διάφορες ενέργειές του την αντίστασή μας, την έχθρα μας ή το θυμό, αλλά τη συνδρομή μας, το γέλιο και την αγάπη μας, που τόσο του είναι απαραίτητη στην έμωλη ανάπτυξή του.

Άλλο επίσης μικροελάττωμα είναι το κλείσιμο του ένδς μαιτιού ή και των δύο κατ' επανάληψη, το όποιο όφειλεται και αυτό στα τρία πρώτα παιδικά χρόνια. Προέρχεται είτε από την ακατάλληλη τοποθέτηση του φωτός απέναντι στο παιδί ή από διάφορες έκφοβιστικές χειρονομίες, τις όποιες κάνωμε μπροστά στα μάτια του

«για να παίξωμε», όπως νομίζωμε πολλές φορές. Τουτό σιγά-σιγά γίνεται συνήθεια, ή όποια επικρατεί σε όλόκληρο το υπόλοιπο μέρος της ζωής του.

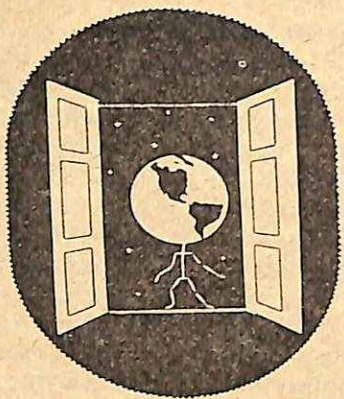
Επίσης σάν μικροελάττωμα μπορεί να χαρακτηρισθώ και ο τραυλισμός, τον όποιο δημιουργώμε μόνοι μας και ο όποιος σήμερα πήρε και κάποια σομπιστική μορφή ανάμεσα στην τάξη των άριστοκρατών και άριστοκρατιζόντων. Πολλές φορές άκούωμε τὰ παιδιά να ψευδίζουν τὰ λόγια τους εξεπλήηδες, δίχως στην πραγματικότητα να δυσκολεύονται φυσιολογικά στην όμιλία τους. Τουτό προέρχεται από τὰ πολλά χάρδια και την υπερβολική στοργή και μέριμνα των γονέων και προπάντων των μητέρων, οι όποτες άντι να επιδιώκουν να καταστήσουν τὰ παιδιά τους έκανά να όμιλούν όρθά τη γλώσσα τους, αυτόδούλα, με απόλυτη αυτοκυριαρχία και δυνατή δούληση, τὰ δημιουργούν άνίκανα να μιλούν τη γλώσσα τους, άδούλα, άσθενικά στον χαρακτήρα και στη βούληση «μαμόθρεπτα» είναι γνωστή ή σημερινή μόδα της μη προφοράς του ρ (ρ). Τί παράξενη αλήθεια μόδα να συνηθίζωμε τη γλώσσα μας στο ψεύτικο και το μη πραγματικό! Μεγάλη άρρώστεια, που μπορεί να μας ξεθωριάση τη ζωντανή και τη γεμάτη παράδοση γλώσσα της φυλής μας και να μας όδηγήση κι έγω δεν ξέρω σε τί είδους «μαϊμουδισμούς».

Κακώς όμως χαρακτηρίζωμε ως ελάττωμα τον άριστεροχειρισμό. Τουτό δεν είναι ελάττωμα και μακάρι όλοι να εξασκούσαμε το άριστερό μας χέρι, για την άποκτηση της δεξιότητας αυτής, γιατί μας είναι τόσο απαραίτητο στις πολλαπλές ανάγκες της ζωής μας.

Απ' όλα αυτά που αναφέραμε, εύκολα καταλαβαίνωμε τώρα, ότι εκείνο που πρέπει να επιδιώκω κάθε γονεύς είναι να κάνω το παιδί του να άποκτήση σταθερές έξεις, οι όποτες βεβαίως να συμβιδάζωνται με το κανονικό της ψυχοσωματικής του εξέλιξως, κατά τὰ 3 — 5 πρώτα χρόνια της ζωής του. Έκείνο όμως πάλι που πρέπει να γνωρίζωμε είναι ότι δεν υπάρχει μόνιμη και σταθερή διαχωριστική γραμμή μεταξύ των δύο κατηγοριών των ελαττωμάτων που αναφέραμε, διότι μεταξύ ψυχής και σώματος υπάρχει στενή και άμεση αλληλεπίδραση και χωρίς αυτή δεν νοείται ύπαρξη και εξέλιξη του ανθρώπινου όντος. Έτσι πολλές φορές από ψυχικά ελαττώματα προέρχονται πολλά σωματικά και άντιθέτως.

Θα μπορούσε όμως κανείς να άπαριθμήση πολλά ακόμα ελαττώματα που άναφέρονται στην πρώτη και στη δεύτερη, ακόμα και στην τρίτη παιδική ήλικία, τὰ όποτα, αν δεν θεραπευθούν έγκαίρως, σταθεροποιούνται και παραμένουν και εις την ώριμη ήλικία του ανθρώπου. Αλλά για να γίνω αυτό χρειάζεται να συνταχθώ όλόκληρος τόμος, πράγμα το όποιο ξεφεύγει από τὰ όρια των δυνατοτήτων μας και τὰ πλαίσια της παρούσης πραγματείας. Έμεις θελήσαμε με άδρές γραμμές να καταδείξωμε σ' αυτούς που άσχολούνται με την άνατροφή των παιδιών και πρό πάντες τους γονείς, τρία βασικά και απαραίτητα πράγματα: 1) Τον σαφή προσδιορισμό του κάθε παιδικού ελαττώματος. 2) Την αιτία που επροκάλεσε αυτό και 3) Τον τρόπο της καταπολεμήσεως και της θεραπείας του. Ας έλπίζωμε πως κι αυτό κάτι θα ώφελήση, διότι, εκτός των άλλων, θα δώση νύξεις για καλύτερη παρατήρηση και έρευνα της πολυσύνθετης και γεμάτης σφρίγος και δυναμισμό παιδικής ψυχής.

Αναστάσιος Τσιόρας

ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

ΤΟ ΣΧΟΛΙΚΟΝ ΠΕΙΡΑΜΑ ΤΟΥ FELBERTAL

(Από τὰ πεπραγμένα ενός παιδαγωγικοῦ συνεδρίου τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης)

Εἰς τὸ Σαλτσβούργον τῆς Αὐστρίας συνεκροτήθη ἀπὸ 17 - 26 Ὀκτωβρίου π.ἔ. ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης εἰδικὸν Παιδαγωγικὸν Συνέδριον ἐπὶ τοῦ θέματος : «Ἐπιστημονικὴ καὶ χειρωνακτικὴ διδασκαλία ἐν τοῖς Σχολείοις τῆς Μέσης Ἐκπαίδευσεως (σχολικὸν πείραμα τοῦ Werkschulheim ἐν Felbertal)» (Wissenschaftlicher und handwerklicher Unterricht in der höheren Schule, Schulversuch Werkschulheim Felbertal). Τοῦ ἐν λόγῳ Συνεδρίου, τὸ ὁποῖον συνήλθεν ἐν Kongresshaus τοῦ Σαλτσβούργου, μετέσχον ἐν ὅλῳ τεσσαράκοντα ἀντιπρόσωποι Κρατῶν - μελῶν τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης, ἦτοι ἐξ Αὐστρίας δύο, ἐκ Βελγίου δύο, ἐκ Γαλλίας τρεῖς, ἐκ Δανίας δύο, ἐξ Ἑλβετίας εἰς (ὡς παρατηρητῆς), ἐξ Ἑλλάδος εἰς, (ὁ ὑποφαινόμενος), ἐξ Ἰσπανίας δύο (ὡς παρατηρηταί), ἐξ Ἰταλίας τρεῖς, ἐξ Ἰρλανδίας εἰς, ἐκ Λουξεμβούργου εἰς, ἐκ Μεγάλης Βρετανίας τρεῖς, ἐκ Νορβηγίας εἰς, ἐξ Ὀλλανδίας δύο, ἐκ Σουηδίας εἰς, ἐκ Τουρκίας εἰς, τῇ συμμετοχῇ καὶ τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως τοῦ Τμήματος Μ.Ε. τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης Dr. Neumann, ὡς καὶ ἐτέρων δώδεκα συνέδρων ἐξ Αὐστρίας.

Τὸ πρόγραμμα αὐτοῦ περιελάμβανε τὰ κάτωθι θέματα :

1) Dr. Drimmel, Ὑπουργοῦ Παιδείας Αὐστρίας : «Αἱ θεμελιώδεις προϋποθέσεις τῆς ἐν τῷ βίῳ κατισχύσεως διὰ τὴν ἀνθρωπὸν τοῦ ἔτους 2000 μ. Χ.».

2) Dr. Ludwig Wohlgemuth, Γενικοῦ Δ/τοῦ Μ. Παιδείας Αὐστρίας : «Ἐξέλιξις, ἐποικοδόμησις καὶ μελλοντικὴ ἀναδιοργάνωσις τῆς ἐν Αὐστρίᾳ Μέσης Ἐκπαίδευσεως μετ' ἰδιαίτερας ἀναφορᾶς εἰς τὴν θέσιν τοῦ Werkschulheim τοῦ Felbertal ἐντὸς τῆς Αὐστριακῆς Μ.Ε.».

3) Dr. Matthias Laireiter, Γεν. Ἐπιθεωρητοῦ τῆς ἐκπαιδευτικῆς περιφέρειας Σαλτσβούργου : «Τὸ σχολικὸν πείραμα τοῦ Felbertal, ἡ ἐξέλιξις καὶ τὰ μέχρι τοῦδε ἀποτελέσματα αὐτοῦ (μετὰ προβολῆς φωτεινῶν εἰκόνων)».

4) Dr. Richard Trembl, Ὑποδιευθυντοῦ τοῦ Werkschulheim : «Συνολοκλήρωσις (Integration) σχολείου καὶ χειρωνακτικῆς ἐργασίας ἐν τῷ διδακτικῷ προγράμματι τοῦ Werkschulheim τοῦ Felbertal».

5) Dr. Löw, Διευθυντοῦ τοῦ Werkschulheim : «Ἡ ἐν συμβιωτικῇ κοινότητι

ἀγωγή (Heimerziehung) ὡς θάσις τοῦ σχολικοῦ πειράματος τοῦ Werkschulheim τοῦ Felbertal».

6) Dr. Schaller (Γερμανοῦ) : «Ἀνακοίνωσις περὶ παρομοίου τύπου σχολείου (Jugenddorf - Christophorus Schule)».

7) Dr. Pewesin : «Ἀνακοίνωσις περὶ παρομοίου τύπου σχολείου ἐν Βερολίνῳ (Schulfarm τοῦ Scharfenberg)».

8) Dr. Arthur Kaiser (Αὐστριακοῦ) : «Ἀνακοίνωσις περὶ παρομοίου τύπου σχολείου (Plansee - Schule ἐν Reutte τοῦ Τιρόλου)».

9) Ἀνακοίνωσις τῆς ἀγγλικῆς ἀντιπροσωπείας περὶ παρομοίου τύπου σχολείου (Grammar - Technical School ἐν Lancaster).

10) Ἀνακοίνωσις τοῦ Κυρίου ἀντιπροσώπου (Κ. Συρίμη) περὶ διαρθρώσεως τῆς Παιδείας ἐν Κύπρῳ καὶ περὶ τῆς ἐκεῖ Τεχνικῆς, Ἑπαγγελματικῆς καὶ Γεωργικῆς Ἐκπαιδεύσεως.

11) Dr. Wilfried Haslauer, Δ/τοῦ τοῦ Βιομηχανικοῦ Ἐπιμελητηρίου τοῦ Salzburg : «Οἱ μορφωτικοὶ σκοποὶ τοῦ Werkschulheim καὶ ἡ σημασία αὐτῶν διὰ τὴν Οἰκονομίαν».

12) Dr. Alfred Schmid (Αὐστριακοῦ) : «Ἐπιστημονικὴ καὶ χειρωνακτικὴ ἐκπαίδευσις ἐν Ἀνατολῇ καὶ Δύσει».

13) Dr. Josef Klaus, Ὑπουργοῦ Οἰκονομικῶν Αὐστρίας : «Τί ἀπαιτεῖ ἡ σύγχρονος βιομηχανικὴ κοινωνία ἀπὸ τὴν ἀνθρωπὸν».

Τὸ πρόγραμμα περιελάμβανε, πλὴν τῶν ἀνωτέρω, συζήτησιν μεθ' ἑκάστην εἰσήγησιν, ἐπεξεργασίαν παιδαγωγικῶν θεμάτων καθ' ὁμάδας ἐργασίας καὶ ἐπισκέψεις εἰς τὰ σχολεῖα τῆς πόλεως Salzburg, προπάντων δὲ εἰς τὸ Werkschulheim τοῦ Felbertal.

Τὸ κύριον θέμα τοῦ Συνεδρίου

Ὡς καταφαίνεται ἐκ τοῦ ὡς ἄνω προγράμματος, τὸ κύριον θέμα τοῦ Συνεδρίου ἀπετέλεσεν ἡ ὑπὸ τῶν αὐστριακῶν ἀντιπροσώπων προβολὴ τοῦ νέου τύπου σχολείου, τοῦ Werkschulheim τοῦ Felbertal, ὡς προτύπου διὰ τὴν ἐναρμόνισιν καὶ συνακεραίωσιν (Integration) ἀνθρωπιστικῆς καὶ χειρωνακτικῆς ἐκπαιδεύσεως.

Τὸ Werkschulheim ἱδρύθη τὸ 1952 καὶ θεωρεῖται ὡς τὸ σημαντικώτερον δημιούργημα τῆς αὐστριακῆς ἐκπαιδεύσεως ἀπὸ τοῦ 1947, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν Dr. Laireiter, ἓνα ἐκ τῶν ἱδρυτῶν του, ἀπέρρευσεν ἐκ τριπλοῦ διώματος :

1) Ἐκ τοῦ διώματος τῆς ἀνακτιθέσης ἐλευθερίας κατόπιν τῆς δίαις καὶ τῆς αὐθαιρεσίας τοῦ ἐν Αὐστρίᾳ ἐπιβληθέντος ναζιστικοῦ καθεστώτος, κατόπιν τῶν καταστροφῶν τοῦ πολέμου καὶ τῶν δοκιμασιῶν τῆς μεταπολεμικῆς ζωῆς, αἱ ὁποῖαι ἀφύπνισαν εἰς τοὺς αὐστριακοὺς ἰσχυρὰν τὸ αὐτουναλοσθημα καὶ τὸν ζήλον πρὸς ἀνοικοδόμησιν.

2) Ἐκ τοῦ διώματος τῆς δυσφορίας καὶ τῆς μὴ ἐκανοποιήσεως ἐκ τῶν καρπῶν τοῦ παραδεδομένου αὐστριακοῦ γυμνασίου (Mittelschule), τὸ ὁποῖον ἐθεωρήθη ὡς λίαν ἀτομοκρατικῶς προσανατολισμένον καὶ ὡς μὴ δυνάμενον πλέον νὰ μορφώῃ τὸν ἀναγκαῖον ἀριθμὸν νέων, πνευματικῶς καὶ πρακτικῶς πλήρως κατηρτισμένων, ἀδυναμία ἡ ὁποία ὁδηγεῖ εἰς ἀσυνεννοησίαν πλήρη μεταξὺ πνευματικῶς καὶ χειρωνακτικῶς ἐργαζομένων ὁμάδων, καὶ εἰς ἀντιθέσεις ἐν τῇ οἰκονομίᾳ καὶ τῇ πολιτικῇ μεταξὺ ἀνθρωπιστικῶς καὶ τεχνικῶς κατηρτισμένων ὑπαλλήλων.

3) Ἐκ τοῦ διώματος τῆς πασχούσης νεότητος, ἡ ὁποία εἶδε τὰ ἰδανικά αὐτῆς συντριβόμενα καὶ τὴν οἰκογένειαν καταστρεφόμενην. Χάριν τῆς νεότητος ταύτης ἔδει νὰ ἱδρυθοῦν σχολεῖα ἀναπληροῦντα τὴν ἐλλείπουσαν οἰκογένειαν, μακρὰν τοῦ κατακλισμοῦ τῶν ἐρεθισμῶν τῶν μεγάλων ἀστικῶν κέντρων, ἐντὸς τῆς ὠραιότητος, τῆς ἀπλότητος καὶ τῆς τραχύτητος τῆς φύσεως.

Τὰ ἐν λόγῳ διώματα ἐνεψύχωσαν νέους παιδαγωγούς, ἀδιορίστους εἰσέτι, ἀνῆ-
κοντας εἰς τὴν προσκοπικὴν κίνησιν τῶν Pfadfinder, οἱ ὅποιοι ἐσχεδίασαν τὴν
ὑδρυσιν τοῦ σχολείου Werkschulheim πρὸς πραγματοποιήσιν τοῦ ἑξῆς τριπλοῦ
μορφωτικοῦ σκοποῦ :

1) Παραγωγή πλουσίας γενικής μορφώσεως αναλόγου εκείνης, τὴν ὁποίαν παρέχει τὸ παραδεδομένον αὐστριακὸν Γυμνάσιον μετ' ἀπολυτηρίου ἐξετάσεως, ἡ ὁποία νὰ ἐπιτρέπη τὴν ἄνευ ἐτέρας δοκιμασίας εἰσὸδον εἰς τὸ Πανεπιστήμιον καὶ τὰς ἄλλας Ἀνωτάτας Σχολάς.

2) Ὁλοκληρωμένην ἐπαγγελματικὴν κατάρτισιν εἰς μίαν τῶν τεχνῶν εἴτε τοῦ ξυλουργοῦ εἴτε τοῦ σιδηρουργοῦ εἴτε τοῦ ραδιοηλεκτροτεχνίτου, ἢ ὅποια νὰ ἀντιστοιχῇ εἰς τὰς γνώσεις καὶ τὰ δικαιώματα τῆς ἐξετάσεως μαθητείας (Gesellenprüfung).

3) Πλήρη αγωγήν ἐν συμβιωτικῇ κοινότητι (Heim), ἐν οἰκιακῷ κλίματι, ἣ ποῖα νὰ παρέχῃ στερεὰ ἠθικοαθησκευτικὰ θεμέλια, νὰ μορφώσῃ τὸν χαρακτήρα καὶ νὰ ὁδηγῇ εἰς καλλιέργειαν τοῦ αἰσθήματος τῆς εὐθύνης καὶ τῆς συνειδήσεως τῆς κοινότητος.

Σχολεῖον, Ἔργον καὶ Κοινὴ Στέγη, ἔπως δηλοῦται καὶ ἐν τῇ γερμανικῇ ὀνομασίᾳ τοῦ σχολείου, ἣ ὁποία συναπηρετίσθη διὰ τῆς παρατακτικῆς συνθέσεως τῶν λέξεων Werk, Schule, Heim, ἀποτελοῦν κατὰ τοὺς ἰδρυτὰς αὐτοῦ τοὺς στύλους, οἱ ὁποῖοι **ισοτίμως καὶ ἰσοξίως** ἀλληλοστηρίζουν τὴν ἐνότητα τοῦ Werkschulheim. Ὁ τύπος οὗτος τοῦ σχολείου ἐνθυμίζει μὲν τὸν τῆς Werkschule ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ Landeserziehungsheim ἀφ' ἑτέρου, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ ταυτίζεται πρὸς αὐτούς.

Ἡ τολμηρὰ αὕτη παιδαγωγικὴ ἰδέα ἐπραγματοποιήθη τὸ 1951 ἐντὸς τῆς κοιλάδος τοῦ Felbertal ἐπὶ τῶν αὐστριακῶν Ἀλπεων, εἰς ἀπόστασιν 130 χιλιομέτρων ἀπὸ τοῦ Salzburg ἐπὶ ὕψομέτρου 1000 μέτρων ὑπὸ λίαν περιπετειώδεις συνθήκας, αἱ ὁποῖαι ἐνθουμίζουν παιδαγωγοὺς - Ροδινῶνας. Οἱ φορεῖς τῆς ἰδέας, ἐπτά τὸν ἀριθμὸν νέοι ἐκπαιδευτικοὶ διαφόρων εἰδικοτήτων, ἐμίσθωσαν δύο θερινὰ καταλύματα κυνηγῶν (Jagdhütten) μετ' ἐκτάσεως 16.000 τετραγωνικῶν μέτρων εἰς τὴν ὥς ἄνω περιοχὴν καὶ ὁμοῦ μετὰ τῶν 27 πρώτων ἐγγραφέντων μαθητῶν, οἱ ὁποῖοι προήρχοντο ἐκ τῶν πέριξ καὶ ἀνήκον εἰς τὴν προσκοπικὴν κίνησιν τῶν Pfadfinder, ἐπεδόθησαν ἀπὸ κοινοῦ εἰς σκληρὰν ἐργασίαν πρὸς ἐπισκευὴν καὶ διαρρύθμισιν τῶν καταλυμάτων εἰς θαλάμους ὕπνου καὶ αἰθούσας διδασκαλίας.

Τὰ πρῶτα ἔτη τῆς προσπαθείας διέτρευσαν πλήρη δοκιμασιῶν διὰ διδάσκον-
τας καὶ διδασκομένους, μέχρις οὗτο τοῦ πείραμα συγκινήσει καὶ ἄλλους, πλὴν τῶν
ἐμπνευστῶν αὐτοῦ, καὶ ἀρχισὶς ὑποστηρίζοντες οἰκονομικῶς δι' ἐράνων καὶ ἄλλων
παντοδαπῶν παροχῶν ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Τὸ αὐστριακὸν κράτος
ἀναγνωρίζει ἐν τέλει τὸ 1955 τὸ Werkschulheim ὡς νέον τύπον σχολείου, ἀναλα-
βὸν συγχρόνως τὴν μισθοδοσίαν τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ, ἀλλὰ τὸ ἴδρυμα παρα-
μένει εἰσέτι ὡς ἰδιωτικὸν σχολεῖον ἀνεγνωρισμένον καὶ ἰσότιμον πρὸς τὰ τοῦ δημο-
σίου. Ἡ Πολιτεία ἀνέλαβεν ἐπίσης νὰ ἀνεγείρῃ χάριν αὐτοῦ τελείως ἐκσυγχρο-
νισμένον διδακτήριον εἰς Ebenau, πλησίον τοῦ Salzburg.

Σχολική καὶ παιδαγωγικὴ ἐργασία ἐν Werkschulheim

Αὕτη περιλαμβάνει θετὴ φοίτησιν, ἢ ὅποια δικαιεῖται εἰς δύο βαθμίδας, ἐξ ὧν ἡ πρώτη εἶναι τετραετὴς καὶ ἡ δευτέρα πενταετὴς (βλ. συνημμένον ὠρολόγιον πρό- γραμμα).

Χαρακτηριστικὸν τῶν ἀπολυτηρίων ἐξετάσεων εἶναι ὅτι αὐταὶ διεξάγονται ἀφ' ἑνὸς ἐπὶ τῶν θεωρητικῶν μαθημάτων καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐπὶ τῶν χειρωνακτικῶν ἐπαγγελματικῶν. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐνάτου ἔτους οἱ τρόφιμοι ὑποχρεοῦνται νὰ ὑποβληθοῦν εἰς τὴν λεγομένην «προεξέτασιν ἐπὶ τῆς εἰδικότητος», ἡ ὅποια διεξάγεται ὑπὸ δρῶντων τῆς τεχνικῆς καὶ ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ἐνώπιον ἀντιπροσω-

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

ΑΠΟ ΤΗ ΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΘΕΩΡΗΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ
ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΑΣΚΑΛΩΝ

ΤΡΙΗΜΕΡΟΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ
ΕΙΣ ΤΗΝ Α' ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΝ ΠΕΡΙΦ. ΠΙΕΡΙΑΣ

Ὑπὸ τὴν Προεδρίαν τοῦ Ἐπιθ]τοῦ κ. Κ. Μαλούκου συνεκροτήθη ἐν Κατερίνῃ τριήμερον Παιδαγ. Συνέδριον, μὲ παράλληλον λειτουργίαν Ἐκθέσεως μαθητικῶν ἔργων. Τὰ ἀναπτυχθέντα θέματα, πλὴν ἑνός, δὲν ἦσαν θέματα διδασκτικῆς φύσεως. Ἀνεφέροντο εἰς τὸν περίγυρον τῆς διδ[.]λ[.]ας καὶ δὴ τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐν γένει σχολικῆς ἐργασίας.

ὁ δὲ τὴν ὁργάνωσιν τῆς ἐν γένει σχολικῆς ἐργασίας ἀπετέλεσε ὡς ἑξῆς. Οὕτω τὴν πρώτην ἡμέραν, Κυριακὴν, καὶ μετὰ τὸ ὑπὸ τῶν Ἐκπαιδευτικῶν τῆς Ἀθ. Περιφ. τελειοθῆναι μνημόσυνον ὑπὲρ τῶν ὑπὲρ Πατρίδος πεσόντων Διδ.λων τοῦ Νομοῦ κατὰ τὴν τελευταίαν 22ετίαν, ἐδόθη ἐνώπιον τῶν Ἀρχῶν καὶ πυκνοτάτου ἀκροατηρίου διάλεξις ὑπὸ τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ με θέμα «Πολιτικὴ Ἀγωγή», τὰς δ' ἀπογευματινὰς ὥρας ἐγένετο ἡ πανηγυρικὴ ἑναρξις τῶν ἐργασιῶν, ἦν, μετὰ σύντομον καὶ περιεκτικὴν ὁμιλίαν τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ περὶ «Παιδείας καὶ τοῦ Λειτουργοῦ τῆς», ἐκήρυξεν ὁ κ. Νομάρχης. Μετὰ τὸν χαιρετισμὸν τῶν συνέδρων ὃν ὅλων τῶν Ἐπισήμων, ἤνοιξεν ἑκθεσίς μαθητικῶν ἐργῶν, ἦν, λειτουργήσασαν ἐπὶ τριήμερον, ἐπεσκέφθησαν οἱ Διδ.λοι καὶ οἱ μαθηταὶ τῶν ἀνωτέρων τάξεων τῶν σχολείων Κατερίνης, ὡς καὶ τὸ πλεῖστον τῶν κατοίκων. Ἡ ἐπιτυχία τῆς Ἐκθέσεως ὑπῆρξεν ἀνομφισβήτητος, κυρίως διὰ τὸν λόγον, ὅτι περιελάμβανεν αὕτη ἔργα, ἀναφερόμενα εἰς πάντα τὰ ἐν τῷ Σχολείῳ διδασκόμενα μαθήματα. Ὡς ἐκ τούτου ἰδιαιτέρως ὠφελήθησαν οἱ Διδ.λοι, οἱ ὅποιοι ἀντήλλαξαν γνώμας καὶ ἔλαβον γνῶσιν τοῦ τρόπου κατασκευῆς πολλῶν ἐργῶν καὶ τοῦ τοιοῦτου τῆς ὁργανικῆς μετὰ τῶν ἄλλων μαθημάτων συνδέσεως τῶν χειροτεχνικῶν ἐργασιῶν, πράγματα τὰ ὅποια οὔτε εἰς τὰς Παιδαγωγικὰς Ἀκαδημίας εἶναι δυνατόν νὰ διδασχοῦν ὅλα, οὔτε ἀπὸ συγγράμματα νὰ μελετηθοῦν.

Ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν ἐνεποίησαν αἱ εἰς τὰ διάφορα μαθήματα ἀνα-
 φερόμεναι γραπταὶ καὶ λοιπαὶ ἐργασίαι τῶν μαθητῶν. Εἰρήσθω ἐν παρόδῳ
 ὅτι προηγήθη τὸν Ἰούνιον ἢ κατὰ Σχολεῖον ὀργάνωσις τοιούτων ἐκθέσεων.

πων τῶν ἐπαγγελματικῶν σωματείων, ἀποβλέπει δὲ εἰς τὴν χορήγησιν τοῦ «διπλώ-
ματος μαθητείας», τὸ ὁποῖον παρέχει τὴν δυνατότητα ἀσκήσεως τῆς τέχνης τοῦ ξυ-
λουργοῦ, τοῦ σιδηρουργοῦ, τοῦ ραδιομηχανικοῦ. Ἐπακολουθεῖ ἡ ἀπολυτήριοις ἐξετά-
σεις εἰς τὰ θεωρητικὰ μαθήματα, μετὰ δὲ τὸ πέρασ ἀμφοτέρων τῶν ἐξετάσεων ὁ τε-
λειόφοιτος τῆς Σχολῆς εἶναι εἰς θέσιν ἢ νὰ εἰσαχθῇ εἰς Πανεπιστημιακὴν Σχολὴν
δι' ἄνωτέρας ἐπιστημονικὰς σπουδὰς, θεωρητικὰς ἢ θετικὰς, ἢ νὰ τραπῇ εἰς ἀσκη-
σιν ἐπαγγέλματος.

Κατά τὸ τρέχον σχολικὸν ἔτος 1962-1963 διδάσκουν ἐν τῇ Σχολεῖᾳ τούτῃ 22 καθηγηταὶ (μεταξὺ αὐτῶν περιλαμβάνονται καὶ οἱ εἰδικοί τεχνίται διὰ τὰ ἀντίστοιχα ἐπαγγέλματα) καὶ φοιτοῦν 127 μαθηταί.

(Συνεχίζεται)

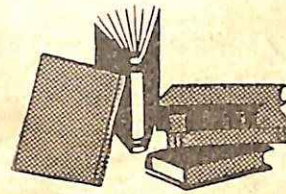
Ἀναστάσιος Γιανναρᾶς

Ἀναστάσιος Γιανναρᾶς

Τὴν δευτέραν ἡμέραν ἀνεπύχθησαν α) τὸ θέμα «Πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ἀγωγή εἰς τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον». Ἐτονίσθη ὅτι ἡ θεωρητικὴ διδ[α]λ[α] τῶν σχετικῶν μαθημάτων ἐλάχιστα συντελεῖ εἰς τὴν ἀπόκτησιν πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς συνειδήσεως. Ἀπαιτεῖται συνεχὴς ἀσκήσις ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς φοιτήσεως εἰς τὸ Νηπιαγωγεῖον καὶ ἐξαρτᾶται αὕτη 1) ἀπὸ τὴν Προσωπικότητα τοῦ Διδ[α]λου, τὸν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ Σχολείου συνεπῆ καὶ ἀδιάβλητον βίον τοῦ καὶ τὴν ἀμερόληπτον καὶ ἄνευ διακρίσεων συμπεριφορὰν αὐτοῦ ἐναντι τῶν μαθητῶν, 2) ἀπὸ τὴν ψυχολογικὴν καὶ παιδαγωγικὴν ρύθμισιν τῶν σχέσεων διδ[α]λου καὶ μαθητῶν εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς πειθαρχίας. Ἡ ἐσωτερικὴ πειθαρχία δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα βίας, ἐφ' ὅσον ἡ ἐξουσία τοῦ διδ[α]λου δὲν εἶναι δύναμις αὐτεξουσία. Εἶναι ἀποτέλεσμα ἀσκήσεως τῶν μαθητῶν εἰς τὴν χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας καὶ τὴν ἀνάληψιν εὐθυνῶν ἐπὶ θεμάτων καὶ ζητημάτων, τὰ ὅποια μεταθέτει, ἀπὸ τὴν ἰδικήν του «Δασκαλοκρατίαν» εἰς τὸν κύκλον τῆς ὑπὸ ἐποπτεῖαν ἀρμοδιότητος τῶν μαθητῶν, 3) ἀπὸ τὴν σκόπιμον, συστηματικὴν καὶ ἐπιμελημένην ἐξωτερικὴν ὀργάνωσιν τῆς ὅλης σχολικῆς ἐργασίας καὶ ἀπὸ τὴν ἐν γένει φιλοκαλίαν τοῦ Σχολείου, 4) ἀπὸ τὴν ἐπίμονον καὶ ἀδιάκοπον ἀσκήσιν τῶν μαθητῶν εἰς τὴν ἀπόκτησιν ἀγαθῶν ἔξεων καὶ ἀρετῶν (ἀκριβείας, τάξεως, καθαριότητος κ.τ.λ.) καὶ τὴν συνεχῆ καταπολέμησιν κακῶν συνηθειῶν (κλοπῆς, ὕβρεων κ.τ.λ.), 5) ἀπὸ τὴν σκόπιμον καὶ ἔλλογον ἐσωτερικὴν ὀργάνωσιν τῆς διδ[α]λ[α]ς πάντων τῶν μαθημάτων, 6) ἀπὸ τὸν ἐθισμὸν εἰς τὴν συνεργασίαν καὶ τὴν ὁμαδικὴν δράσιν καὶ 7) τὸ καὶ σπουδαιότερον, ἀπὸ τὴν πλουσίαν καὶ καλῶς ὀργανωμένην σχολικὴν ζωὴν, μὲ βάσιν τὴν συνεργασίαν καὶ τὴν ὁμαδικὴν δράσιν.

Παρά τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἀπόκτησις πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς συνειδήσεως εἶναι ζήτημα συνεχοῦς καὶ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἀσκήσεως, μὲ τὴν συνεργασίαν ἐντὸς καταλλήλου καὶ καλῶς ὀργανωμένου περιβάλλοντος, ἐθεωρήθη ἐν τούτοις ἀπαραίτητος ἡ ὑπαρξίς ἀναλυτικοῦ προγράμματος τοῦ μαθήματος τῆς τε Πολιτικῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς ἀγωγῆς. Καὶ β) τὸ θέμα «ὀργάνωσις τῆς ἐργασίας καὶ ζωῆς εἰς τὰ 1) θέσια καὶ 2) θέσια Σχολεῖα». Ἐτονίσθη ἡ σημασία τῆς σχολαστικῆς, ἀλλὰ καὶ σκοπίμου ἐξωτερικῆς καὶ ἐσωτερικῆς ὀργάνωσεως τῶν ὀλιγοθέσιων Σχολείων, πρὸς ἐξουδετέρωσιν, κατὰ τὸ δυνατόν, τοῦ σπουδαιότερου μειονεκτήματος τῶν Σχολείων αὐτῶν, τοῦ τῆς χρονικῆς ἀνεπαρκείας, ἐξ ἧς καὶ ἡ ἐλλιπὴς ἐπεξεργασία τῆς προσφερομένης στατικῆς πωρ ὕλης. Ὅπως ἰδιαιτέρως ἀνεπύχθη κατὰ τρόπον πρακτικὸν τὸ περὶ προπαρασκευῆς καὶ ἐλέγχου τῶν σιωπηρῶν ἐργασιῶν κεφάλαιον καὶ ἐτονίσθη ἡ ἀνάγκη τοῦ ἐθισμοῦ τῶν μαθητῶν εἰς τὸ αὐτοτελῶς ἐργάζεσθαι.

Τὴν τρίτην ἡμέραν α) ἀνεπύχθη τὸ θέμα «ἡ διδασκαλία γενικῶς τῶν Φυσιογνωστικῶν μαθημάτων, τὰ κατὰ τὴν διδ[α]λ[α]ν αὐτῶν παρουσιαζόμενα προβλήματα εἰδικῶς διὰ τὰ Σχολεῖα τῆς Περιφέρειας καὶ ὁ πρακτικώτερος καὶ καλύτερος τρόπος ἀντιμετωπίσεώς των». Ἐτονίσθη ἡ ἀνάγκη 1) τῆς προπαρασκευῆς τοῦ διδ[α]λου, οὐχὶ μόνον ὑπὸ ἔποψιν κατοχῆς καὶ τρόπου προσφορᾶς τῆς ὕλης, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοιαύτην μελέτης τοῦ περιβάλλοντος καὶ προγραμματισμοῦ τῆς, διὰ συχνῶν καὶ ἐπικαίρων ἐπισκέψεων, καταγραφῆς παρατηρήσεων ἐπὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐξελιξεως τοῦ βιολογικοῦ κύκλου τῶν σπουδαιότερων, διὰ τὴν ζωὴν τοῦ παιδὸς καὶ τὴν γενικωτέραν πνευματικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν, ζῶν καὶ φυτῶν, 2) τῆς ἀντλήσεως κατὰ τὸ πρῶτον στάδιον τῆς διδ[α]λ[α]ς ἐκ τῆς τυχόν σχετικῆς ἐμπειρίας τῶν μαθητῶν, 3) τοῦ ἐθισμοῦ αὐτῶν εἰς τὴν, βάσει σχεδίου ἐργασίας, προπαρασκευῆν, κατ' ἄτομα ἢ καθ' ὁμάδας, τοῦ μαθήματος (γραφτῶς ἢ προφορικῶς), 4) τοῦ πλουτισμοῦ τοῦ Σχολείου μὲ ἐποπτικὰ μέσα καὶ ὄργανα, 5) τοῦ καταρτι-

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Μιά θετικὴ συμβολὴ στὴ διδασκαλίαν τῶν Μαθηματικῶν στὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο

Ἀριστείδου Ε. Καραστεργίου, Ἐπιθεωρητοῦ Δημ. Σχολείων : «Ἡ Ἀριθμητικὴ τῆς Α' τάξεως τοῦ Δημ. Σχολείου».

Ἐκεῖνο ποῦ διακρίνει κανεὶς καὶ στὸ δεύτερο τώρα βιβλίον τοῦ κ. Α. Καραστεργίου, ὅπως καὶ στὸ προηγούμενόν του «Λειτουργία τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου», εἶναι μιὰ ξεκαθαρισμένη ἀντίληψη, ποῦ θέλει νὰ βασιζέται περισσότερο — σχεδὸν ἀποκλειστικὰ θὰ λέγαμε — στὴν πράξιν καὶ πολὺ λιγότερον στὴ θεωρίαν.

Ὡστόσο, στὸ δεύτερο τώρα βιβλίον ἡ θεωρία κρατᾷ μιὰ πιὸ καίρια θέση, μιὰ καὶ βρίσκει κατὰ ἕνα τρόπο σὲ συνεχῆ ἀνταπόκρισιν μὲ τὴν ἐφαρμογὴν, τὴν πράξιν. Ἡ πράξιν δηλαδὴ βασιζέται στὰ παραδεκτὰ ψυχολογικὰ συμπεράσματα, ποῦ προτιθενται ἄλλωστε συνοπτικὰ στὴν ἀρχὴ τοῦ βιβλίου, καὶ ἐπικαλεῖται τὴ μαρτυρίαν τῆς θεωρίας κάθε φορὰ ποῦ κινδυνεύει σὰν πράξιν νὰ φανῇ αὐθαίρετη. Σωστός, θὰ λέγα-

μοῦ συλλογῶν καὶ μουσείων καὶ ὅλως ἰδιαιτέρως φακέλλων κατὰ μάθημα, εἰς οὓς θὰ ἐντίθενται σχετικαὶ φωτογραφίαι, περιγραφαὶ κ.τ.τ., 6) τῆς διδ[α]λ[α]ς τῶν Ζώων καὶ Φυτῶν τῶν ξένων Χωρῶν, κατὰ τὴν γεωγραφικὴν ἐξέτασιν τῶν Χωρῶν οὗτων καὶ 7) τῆς εὐρυτέρας διδ[α]λ[α]ς τῆς Ἀνθρωπολογίας, ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν ὑγιεινὴν.

Ἀρκετὰ τέλος ἐλέχθησαν περὶ τοῦ τρόπου ἐκτελέσεως τῶν πειραμάτων καὶ τῆς σημασίας τοῦ σχεδιαγράμματος. Ἀπεφασίσθη, ὅπως, κατὰ τὰ τέλη τοῦ σχολικοῦ ἔτους, ὀργανωθῇ ἑκθεσις ἐποπτικῶν μέσων καὶ ὀργάνων, τὰ ὅποια θὰ κατασκευάσουν οἱ Διδάσκαλοι κατὰ σχολεῖα, τῇ βοῇ τῶν μαθητῶν καὶ Τεχνιτῶν τοῦ Χωρίου, ἐπὶ τῷ τέλει τῆς ἀνταλλαγῆς γνωμῶν καὶ ἐκμαθήσεως ὑφ' ὅλων τοῦ τρόπου κατασκευῆς των καὶ τὰς ἀπογευματινὰς ὥρας ἐδόθησαν ὁδηγίαι διὰ τὴν ὁμοιόμορφον καὶ κανονικὴν τήρησιν τοῦ Σχολικοῦ Ἀρχείου καὶ τὴν ἀντιμετώπισιν διαφόρων ζητημάτων διοικητικῆς φύσεως.

Τέλος διενεμήθη εἰς τοὺς Συνέδρους μακρὰ καὶ λεπτομερὴς ἐγκύκλιος τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ περὶ τῆς διδ[α]λ[α]ς τοῦ μαθήματος τῆς Ὁρθογραφίας, μὲ ὑποδείξεις καὶ παρατηρήσεις, στηριζομένης εἰς διαπιστώσεις ἐξ ἐρεῦνης, γενομένης κατὰ τὸ παρελθόν ἔτος εἰς ὅλα τὰ Σχολεῖα τῆς Περιφ[ε]ρίας ἐπὶ ὀρθογραφικῶν κειμένων καὶ ἄλλου ὕλικου.

Αἱ ἐργασίαι τοῦ συνεδρίου, εἰς ὃ μετέσχον πάντες οἱ Διδάσκαλοι, ἔληξαν μὲ συνεστίασιν τῶν συνέδρων.

Υ.Γ. Ἐπὶ τοῦ θέματος «Πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ἀγωγή» εἰσηγήθησαν οἱ διδ[α]λοι: Χαραλαμπίδου Μαρία καὶ Σιδηρόπουλος Χρήστος, ἐπὶ τοῦ θέματος «ὀργάνωσις τῆς ἐργασίας εἰς τὰ ὀλιγοθέσια Σχολεῖα» ὁ διδ[α]λος Μπουλοζίκας Ἰωάννης καὶ ἐπὶ τοῦ θέματος «περὶ τῆς διδ[α]λ[α]ς τῶν Φυσιογνωστικῶν μαθημάτων» ὁ διδ[α]λος Γκουτζούλης Ἀθανάσιος.

Γ. Π.

με, ένας τέτοιος συνδυασμός, που αν όχι άλλο τίποτε, μαρτυρά ακριβώς πως ούτε η θεωρία διαψεύδει την πράξη, ούτε η πράξη τη θεωρία.

Ο συγγραφέας πολλές φορές ίσως δεν λέει κάτι το μοναδικά καινούργιο, κάτι που δεν τυχουν κι' άλλοι θέσει σ' εφαρμογή, ό τρόπος καί ή σειρά με τήν οποία τό θέ-
τει σά θέμα, προκαλεί καί τό ενδιαφέρον καί έμπεδώνει με μιά σωστή—έπιστημονική
θά λέγαμε—διάταξη, τήν όποια σχετική γνώση. "Αλλωστε δεν διαφεύγει από τήν προσο-
χή του συγγραφέα—καί θάταν άδικαιολόγητος έθελουφλωτισμός αν του διέφευγε —
ότι τό κάθε επί μέρους θέμα που εξέτάζει μπορεί καί νάχη πάρει καί μπορεί ακόμα
νά πάρη μεγαλύτερη προέκταση από περίπτωση σέ περίπτωση. Έκείνο που έχει ση-
μασία — κι' αυτό είναι για νά έξαρθή — είναι ό προσωπικός τόνος, τό προσωπικό
βλέμμα, με τό όποιο εξέτάζεται τό όλο θέμα τής άριθμητικής στήν Α' τάξη, από τίς
πρώτες προφορικές προασκήσεις ως τή λύση συνθέτων — όσο τό έπιτρέπει ή χρονο-
λογική καί πνευματική κατά περίπτωση ηλικία — προβλημάτων. Μιά εξέταση που ένω
έχει σά βάση τήν έπίσημα παραδεγμένη θεωρία γύρω από τήν ψυχολογική κατά-
σταση των μαθητών κατά τήν πρώτη σχολική ηλικία, άποφεύγει, όπως πρέπει, τόν
κομπασμό καί δεν παραλείπει τό κάθε συμπέρασμα νά τό έφοδιάξη με πλήθος από
άπλά παραδείγματα. Δίνονται τρόποι άριθμήσεως καί καταμετρήσεως (μιά πετυχη-
μένη διάκριση των δύο) μορφές άριθμητικών παιγνιδιών, τρόποι διακρίσεως άριθμη-
τικών έννοιών, σχέδια προβλημάτων, διατηρήσεως τετραδίου άριθμητικής κ.ά.

Η ξεκαθαρισμένη από μιά πείρα έτών, καθώς φαίνεται, άντίληψη καί ή απλό-
τητα καί σά μέθοδος νοηματική καί σά γλώσσα, είναι ότι μπορεί νά θεωρηθί σάν
άναμφισβήτητο προτέρημα στο δεύτερο αυτό βιβλίο του κ. Καραστεργίου. Καί δεν
χρειάζεται νά τό πη κανείς, ότι μιά τόσο πλατειά καί διεξοδική μελέτη πάνω σ' ένα
συζητούμενο άκόμη θέμα — όπως είναι ή άριθμητική τής πρώτης τάξεως — πως είναι
νάχη ένα γενικότερο ενδιαφέρον καί νά παράσχη μιά μερικότερη ή γενικότερη—κατά
περίπτωση—ώφέλεια μιά καί σάν εξέταση παρουσιάζεται κατά τρόπο που, όπως εί-
δαμε, μπορεί εύκολα νά πείση.

Ι. Δ. Ίωαννίδης

Δασκάλοι Λογοτέχνες

Β. Άνθοπούλου: Σαράντα διαλεχτά διηγήματα. Έλασσόνα 1962.

«Σαράντα διαλεχτά διηγήματα». Είναι ό τίτλος του βιβλίου του λογοτέχνη δα-
σκάλου Β. Άνθοπούλου καί είναι διαλεχτά ένα κι ένα, γιατί τά έζησε ό ίδιος στήν
'Αλβανία ή τ' άκουσε άπ' τους γεροντότερους όπως τά έξιστόρησαν εκείνοι, όταν
προχωρούσαν νικηφόρα ως τήν "Αγκυρα. Μερικά αναφέρονται καί στήν τουρκοκρα-
τία, τότε που ή έλεύθερη Έλλάδα έφθανε ως τήν Μελούνα καί τήν "Ηπειρο.

Μικρές προτασοϋλες, λογοτεχνικά γραμμένες, γεμάτες ρεαλιστικότητα καί χά-
ρη. Κι ή συγκίνηση που νοιώθεις τρανή. Τά παιδιά γοητεύονται διαβάζοντάς τα καί
οί μεγάλοι ξαναζούν άναμνήσεις παλαιών δοξασμένων καιρών στ' 'Αλβανικά βουνά,
τά γεμάτα φαράγγια κι άγριότητα. "Αλλα πάλι σέ φέρνουν στήν εποχή τής σκλα-
βιάς, τότε που ή μισή Έλλάδα ήταν σκλάβα. Σου φέρνουν στή μνήμη τους ραγιά-
δες που ύποφέρουν τά πάνδεινα άπ' τόν Τουρκο δυνάστη. Μά δε λυγούν! Όρθώ-
νουν περήφανα τό άνάστημά τους καί γιγαντώνουν τή θέλησή τους νά ένώθουν με
τήν Έλεύθερη Έλλάδα. Κι ή άντοχή τους ξεπερνά τά ανθρώπινα όρια. Γίνεται άκα-

ή ίδια ή άντοχή τής Φυλής, που προσέφερε στήν ανθρωπότητα τά αιώ-
νων τριών χιλιάδων χρόνων. Γι' αυτό πρέπει τό βιβλίο του νά στολίσχ
και σχολική βιβλιοθήκη.

Β. Τ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Έλάδαμε τά παρακάτω βιβλία :

1. Δημ. Βακάλη : Λάμπρος Τζαβέλας. έμ-
μετρο πεντάπρακτο πατριωτικό δράμα.

Μαθητικά περιοδικά καί έφημερίδες :

1. Έκπαιδευτικές Σελίδες, τεϋχος 3ον.
2. Διδακταλκόν Βήμα, άριθ φύλλου 511.
3. Η Φωνή του Βυζαντίου, Ίανουάριος -
Φεβρουάριος.
4. Η μαθητική χαρά, του δημοτικού scho-
λείου Σιντικής.
5. Η φωνή των Καλαβρύτων, άριθ. 104.

6. Τό καρνέ του σπουδαστοϋ. έκδ. Έλ-
λας - Αμερική.
7. Παιδική χαρά, έφημεριδούλα του δημ.
σχολείου Γυθείου.
8. Ένδοχώρα, λογοτεχνική περιοδική έκ-
δοση. Γιάννινα, 20.
9. Μόρφωσις, παγκύπριον έκπαιδ. περιο-
δικόν, άριθ. 213.
10. Ό κόσμος του βιβλίου, άριθ. φύλ. 50.
11. Μαθητική φωνή, του προτύπου σχολείου
Τρικάλων, άριθ. 22.
12. Ό μικρός Οίνουσιώτης, άριθ. φύλ. 46.
13. Η πρόοδος, μαθητ. έφημερίδα προτύ-
που Κοζάνης, άρ. φύλλου 69.
14. Παιδική Χαρά, Η έφημεριδούλα των
μαθητών του Δημ. Σχολ. Πυθίου, άρ.
φύλλου 9.

ΤΟ "ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ"

Θά δημοσιεύση σέ προσεχή τεϋχη του καί τίς μελέτες :

1. Γ. Α. Βασδέκη : α) Συμπεράσματα από μιά πρόσφατη συζήτηση για τή δι-
γλωσσία στή Νεοελληνική Παιδεία.
β) Μνήμη του Παλαμά.
2. Δημ. Χατζηγεγγλέζου : Τό μάθημα τής Ιχνογραφίας.
3. Αθ. Γκρόζα : Η έννοια του νέου σχολείου.
4. William G. Perry (Μετάφρ. Κων. Άλεξάντου) : Τά πορίσματα τής επί του
προσανατολισμού έπιτροπής : Έπί των σχέσεων ψυχοθεραπευτικής καί προ-
σανατολισμού.
5. Δημ. Ήλιοπούλου : Αί εισαγωγικά εξέτάσεις εις τά Πανεπιστήμια καί ή
έπιλογή των Ικανωτέρων.

Σέ προσεχή τεϋχη έπίσης του «Σχολείου καί Ζωής» θά δημοσιευτούν βιβλι-
ογραφικά σημειώματα για κάθε βιβλίο που έχουν σταλή δυό αντίτυπα του στο περιοδικό.

ΜΟΛΙΣ ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

ΓΕΩΡ. ΖΟΜΠΑΝΑΚΗ

ΕΙΔΙΚΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ
ΤΗΣ
ΑΓΩΓΗΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΟΥ

Με ἄφθονες πρακτικὰς ἐφαρμογὰς γιὰ τοὺς λειτουργοὺς
στοιχειῶδους μέσης καὶ ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως.

Πωλεῖται εἰς ὅλα τὰ κεντρικὰ βιβλιοπωλεῖα καὶ στὰ γραφεῖα
τοῦ περιοδικοῦ «Σχολεῖο καὶ Ζωή» — Περιστέρι 21 — Ἀθῆναι.

